

[1] Innhold

3 **Forord**

Redaksjonen

5 **Fiendebilder i russisk utenrikspolitikk – konsekvenser for forholdet til Vesten**

Ole Andreas Lindeman

31 **Den «goda» demokratin? En kartlegging av demokratins kvalitet i de postkommunistiske EU-medlemsstaterna**

Jonas Linde

55 **Slovensk succes: Korporatisme og konsensus**

Lars Johannsen

71 **Unionen mellom Ryssland og Vitryssland: sökandet efter en integrasjonsmodell**

Viktor Sjadurskij och Sergei Lindhqvist

Velkommen til Internett

89 **Russisk utenrikspolitikk på nettet**

Bokomtaler

95 **Constructed Identities in Europe**

Recenserad av Johnny Rodin

99 **Det lysner i øst – vejen til et helt Europa**

Recenserad av Li Bennich-Björkman

- 103 **Modernisation in Russia since 1900**
Omtalt av Åsmund Egge
- 106 **Soviet People with Female Bodies. Performing Beauty and Maternity in Soviet Russia in the mid 1930–1960s**
Recenserad av Maija Jäppinen
- 110 **Life as Exploit: Representations of Twentieth-Century Saintly Women in Russia**
Recenserad av Kirsti Ekonen
- 113 **Russian Power Structures – Present and Future Roles in Russian Politics**
Omtalt af Flemming Splidsboel Hansen
- 117 **The Dynamics of Energy in the Eurasian Context**
Omtalt av Indra Øverland
- 120 **Support, Resistance and Pragmatism. An Examination of Motivation in Language Policy in Kharkiv, Ukraine**
Omtalt af Allan Have Larsen
- 123 **Andra världskrigets utbrott. Hitlers anfall mot Polen 1939**
Omtalt af Kay Lundgreen-Nielsen
- 125 **Milošević i krig og i Haag – en dokumentasjon**
Meld av Jan Erik Skretteberg
- 129 *Nye bøker i Norden*

Forord

Ny vår for kald krig

Denne høsten synes å innvarsle en ny vår for kalde krigere. Etter den russiske innmarsjen i Georgia 8. august har hauker på begge sider av det gamle øst–vest-skiellet hatt gode dager. Kalde krigere har kommet ut av vinterdvalen forbausende upåvirket av hva som har skjedd de siste 20 årene, og forholdet mellom Russland og Vesten er for øyeblikket inne i en raskt nedadgående spiral drevet av beskyldninger og motbeskyldninger, tiltak og mottiltak. Vi er derfor glade for å åpne denne utgaven av *Nordisk Østforum* med en artikkel som forsøker å trenge bak gamle analogier og raske slutninger og i stedet forsøke å forstå hvilke krefter som former russisk utenrikspolitikk.

Hva er det som tilsynelatende er i ferd med å styre Russland inn i et rivaliserende forhold til Vesten, spør Ole Andreas Lindeman. Med utgangspunkt i to utspill fra russisk side i året som gikk, Vladimir Putins mye omtalte München-tale og utenriksminister Sergej Lavrovs noe mindre kjente artikkel «Oppdemming av Russland: tilbake til fremtiden?», forsøker han ved hjelp av en Wendt-inspirert konstruktivistisk analyse å svare på dette. Ifølge Wendt er ikke internasjonale realiteter strukturelt gitt, men sosialt konstruert. Lindeman viser gjennom de to eksemplene hvordan det utenrikspolitiske budskapet kommuniserer både utover til det internasjonale samfunn, men også i høyeste grad innover til det russiske hjemmepublikum, og hvordan utenrikspolitikken formes av Russlands kollektive identitet og fremdyrkingen av en vi–dem-forståelse hvor Vesten fremstår som en fiendtlig innstilt «andre».

De neste to artikkelene tar oss med til de nye EU-medlemmene i Sentral- og Øst-Europa. Jonas Linde har sammenliknet demokratiets stilling i de nye medlemslandene. Forskningen på demokratiutvikling i de postkommunistiske statene i løpet av de siste snart 20

årene har gått fra fokus på vilkår for etablering av demokratiske regimer over transisjonsstudier og demokratiets konsolidering til i dag å diskutere *kvaliteten* på demokratiet. Gitt kravene som de nye EU-statene har måttet oppfylle på vei til medlemskap, er det ytre rammeverket på plass. Men hva med dypereliggende aspekter så som lovstyre, politiske friheter og institusjonens funksjonssett, spør Linde. Hvor «godt» er demokratiet i de nye EU-statene?

Deretter følger Lars Johannsen opp med en casestudie av Slovenia. Alle de postkommunistiske statene omfavnet demokrati og markedsøkonomi etter 1989, men som det fremkom av Lindes artikkel, har implementeringen fulgt ulike veier – det finnes ikke kun én transisjonsmodell og ett endepunkt. Slovenia har ifølge Johannsen staket ut sin egen distinkte vei. Som en følge av korporatismens dype røtter i det slovenske samfunnet har myndighetene ført en langt mer inkluderende omstillingsprosess med vekt på å trekke inn organisasjonslivet og befolkningen i endringsprosessene. Dermed har slovenerne også i stor grad unngått den konflikt mellom demokratisk deltakelse og økonomisk reform som har vært så karakteristisk for mange andre land i regionen (jf. tesen om sjokkterapi).

I den siste artikkelen denne gang har Viktor Sjadurskij og Sergei Lindhqvist sett nærmere på det russisk-hviterussiske unionsprosjektet. Tolv år etter at Boris Jeltsin og Aleksandr Lukasjenko skrev under det første dokumentet om et tettere statsfelleskap, og elleve år etter at det ble kunngjort at målet var opprettelsen av en full union, synes målet om en sammensmelting av de to statene fjernere enn på lenge. Sjadurskij og Lindhqvist har sett nærmere på hvordan unionsprosjektet har blitt mottatt blant russiske og hviterussiske eliter og befolkning, og avdekker både en viss unionstretthet som følge av manglende konkrete resultater og svært sprikende oppfatninger om hvordan en slik union bør organiseres.

Vi runder av denne utgaven der vi startet, nemlig med russisk utenrikspolitikk. Internettmedarbeider Jakub Godzimirski har sett nærmere på nettressursene til sentrale aktører i utformingen av russisk utenrikspolitikk, så vel som på utdanningsinstitusjonene som former neste generasjons utenrikspolitiske kadre.

Redaksjonen vil samtidig benytte anledningen til å beklage at vi i 2008-årgangen så langt ligger et godt stykke etter publiseringsplanen. Vi lover bot og bedring og tar sikte på å være à jour innen årsskiftet. Høstens videre artikkelmeny vil som vanlig favne vidt i vårt mangslungne geografiske nedslagsfelt.

Redaksjonen

Fiendebilder i russisk utenrikspolitikk – konsekvenser for forholdet til Vesten

Almost twenty years after the collapse of the Soviet Union, many young Russians between the ages of 16 and 29 – the so-called Putin generation – predominantly see the US and the West not as friends of Russia, but as its rival or even enemy. If it is not «realistic» to expect an improvement in relations between Russia and the West, we must ask what structural causes underpin security competition and polarisation at a time when the world's great powers should be engaged in getting globalisation right. This article argues that such realism is socially structured as well. What state leaders say may tell us much about the norms, ideas and practices that institutionalise images of (state) self and other. The article applies a Wendtian constructivist framework, looking at the collective identity-constitution of state interests in Russia. An empirical exploration is made into then-President Putin's Munich speech and an essay by Foreign Minister Sergey Lavrov in the journal *Russia in Global Affairs*. In both instances the West – first and foremost the USA – is admonished about its containment policies towards Russia. Moreover, both instances communicate images of Russia and the world «outside-in», cementing the impression of the West as Russia's hostile defining «Other». Effectively, Russia threatens to place itself in unnecessary and unfortunate isolation, a position which might at worst legitimise aggression. At best, distrust and disregard of the West may become entrenched as the Putin generation comes of age.

Keywords: Russian conduct, Russian foreign policy, constructivism, containment, identity and interests

Ole Andreas Lindeman
cand.polit., avdelingsdirektør,
Nærings- og handelsdepartementet, Oslo

I en spørreundersøkelse gjennomført i april–mai 2007 ble unge russere bedt om å karakterisere andre staters forhold til Russland – som venn, rival eller fiende (Mendelson & Gerber 2007, 2008). De fleste holdt USA som enten fiende eller rival av Russland. Andre fiendtlig innstilte land ble også nevnt, av disse hadde Georgia klart høyest score. Undersøkelsen antyder et Russland som definerer seg selv i forhold til sine fiender. Utvalget var unge russere mellom 16 og 29,

Ideen til denne artikkelen tok form mens forfatteren hadde et forskeropphold ved Institutt for forsvarsstudier, Oslo, 2006–07. Mange har bidratt med råd og vink og gode samtaler om russiske fiendebilder. Jeg vil rette en spesiell takk til Gunnar Fermann, Hilde Svartdal Lunde, Berit Lindeman og Helge Blakkisrud. En takk også til NØFs anonyme fagfeller.

den såkalte «Putin-generasjonen». De representerer Russlands økonomiske og politiske fremtid. Mange av dem vil finne sin plass i næringsliv, academia og offentlig administrasjon de nærmeste årene.

En artikkel i *Financial Times* i november 2007 peker på samme fenomen. Putin valgte konflikt der han kunne ha valgt samarbeid, fordi Russlands selvbilde skapes når det speiler seg i sine motstandere, ikke sine venner: «Putin sees conflict as a way to command respect. To be at odds with the US, this paranoid logic says, is to be its equal» (Stephens 2007). Utsagnet bringer i erindring George Kennans «X-artikkel» fra 1947, hvor Kennan sier om Sovjetunionen at om man gjentar hyppig nok at verden er ens fiende, så får man til slutt rett (Kennan 1947: 3).¹

Med dette som utgangspunkt skal jeg i det følgende utforske noen premisser for utformingen av russisk utenrikspolitikk. Dette krever at jeg skjeler til for forhold. Det ene er at indre omstendigheter synes å bestemme oppfattelsen av ytre hendelser (Walker 1993, Shevtsova 2007). I så fall skapes ikke utenrikspolitikken bare i Russlands møte med andre stater, men også i møte med seg selv. Det andre, beslektede, forholdet handler om staters interesser. Stater er sosialisert til å ha visse, legitime, interesser (Finnemore 1996). Men det er uklart hvordan stater vet hva de ønsker, og om det de ønsker egentlig tjener deres interesser. Vel vitende om at stater er en konstruksjon, snakker vi likevel om at stater mener, frykter eller foretrekker et eller annet; at de opptrer som en person (Wendt 2004, Rieber 2007). Det vi mener er at statens lederskap fanger opp verdier, fortolker signaler og realiserer (statens) interesser. Men ligger statens interesser, og den kollektive intensjon som omgir dem, fast, eller dannes og omdannes de i sammensatte prosesser? Begge forhold reiser spørsmål om statssystemets mulige egenart: Skaper statssystemet sin egen logikk som legger faste rammer for staters internasjonale handlingsvalg, eller er statsledere med på å skape systemet som omgir utenrikspolitikken? Hvis stater opplever å stå som statister til konstruksjonen av sine egne fiendebilder, må vi spørre hvilke krefter det er som rår over dem.

I denne artikkelen skal jeg spørre hva som tilsynelatende styrer Russland inn i et rivaliserende forhold til Vesten, og særlig USA, og om dette dypest sett er sosialt snarere enn materielt betinget. Jeg skal først utvikle et teoretisk argument som vektlegger sosiale betingelser

1 I den såkalte «X-artikkelen» (for å skjule forfatterens identitet) formulerte Kennan seg slik: «It is an undeniable privilege of every man to prove himself right in the thesis that the world is his enemy; for if he reiterates it frequently enough and makes it the background of his conduct he is bound eventually to be right.»

for utforming av russisk utenrikspolitikk. Dette vil jeg så bruke til å diskutere en utenrikspolitisk orientering som ble markant i løpet av 2007, og kom tydelig til syne ved to konkrete anledninger: tidligere president Vladimir Putins München-tale i februar 2007 (Putin 2007a) og utenriksminister Sergej Lavrovs bredt anlagte artikkel fra sommeren 2007 med den talende tittelen «Oppdemming av Russland: tilbake til fremtiden?» (Lavrov 2007a). Mens Putins tale fikk mye oppmerksomhet, har Lavrovs artikkel vært møtt med taushet. Begge er imidlertid interessante i den forstand at de er brukt til å kommunisere utenrikspolitiske budskap innover så vel som utover, noe som styrker antakelsen om at grenseoppgangen mellom innen- og utenrikspolitikk er uklar, og at denne gråsonen kan romme mye politisk dynamikk.

Avslutningsvis vil jeg se på noen konsekvenser for vestlige lands russlandspolitikk. Et spørsmål som har ridd mange politikere og forskere siden 1990-tallet, er om Vesten har «tapt Russland» ved å velge feil strategier og være for lite konsekvente (selv om spørsmålet kanskje burde snus til hvorvidt Russland noen gang har vært Vestens å tape?). Problemstillingen aktualiseres på nytt etter valget av Medvedev. Skal den dannede liberaleren fra det vestvendte St. Petersburg med det snille utseendet være den som endrer fiendebildet? Er det *nå* Vesten må kjenne sin besøkelsestid, for ikke å forsakle sjansen enda en gang? Eller er kortene mellom Russland og Vesten nå lagt for overskuelig fremtid etter krigen i Georgia?

Et konstruktivistisk grep om russisk utenrikspolitikk

Vi mener å leve i globaliseringens tidsalder, men kan allerede ha tatt steget over i polariseringens (Abdelal & Segal 2007, Greenstock 2007). Den forholdsvis plutselige fremvekst av Russland som økonomisk og politisk kraftsentrum i verden er en driver i denne utviklingen, ikke minst gjennom den utenrikspolitikk Moskva i dag fører med stadig større konsekvens og gjennomslagskraft.

Toneangivende teoretikere innen realismetradisjonen var på 1990-tallet raskt ute og spådde et «tilbake til fremtiden» (Mearsheimer 1990a, 1990b, Waltz 1993). Deres argument var at verden var på full fart ut av en stabiliserende bipolar orden som før eller siden ville erstattes av ny stabilitet basert på ny makt polaritet. Selv om de langt på vei var enige i dette, formulerte liberale teoretikere likevel et håp om en snarlig «slutt på slutten av den kalde krigen». Når den kalde krigens siste krampetrekninger endelig er over, hevdet de, vil rivalisering vike plassen for samarbeid basert på gjensidig avhengighet og institusjonell integrasjon (Keohane 2002,

Barnett & Duvall 2005). Men dette har de sagt lenge. John Mearsheimers og Kenneth Waltz' poeng er at den kalde krigen bare var en bipolar omskriving av de maktstrukturelle realiteter som holder det internasjonale systemet i jerngrep (se også Waltz 1979). Det blir derfor noe meningsløst når utenriksministrene Rice og Lavrov (med flere) forsikrer at anstrengte forbindelser mellom Russland og Vesten ikke representerer noen ny kald krig under henvisning til at det ideologiske motsetningsforholdet er dødt: De maktstrukturelle interessemotsetningene synes nemlig å være høyst levende (Arbatov 2007, Karaganov 2007a, 2007b: 25, 32). Realistene vil derfor hevde at orden gjennom maktbalanse, respekt for interessesfærer og FN-pakten forblir våre mest vellykkede strategier for å håndtere statssystemets innebygde anarki og sikre fredelig sameksistens.

Realistenes utviklingspessimistiske verdensanskuelse imøtegår helt eller delvis av teoretikere som er skeptiske til overdreven vektlegging av maktstrukturelle forklaringer (Watson 1992, Rieber 2007). Disse peker på at internasjonal teori må se på hvordan statssystemets karakter påvirkes av underliggende normer og institusjoner. I dette ligger en mistro til at anarki eller hierarki er de eneste muligheter for orden i det internasjonale systemet. Anarki og hierarki bunner i to prinsipielt ulike ordensforståelser. Den første tar utgangspunkt i forestillingen om konflikt som den *rådende ordenstilstand*. Den andre er en analogi til forholdene innenfor staten, hvor vold og maktbruk er *unntak fra orden*. Men må anarki og hierarki utgjøre en dikotomi? Enkelte hevder at virkelighetens verden er preget av en «blandingsorden» (Donnelly 2000: 148). Andre velger å se interesser som resultat av nasjonale og internasjonale sosiale læringsprosesser (Linklater & Suganami 2006). Da ender man opp med et utgangspunkt for orden som bunner i at det internasjonale anarkiet til syvende og sist er «hva stater gjør det til» (Wendt 1992).

Med dette mente ikke Alexander Wendt at nyrealistene nødvendigvis tar feil, men at premissene deres er tvilsomme. For å forstå Wendts utsagn om at stater bestemmer over statssystemet, og ikke omvendt, må vi forstå hans grunnleggende premiss om at staters interesser og identitet ikke er naturgitte størrelser. Det er *hvordan* staters interesser og identitet dannes, snarere enn hva de *er*, som bestemmer *hvor anarkisk* det internasjonale anarkiet behøver å være. Internasjonale realiteter er altså ikke strukturelt gitt, men sosialt konstruert. Wendt imøtegår dermed nyrealismen ved å peke på at maktstrukturene i verden i siste instans er en sosialt betinget variabel. Staters identitet og interesser skapes av og skaper internasjonale trender i statssystemet.

To trender setter navn på utviklingstrekk i dagens verden: globalisering og polarisering. Sammenhengen mellom dem synes paradoksal. Globaliseringen gjør verden mindre og mer åpen. Med økende kompleksitet i den globale arbeidsdeling, gjensidig avhengighet, institusjonell fortetting, sammenvevde økonomier, teknologisk utvikling, kommunikasjon, handelsutveksling og finansstrømmer, skulle man også forvente tettere politisk integrasjon mellom stater, altså mer global styring (*governance*). Men politikken globaliseres ikke på samme måte som økonomien, eller i takt med globale utfordringer forbundet med klima, matvarer og energi. Snarere er det slik at kreftene som bygger opp under staten forsterkes, og at endring av økonomiske maktforhold forskyver politisk makt (for eksempel fra oljekonsumerende til -produserende land). Jevgenij Primakov har pekt på at globaliseringens mekanismer delvis favoriserer USA, men samtidig motvirker USAs mulighet for unipolar supermaktsstatus (Primakov 2004: 96–101). Andre peker på at Vestens evne til å kontrollere den globale agenda har nådd toppen (Greenstock 2007: 104). Stater tvinges til å bruke sin energi på en mer polarisert verden, i stedet for å håndtere globaliseringens dypereleggende samarbeidsutfordringer.²

Realistisk teori om maktstrukturer innen det bipolare internasjonale anarkiet tilhørte det begrensede tankegodset supermaktsrivalene faktisk delte (hvilket illustrerer hvordan den kalde krigen var betinget av sosiale så vel som materielle strukturer (Wendt 1996: 49)). Slutten på den kalde krigen betydde imidlertid motkonjunktur for de teoriene om internasjonale maktforhold som livnærte seg best på den. Konstruktivismens utgangspunkt er at måten vi ser og forstår verden på, skaper kollektive selvpoppfattelser og påvirker hvordan vi forholder oss til vår egen stat. Statssystemets struktur har altså innvirkning på hvordan staters identitet skapes og vedlikeholdes (Wendt 1996). Vår sosiale identitet har flere rom og ett av dem huser vårt «statsselvbylde», som uttrykk for en kollektiv identitet. Den øver innflytelse på hvordan vi oppfatter verden omkring oss, og derigjennom oss selv.³

2 Dilemmaet uttrykkes slik av Lavrov (2007b): «In the era of globalization the number of global problems requiring joint approaches also grows, as does the number of power centers influencing the solution of these problems.»

3 Her bør kjennere av russisk utenrikspolitikk kunne nikke gjenkjennende. Noe av det første man ser når man har å gjøre med russiske statstjenestemenn eller representanter fra næringslivet, er hvordan de synes å bære sin stormaktsidentitet utenpå seg – som om det å være borger av en stormakt er noe som setter preg på personligheten. Kanskje vi som nordiske naboer til Russland ser dette tydeligere enn andre, siden vår småstatsidentitet er preget av å være liten i forhold til denne vår overveldende, definerende «andre».

I utgangspunktet er dette ganske ukontroversielt, men det kan fort bli akademisk ufred når man forsøker å anvende det på internasjonal politikk. Skeptikere ser konstruktivismen som faglig jåleri; lite bringes til torgs annet enn språklig nykonstruksjon uten begrepsmessig klarhet og presisjon (Holtsmark 1996a, 1996b, se også Neumann & Ulriksen 1996). Andre mener at Wendts konstruktivisme og ideen om at stater har identitet utgjør en «farlig forbindelse» (Zehfuss 2006), eller finner kombinasjonen av kausal og fortolkende analyse uryddig eller endog umulig (Suganami 2006). Atter andre har forsøkt å plassere konstruktivismen i en overgripende posisjon mellom rasjonalistisk og relativistisk tilnærming (Adler 1997).⁴ Den konstruktivismen jeg her skal gjøre bruk av kan fremstilles i tre trinn:

- 1) Stater er de dominerende (om enn ikke helt enerådende) aktører i systemet,
- 2) nøkkelstrukturene i statssystemet er sosiale realiteter snarere enn materielle og
- 3) staters identitet og interesser konstitueres av slike sosiale strukturer og bidrar til å endre dem.

På det første punktet er denne tilnærmingen lik nyrealismen og liberal institusjonalisme, og utsatt for samme kritikk om en overvurdering av statens rolle, selv om konstruktivismen skiller seg fra de to øvrige ved at den retter søkelys mot sosiale sider ved forholdet mellom stater. På det andre punktet skiller konstruktivismen lag med nyrealismen. Der sistnevnte hevder at internasjonale maktstrukturer gir kausale forklaringer på staters atferd, hevder konstruktivismen at maktforhold konstitueres i intersubjektive, omforente, forestillinger om makt, inklusive ved kulturelle faktorer som identitet. På det tredje skiller konstruktivismen seg fra liberal institusjonalisme (nyliberalisme), som overvurderer betydningen av rasjonelle aktørvalg. Den forklarer staters interesser som aggregerte preferanser, fra individnivå og gjennom ganske sofistikerte strategier, men ikke som interesser som konstitueres på statlig og internasjonalt nivå *per se*.

4 Mellomposisjonen mellom materiell rasjonalisme (nyrealisme, liberalisme) på den ene side, og fortolkende relativisme (postmodernisme, poststrukturalisme, kritisk teori) på den andre. Enkelt sagt representerer Adlers posisjon en pragmatisk konstruktivisme. Den avviser et skarpt skille mellom objektive og relative realiteter, og vektlegger det som de handlende selv mener er rasjonelt («reasons are causes»).

Konstruksjon av utenrikspolitiske interesser

Spørsmålet om hvor og hvordan interesser konstitueres gjør skillet mellom staters innenriks- og utenrikspolitikk diffust. Det bryter med forestillingen om perfekt overlappende sfærer mellom staten som aktør og staten som struktur (Walker 1993: ix). Hvis man så også, som Wendt (1996: 61), ser suverenitet som uttrykk for sosial identitet, ser man at suvereniteten har kvaliteter som åpner en annen sfære hvor statssystemet og staten glir over i hverandre. Skillet mellom staters indre styresett og de ytre forbindelser mellom stater kan altså ikke være absolutt. Slik har tiden etter den kalde krigen til fulle vist at staters demokratiske og humanitære praksis verken moralsk eller rettslig kan sies å ligge utenfor andre staters interesse- og påvirkningssfære.⁵

Staters såkalte indre forhold er altså ikke hva de en gang var.⁶ Men om dette oppfattes som en naturlig og ønsket utvikling blant visse grupper av stater, oppleves det som en trussel hos andre. Ulike stater opplever å stå på forskjellige steder i forhold til innholdsdimensjonen ved suverenitet – i oppfattelsen av hva som kvalifiserer til å tilhøre klubben av suverene stater.⁷ De vestlige lands definisjonsmakt er her førende, noe som skaper motstand mange steder i verden, ikke minst i Russland, som plutselig blir stående som de undertrykkende regimers forkjemper. Kanskje dette gjør noe med Russland selv også? Ståsted i dette internasjonale spørsmålet bunnar i interesser som speiler hvordan en ser seg selv i bildet av sin egen stat. På samme måte kan man forstå enkelte vedvarende tema i russisk diskurs og handling i gråsonen mellom innen- og utenrikspolitikk – beleiringssyndromet, følelsen av kollektiv underlegenhet, nasjonalt trass og behovet for selvhevdelse (Shevtsova 2007). Dette reiser et annet spørsmål: Kan man virkelig snakke om en (russisk) stat som opplever seg som mindreverdige i forhold til andre stater? Kan identitet ha denne form for verdiladet og retningsgivende innhold for utenrikspolitikken?

5 Jevnfør 1990-tallets oppsving i antallet internasjonale fredsoperasjoner med FN-autorisering og glidningen fra kapittel VI til kapittel VII maktmandater. Forholdet reflekterer en tettere kopling av humanitærrett og menneskerettigheter til «internasjonal fred og sikkerhet» (jf. FN-pakten).

6 Det kan innvendes at forestillingen om ikke-intervensjonsnormen uansett er sterkt overdrevet. I Vesten sto den sterkt mellom 1648 og 1793, ellers har (voldelig og ikke-voldelig) intervensjon snarere vært regelen enn unntaket, se Watson (1992: 316–17).

7 Kravene øker, noe som trolig best illustreres ved fenomenet «failed states» og oppfattelsen av at det internasjonale samfunnet har et «beskyttelsesansvar» i tilfeller hvor stater ikke ivaretar sitt ansvar.

Hva man nok *kan* si, er at stater bevisstgjøres om sine interesser, blant annet gjennom komplekse sosiale læringsprosesser som forbinder identitet og utvikling av kollektiv intensjon, eller endog misjon. Et eksempel finner vi i den tette forbindelsen mellom Russlands økonomiske oppsving og dets evne og vilje til å føre en mer selvstendig utenrikspolitikk. Til tross for at det økonomiske samkvem med Vesten er tettere og mer omfattende enn noensinne, føres det en utenrikspolitikk som går stadig mer på tvers av vestlige interesser. Dette gjør det naturlig å tro at behovet for å opptre selvstendig må ha ligget der hele tiden, men er blitt holdt nede av manglende evne. Når Wendt hevder at stater er «personer», er det fordi de opptrer med kollektive oppfattelser om formål og hensikter i det internasjonale samfunn (2004: 291, 296–305). Dermed kan de heller ikke sies å være statister i den verden som omgir dem.

Stater har en oppfattelse av egeninteresse som gjør at de kan undertrykke noen interesser mens de fremmer andre, basert på rasjonelle aktørvalg. Dette kan igjen eksemplifiseres med at russerne gjennom 1990-tallet nok har følt seg presset inn i samarbeid som de ikke mente var i deres interesse, og at det er denne skjevheten de nå vil rette opp (Shevtsova 2006, 2007). Her kommer en tvetydighet ved integrasjon og samarbeid til syne. Økende politisk og økonomisk gjensidig avhengighet kan forsterke kollektive former for identitetsdannelse og skape bedre grunnlag for samarbeid. Men sammenhengen er problematisk. Gjensidig avhengighet kan også oppleves som en trussel mot egen kontroll. Påskyndet interessekonvergering kan true statens *raison d'être* ettersom økende likhet gjør det vanskelig å få øye på statens genuine «egenhet», de særegne interesser som skiller statens kollektive «selv» fra dens definerende «andre». Så har da også forskningen etablert at økende kontakt ikke alene kan sies å føre til fordypet samarbeid (Keohane & Nye 2001, Wendt 1996: 56). Det som må oppfattes som russisk globaliseringsangst kan ha sammenheng med at funksjonell og regulativ integrering gjør at landet på et vis «forsvinner», mens polarisering derimot betyr at det trer frem og blir tydelig.

Slik sannsynliggjøres en forsterkende sammenheng mellom identitet og interesser. Og slik kan man hevde at de *innenrikspolitiske* valg på ny statsduma og president i Russland i 2007 og 2008 var påvirket av og signaliserte *utenrikspolitiske* veivalg.⁸ Gjennom bevisst å velge en så meningsladet betegnelse som «suverent demo-

8 Statsduma- og presidentvalget fant sted henholdsvis 2. desember 2007 og 2. mars 2008.

krati» på sin politiske styringsmodell, har Putin hjulpet godt til for at vi skal se disse sammenhengene. Det modifierende «suverene» understreker både at demokratimodellen fremstilles som spesifikt russisk, og at det er Russlands suverene rett selv å bestemme egen styringsmodell. Vestens demokratiforkjemping blir en krenkelse av russiske rettigheter og interesser – selv når dette foregår utenfor Russlands territorium; så som i Georgia og Ukraina, det øvrige SUS, på Balkan eller i Irak.

Dagens kamp om innflytelse i verden handler dermed mer om makt til å spre ideer og verdier, og derigjennom skape sine interessefærer, enn fysisk utvidelse av territorium. Ved å underkjenne universelle verdier og mistenkeliggjøre spredningen av «vestlig» demokrati har det russiske lederskapet understreket en paradoksal forbindelse mellom det ytre og det indre. Det illustreres ved Kremles harme over at OSSE i siste instans fant å måtte avlyse en dumavalgobservasjon i 2007 som alle visste ville bli irrelevant uansett. Stort bedre ble det ikke ved presidentvalget. Det er interessant å merke at Moskva har ønsket en vingestekket valgovervåking så sterkt at de overspilte sin ellers sterke hånd. Selv et selvsikkert Russland ønsker internasjonal legitimitet for de indre valg som Moskva bruker så mye energi på å understreke at ingen utenfor har noe med.

Går man så tilbake til diplomaten, russlandskjenneren – og realisten – Kennans analyser etter andre verdenskrig, vil man finne at han søkte blant både sosiale faktorer og indre forhold for å komme frem til det han omtalte som «the sources of Soviet conduct» (Kennan 1947). Dette har fått enkelte til å hevde at Kennans analyse var konstruktivistisk (gitt at han nærmet seg russiske nasjonale interesser gjennom normative, kulturelle og identitetsbaserte variabler) lenge før konstruktivismen overhodet var påtenkt som begrep innen internasjonal politikk-faget (Shearman 2001: 252). Kennan kom senere tilbake til hva han la i oppdemming av Sovjetunionen, og presiserte at det ikke dreide seg om oppdemming mot en militær trussel, men om *politisk* oppdemming av en *politisk* trussel (Kennan 1967: 358).

Debatten ble tatt opp igjen nesten 50 år senere i Stephen Sestanovichs *Rethinking Russia's National Interests* (1994), med bidrag av blant andre Henry Kissinger og Paul Wolfowitz. Kissinger vektla Russlands historiske arv og forutså en misjonerende og ekspansiv russisk utenrikspolitikk (jf. Kissinger 1994: 814–18). Russland ville ikke endre sin grunnleggende karakter, mente Kissinger, og burde derfor demmes opp politisk før det igjen vokste seg militært sterkt. Samtidig påpekte han at USA måtte anerkjenne og ta på

alvor Russland som den stormakt det med rettmessighet krevde å være. Wolfowitz la mindre vekt på historiens betydning for Russlands fremtid og mente at russiske interesser ville bli bestemt av *hvordan* Russland styres og av *hvem*. Wolfowitz' enkle poeng var at et demokratisk Russland ville føre en annen utenrikspolitikk enn et autoritært Russland. Han argumenterte derfor for at Vesten, og USA især, måtte bistå Russland i overgangen til demokrati gjennom å inngå strategiske partnerskap og innlemme landet i et utvidet demokratisk sikkerhetsfelleskap.

I dag, snart 15 år etter at Sestanovichs bok gikk i trykken, synes det ganske sikkert at det vil ta tid før det igjen blir aktuelt å diskutere et demokratisk sikkerhetsfelleskap med Russland. Til dette er fellesverdiene for svakt fundert og nasjonale interesser for snevert avgrenset. Kissingers bilde av Russland kan derimot synes reflektert i det speilvendte USA-bilde som nå gir næring til russisk utenrikspolitisk identitet og interessedannelse. Ligger nøkkelen til «the sources of *Russian* conduct» egentlig i hvordan Vesten ser seg selv og sin rolle i det internasjonale samfunn? Det synes å være nettopp dette som er gjennomgangstonen i Putins tale i München i februar 2007 og i Lavrovs artikkel om grunnleggende forhold i forbindelsene mellom Russland og Vesten senere samme vår. De sentrale temaene i Putins og Lavrovs fremstilling av Russlands utenrikspolitiske interesser er gjenkjennelige. De har ikke oppstått med Putins første eller andre presidentperiode, og det er liten grunn til å tro at de skal forsvinne under Medvedev. En analyse som tar høyde for hvordan indre forhold forsterker eller endrer utenrikspolitiske interesser, og som er følsom for kollektiv identitet, er egnet til å vise dette. Mitt utgangspunkt er at man bør ta hva statsledere sier på alvor – i tro på at det *er* sammenheng mellom språk, logikk og verden (jf. Fierke 2002).

To utenrikspolitiske utsagn: München – et veiskille?

Putins München-tale markerer kanskje et veiskille, men mest fordi det hele ble oppfattet slik. Putin sa egentlig ikke noe som ikke var sagt før – i innhold var talen mer et uttrykk for kontinuitet enn endring. Betydningen av Putins opptreden i München ligger heller i den kommunikasjonsoffensiv som dette ga frasparket til, med oppløpside helt frem til presidentvalget i 2008. Mange innenrikspolitiske milepæler skulle passeres underveis i et nøyte iscenesatt spill: åpning for spekulasjon om presidentmakten, sikring av en robust ettpartiplattform i Statsdumaen, endelig visshet om putinismens

videreføring og det store nasjonale sukk av ro etter at det hele var brakt vel i havn. Det interessante her er hvordan utenrikspolitikken har vært instrumentell for å trygge innenrikspolitiske mål.

I München var Putins utenrikspolitiske budskap rettet både innad og utad. Det inneholdt elementer av identitetsbyggende, nasjonalt samlende og interessefremmende karakter. Ytre og indre fiender glir over i hverandre. Samspillet mellom utenrikspolitikk og innenrikspolitikk er verken subtilt formulert eller vanskelig å få øye på.

Utenrikspolitisk var hensikten igjen å bli en faktor gjennom å slå en kile i den vestlige front. Putin forsøkte, trolig med et visst hell, å spille ut USA mot den europeiske «mainstream» («One state, (...) the United States, has overstepped its national borders in every way. (...) It results in the fact that no one feels safe» (Putin 2007a)). Innenrikspolitisk var dette en nøkkel til suksess; budskapet skulle ikke bare nå frem, det måtte også hjem. München kan ses som første steg i en kampanje for å sikre en planlagt maktoverdragelse uten maktavgivelse i Kreml. Vesten skulle få vite at dette var «Russlands valg», og russerne skulle vite hva valget sto om. Den hjemlige trussel besto ikke av den lovlige opposisjon, den var allerede både desimert og brakt i vanry. Den virkelige trusselen kom høyst sannsynlig fra maktpretendenter innad i de etablerte maktsirkler, fra kretser innen bojarveldet selv. Disse skulle nå tøyles gjennom en form for samling av nasjonen bak Putins person. En plassrevolusjon som detroniserte *personen* Putin selv etter at *presidenten* Putin var ute, ville bli skjebnesvangert, lød advarselen. For å sikre seg mot et slikt utfall måtte det blant annet skapes et sterkt utenrikspolitisk uttrykk, egnet til å forsterke et indre inntrykk av Putin som garantist for stabilitet og nasjonal identitet «post Putin»: Russland trenger (fortsett) en sterk Putin, verden trenger et sterkt Russland.

Tre tema går igjen i München-talen: at Russland har kastet all ideologi over bord i utenrikspolitikken, at USA undergraver Russland, så vel internasjonalt som innad i Russland selv, for å styrke sin egen posisjon, og at Russland egentlig vil være partner og venn med alle som er venn av Russland (Putin 2007a).⁹

9 Disse temaene gjentas i et intervju i *Time Magazine* i forbindelse med kåringen av Putin til verdens mest betydningsfulle person 2007. I verdiladede ordelag beskriver Putin USAs syn på Russland og russere: «It's alright to pinch and criticise [the Russians] a bit because they're still not quite civilised, they're still a bit wild, only came down from the trees not long ago, so we have to groom them a bit because they can't do it for themselves. We have to shave them, clean the grime from them. That's our civilising mission» (Putin 2007b).

Putin lot forstå at USA ikke uten videre kunne gjøre regning med støtte fra Russland overfor Iran i FNs sikkerhetsråd og at USAs planer om et fremskutt missilforsvar med raketter og overvåkingsradar i Polen og Tsjekkia skaper dyp forargelse. Ved å presse på med NATO-utvidelse til Georgia og Ukraina ville USA undergrave grunnlaget for fremtidig internasjonal orden og samarbeid, var budskapet. Talen kan også ha hatt som formål å tvinge USA til å avveie mellom rakettskjold og NATO-utvidelse. Av to onder kunne Moskva leve best med det første.

Videre gjorde Putin det klart at Russland ikke aksepterer innblanding i indre forhold, heller ikke av russiske ikke-statlige organisasjoner. Disse avskrives som instrumenter til fremme av andre staters uvennlige hensikter. Utad betydde dette at Vesten burde glemme tanken om forsøk på undergraving av Russlands suverenitet gjennom støtte til demokratifremme og en utfordring av Russlands «suverene demokrati». Innad betydde det at ingen indre systemkritikk ville bli oppfattet som helt «intern», og dermed heller ikke som helt legitim. Putins tydelige tale om risikoen forbundet med å projisere økonomiske, politiske og kulturelle verdier over på andre land og nasjoner hadde fremfor alt adresse til USA, og er en kritikk av det Moskva oppfatter som amerikansk eventyrpolitikk i Irak. Samtidig løfter Putin en advarende pekefinger i fall noen skulle få tilsvarende ideer overfor Russland selv eller land innen dets interessesfære.

Budskapene bygger opp under en russisk forestilling om behov for å demme opp for amerikansk ekspansjonisme. Mens Russland er prinsipielt positiv til samarbeid, fører USA ifølge Moskva en hyklersk politikk som umuliggjør vennskapelige forbindelser på like fot. Selv om også Russland potensielt har utfordringer med et nukleært Iran, blir medgjørighet i amerikansk iranpolitikk «farlig»: Å følge USA ukritisk her, blir på et vis for Russland å sage av den grenen de sitter på i statssystemet. Instrumentelt sett er Iran dessuten et viktig kort i motvektspolitikken mot USA.

USAs intensjon om å stasjonere avskjæringsmissiler i Europa bærer ved til et russisk NATO-bål som brenner med kontrollert, men stadig høyere flamme. Det hjelper lite at USA med støtte fra enkelte europeiske land terper på at utplasseringen har andre mål enn russiske missiler. Her tales for døve ører – hvilket ikke er helt uforståelig. For det første er det åpenbart at det i den polske og tsjekkiske posisjonen ligger et «tak for sist» til Russland. For det andre har Russland gjennom sine sterke protester klart å slå enkelte sprekker i den vestlige konsensus i saken. Men det var før Georgia.

Dette er en velkjent fremgangsmåte i russiske diplomati; skape støy og ubehag slik at alle tar hensyn til Russlands syn selv når Russland ikke er direkte involvert. For det tredje har altså Moskvas svar på disse utenrikspolitiske spørsmålene innenrikspolitisk adresse og er nøye avstemt med behovet for å skape nasjonalt samhold ved å tegne bildet av Russland som en beleiret stormakt. I så måte har nok USA spilt opp til Kremles indre strategier.

Oppsigelsesvarselet for CFE-avtalen så vel som opphøyelsen av Moskva til den panslaviske nasjons beskytter i Kosovo er igjen et uttrykk for Kremles styrkede vilje og evne til å bruke aktuelle stridsspørsmål til å formidle sterke budskap med hjemlig gjenklang. Effekten er at tyngdepunktet i russisk utenrikspolitikk flyttes lenger bort fra det moderate sentrum, bort fra dem som søker større imøtekommenhet og vektlegging av felles interesser i forholdet til Vesten og i retning av synspunktene til tilhengerne av et selvhevdende Russland. «Kampen om Russland» synes tapt for Vesten i overskuelig fremtid. Nå er det hvorledes og på hvilke arenaer rivaliseringen skal utspille seg, striden vil stå om. München satte ord på et veivalg som lenge var varslet. Om dette veivalget er strukturelt sett uomgjengelig, er uvisst. Det er uansett en påminnelse om at innenrikspolitiske omstendigheter, i dette tilfellet de forestående duma- og presidentvalgene, bidrar til utenrikspolitiske realiteter. Dette lar seg lese av Lavrovs utdyping og analyse i kjølvannet av Putins utenrikspolitiske «grand standing» i München.

«Oppdemming av Russland: tilbake til fremtiden?»

Lavrovs artikkel er viet forholdet til Vesten, og især USA (2007a).¹⁰ Forholdet til Vesten gjøres til et spørsmål om Russlands plass og rolle i verden: Hva slags utenrikspolitikk trenger Russland, og hva slags Russland trenger verden? Oppsummert i to punkter er budskapet at 1) Russland er rede til likeverdig samarbeid med Vesten, men Vesten må velge mellom oppdemming og samarbeid, og at 2) et Russland som ivaretar sine nasjonale interesser er det beste Russland for verden, men at landet ikke (lenger) kan akseptere å få sine interesser beskåret.

Rent bortsett fra at Lavrov tar sikte på å forklare og utdype Putins budskap fra München, må man gå ut fra at han søker å sette ord

10 Artikkelen var opprinnelig tiltenkt det amerikanske tidsskriftet *Foreign Affairs* (se nærmere om dette under).

på bredere politiske stemninger og grunnleggende interesser hos det politiske lederskap i Moskva. Det er ikke Lavrov som trekker opp utenrikspolitikkenes hovedlinjer; utenriksministerens oppgave er å utøve politikken, vinne oppslutning om den og glatte over når grenser er overskredet. Artikkelen varsler at en ny russisk oppdemningspolitikk er på trappene. Lavrov er budbringeren.

Hvis Lavrovs ærend også er å forklare Russland for Vesten, lykkes han imidlertid dårlig. En grunn til dette er at han ikke berører de delene av russisk utenrikspolitikk som er vanskeligst å forstå: hvorfor Russland tar seg til rette i Georgia, selger våpen til Sudan eller bruker energi som utenrikspolitisk brekkstang. Ukoordinert politikk og en selvmotsigende og irrasjonell atferd etter vestlige begreper kan langt på vei forklares av aktørmangfold, sterke interesser og svake administrative styringsstrukturer. En betingelse for denne tilstanden er fraværet av sivilt samfunn, frie og kritiske media og politisk opposisjon. Dette er forhold ved politikktutforming og praksis som Lavrov ikke kommer inn på. Men dermed unnlater han også å ta tak i de tvetydige signaler Russland sender ut til Vesten og andre som jo tross alt forsøker å avpasse sin politikk etter den russiske.

Med så ensidig fremstilling blir angrepet på vestlig dobbeltmoral lite overbevisende. Snarere får man bekreftet Lavrovs manglende innflytelse over den utenrikspolitikken som også utøves av de militære, sikkerhetstjenestene, våpenindustrien, energiinteressene og pengemakten. Eksempelvis overlot russiske utenriksmyndigheter fra 2007 og frem mot krigen mot Georgia i august 2008 mer og mer av regien for Georgia til andre russiske aktører. Slik gjelder det også på andre områder hvor tunge aktører legger sterke føringer på politikktutøvelsen. Fragmentering av utenrikspolitikkenes utforming og gjennomføring er ikke bare Lavrovs problem, men et problem for hele styringssystemet. Johan Jørgen Holst (1982) pekte i sin tid på at *sovjetisk* utenrikspolitikk ble drevet av tradisjonelle stormaktsinteresser snarere enn ideologi, og bar mer preg av *ad hoc*-løsninger enn av plan. Russisk stormaktspolitikk formes heller ikke i dag som helhetlig strategi, men er resultat av indre kompromisser og kreativ anvendelse av tilfældigheter og vilkårlighet.

Artikkelens historie er i seg selv interessant. Opprinnelig var den tiltenkt det amerikanske tidsskriftet *Foreign Affairs*. Men da tidsskriftet foreslo redaksjonelle endringer, valgte Lavrov å trekke artikkelen. I stedet ble den trykket i uavkortet versjon i det russiske tidsskriftet *Russia in Global Affairs / Rossija v global'noj politike*. Til tross for at den er tilrettelagt for vestlige lesere, har artikkelen svakheter som neppe ville passert en norsk tidsskriftredaksjon hel-

ler. Stilen er jamrende og argumentasjonen ensidig og selvgod.¹¹ Det oppsiktsvekkende, ut over at Lavrov fant det uakseptabelt å gjøre endringer i manuskriptet, er imidlertid at både den russiske og engelske versjonen innledes med en redegjørelse om forholdet. I tillegg er det lagt ut en artikkel på nettstedet til det russiske utenriksministeriet som over to sider forklarer og polemiserer mot *Foreign Affairs* (MID 2007). Hvorfor? Eneste mulige forklaring er at man ønsker å skape inntrykk av et forsøk på «knebling» av den russiske utenriksministeren (med andre ord «oppdemming»), slik som av Russland i verdens storpolitiske anliggender for øvrig.

Et hovedbudskap hos Lavrov er at fremtidig oppdemming må være *gjensidig*. USA må respektere Russlands interesser og akseptere at det finnes en legitim russisk interessesfære. Han trekker linjer i sanden – for USAs missilforsvar, en ny NATO-utvidelse og Kosovo. I den andre vektskålen legger han Russlands og USAs parallelle strategiske interesser. Her ligger muligheter for samarbeid, forutsatt at Russland involveres og tilstås bestemmelsesrett avpasset de russiske interessenes tyngde. Igjen må vi spørre hvem det er Lavrov vil nå med artikkelen. Hvis han virkelig ønsker å si noe til vestlige beslutningsfattere, og tror på sitt budskap, ville han ikke da bedt sine folk om å foreta de nødvendige manusendringer? En mulig forklaring er kanskje at Lavrov primært hadde sin egen fremtid og sitt mulige nære ettermæle i tankene. Skulle han få fornyet tillit etter presidentvalget måtte han vise seg fast og ubøyelig, men aller helst ha vist handlekraft og oppnådd resultater. På den ene side skal Lavrov oppnå reell russisk innflytelse i internasjonale spørsmål, og samtidig forfekte interesser som går på tvers av Vestens. På den annen side er tunge interesser i Moskva lite tjent med at forholdet til Vesten, og spesielt USA, blir *for* dårlig. For Lavrov kan ikke dette være helt enkelt. Han er satt til å forvalte Russlands utenrikspolitiske interesser, men har større innflytelse på hvordan politikken formidles enn på utformingen av den.

For vestlige land blir det vanskelig å vite hvordan man bør gå frem når problemet er at Russland egentlig ikke ønsker integrering. Hvor-

11 Den overdrevne sitatbruken er også interessant. Ved å sitere fra øst og vest, bibelhistorie, litteratur og forskning skal det gis inntrykk av vidsyn, kunnskap og toleranse – et bilde av den dannelse og dybde som ledsager russisk utenrikspolitikk (en kultivert, *kul'turnaja*, utenrikspolitikk). Men det blir søkt når Lavrov siterer poeten Anna Akhmatova (2007a: 13). At Lavrov forsøker å overgå amerikanerne i bibellærdom blir også sært. Men det tydeliggjør at det er forholdet til USA som er bestemmende for hvordan Russland ser sin plass i verden. Som kjent er russerne antakelig den amerikanske nyrealismens fremste disipler (Kratochvil 2002).

dan skal man forholde seg til et Russland som vil involveres, men ikke integreres? Gir Lavrov selv noe svar på dette i artikkelen?

For det første fremhever Lavrov at ideologiske forestillinger ikke lenger har noen plass i russisk utenrikspolitikk. Den er pragmatisk og *commonsensical*, altså selve antitesen til den sovjetiske. Fortidens ekspansive internasjonalisme er snudd til en *nasjonal* utenrikspolitikk. Der sovjetiske interesser pekte mot verdensomveltning, sikter dagens russiske interesser på internasjonal stabilitet. Russland har betalt prisen for sovjettidens feilslåtte idébaserte politikk, dette forklarer motstanden mot dagens idédrevne amerikanske intervensjonisme. Russland har «lært» at universelle verdier kan være farlige, særlig når de forfølges militært. Med andre ord: USA er i dag i ferd med å gå i samme felle som USSR tidligere. Russland plikter å advare, sier Lavrov, siden alle stater må betale prisen når det rokkes ved den internasjonale orden.

Russland har derimot, ifølge Lavrov, gjenfunnet sin historiske (førsovjetiske) rolle som balanserende kraft i europeisk og global politikk. Et pluralistisk statssystem er nøkkelen til internasjonal stabilitet, hevder han, og viser til kjerneverdien i det westfalske statssystemet, nemlig at ulikt verdigrunnlag innad i stater ikke teller i forholdet mellom dem: «The Westphalian system (...) placed differences in values beyond the scope of intergovernmental relations» (Lavrov 2007a: 9). De som vil «åpne» det russiske samfunn sparker inn åpne dører, fastslår Lavrov, idet demokrati og det frie marked legger grunnen for sosial og politisk orden i Russland. Riktignok er det et stykke vei igjen, men *det strategiske valget er tatt*. Vesten må respektere at Russland må finne sin egen vei (jf. «suverent demokrati» nevnt ovenfor). Det blir likevel en ganske grunn liberal institusjonalisme Lavrov skisserer. Riktignok understreker han at de gjensidige avhengighetsforhold som kjennetegner energisikkerhet også binder Russland, men han peker samtidig på at energipolitikken er et virkemiddel for å styrke russisk utenrikspolitisk uavhengighet.

For det andre kan det synes som om det for Lavrov ikke er noen motsetning mellom multilateralisme og multipolaritet. Temaet henger sammen med det foregående og reflekterer ulike ambisjonsnivå og preferanser for det internasjonale samfunn. Der hvor Vesten sikter mot inkluderende og gjensidig forpliktende multilateralt samarbeid, sikter Russland ikke særlig lenger enn til fredelig sameksistens. Dette har konsekvenser for grad av konvergens med hensyn til regulering og institusjonsbygging. Russerne har et poeng når de peker på at globaliseringen ikke lenger er noe Vesten har

definisjonsmakt over (den *er* blitt global). Globaliseringen løfter nye makter frem i verden, den nye økonomiske arbeidsdelingen gir BRIK-landene¹² politisk tyngde og rolle. Når tyngdepunktet i global økonomisk makt forskyves, ikke minst som følge av oljeprisen, dannes nye maktsentra. Den multipolare verden er en «unektelig objektiv realitet» og legger grunnlag for «det nye internasjonale systemet», sier Lavrov (2007a: 13). Konsekvensen av disse endringene er at det trengs et nytt og mer genuint kollektivt lederskap blant verdens ledende nasjoner. Her ønsker Lavrov å styrke nettopp de sider ved FN og Sikkerhetsrådet som vestlige (små)stater er mest ubekvemme med. Det er mulig at multipolaritet og multilateralisme ser likt ut fra Moskva, men i nordiske land er forskjellen stor og prinsipiell.

I en tale Lavrov holdt omtrent på samme tid som den omtalte artikkelen ble publisert, tar han igjen til orde for gjensidig oppdemming som en mekanisme for maktorden basert på en trippelkonsert der spillerne er USA, Russland og Europa: «Det er områder hvor Europa står nærmere USA, men også en rekke strategiske spørsmål hvor [Europa] har større likhet med Russland» (2007b).¹³ Lavrov nevner maktbruk og andre former for internasjonale tvangsmidler, samt holdning til folkeretten, som eksempler på områder hvor Europa og Russland står hverandre nærmere enn hva Europa og USA gjør. Han tar så til orde for en ny atlantisme, en som ikke utelukker Russland. Denne atlantismen vil i realiteten bety russisk vetorett mot NATO-utvidelse.

For det tredje ser Lavrov i NATO-utvidelsen og en «politisert» EU-grense østover en ny *cordon sanitaire* i Europa, nå skjovet helt inn mot det russiske kjerneområdet. Lavrov advarer mot et Europa som får problemer med sin egen samling på grunn av splittelsen i synet på Russland. Europas og EUs problemer kan ikke løses uten «konstruktive og fremtidsrettede forbindelser med Russland basert på gjensidig tillit (...) hvilket også vil være i USAs interesse» (Lavrov 2007a: 16). Han utelukker at Russland noen gang vil slå seg til ro med en ny NATO-utvidelse. Hva har vel en militærpolitisk allianse med demokratifremme å gjøre, spør Lavrov. Det han ser, er vestlige demokratier brukt i en amerikansk oppdemmingsstrategi overfor Russland, forsterket av utplasseringen av amerikanske avskjæringsmissiler i Europa. Lavrov gjentar Russlands tilbud om

12 Brasil, Russland, India og Kina. Det har også blitt vanlig å regne med Sør-Afrika som en del av denne gruppen, selv om landet ennå ikke har fått plass i akronymet.

13 Talen ble holdt til avgangskullet ved MGIMO 3. september 2007.

felles bruk av Gabala-radaren i Aserbajdsjan og samarbeid om et regionalt system for overvåking og tidligvarsling. Gabala-tilbudet er nok ikke noe man i Moskva tror vil avverge amerikanernes utplassering av missiler i Europa, men man håper sannsynligvis at USA kan manøvreres inn i en situasjon hvor det er vanskelig ikke å gi russerne noe, og at europeiske land vil bidra til dette.

Og dette «noe» er dét Lavrov trolig er på jakt etter. Klarer han å skape en ny plattform for russisk-amerikansk strategisk samarbeid – uten å gi noe – er det nok mange i Moskva som vil gi ham en klapp på skulderen. Global strategisk allianse, gjensidig tillit, kollektiv sikkerhet og lik sikkerhet er stikkordene. Det er ikke utenkelig at Lavrov er under et visst press. Sett fra Moskva er lite umulig i en verden hvor USA og Russland samarbeider. Når først USA respekterer Russlands «røde linjer», er det ingen grenser for samarbeid.

Men hvordan komme dit? Lavrov lister opp felles trusler og muligheter: internasjonal terrorisme, organisert kriminalitet, narkotika, klimasikkerhet, atomsikkerhet, ikke-spredning, energisikkerhet. Men han problematiserer ikke det forhold at Russlands røde linjer representerer en oppdemming av USAs politikk som Washington neppe vil finne akseptabel. Om forholdet mellom USA og Russland kommer på plass, vil det åpnes for nye muligheter i forbindelsene med EU også, hevder Lavrov. Han gjentar tanken om et trekant-samarbeid med Europa, et euroatlantisk rom i verdenspolitikken, og tar Jacques Delors til inntekt for et strukturrealistisk syn om at global stabilitet settes under press hvis de tre politiske kraftsentra Russland, Europa og USA ikke inngår i en balansert samarbeidsorden (Lavrov 2007a: 21).

Gjensidig politisk oppdemming

Det er altså i anerkjennelsen fra andre at Russland speiler sin egen storhet. Anerkjennelse måles i vestlige innrømmelser, især fra USA. Sikkerhets- og maktpolitiske *realiteter* blir målestokken. Temaene er etter hvert blitt mange: NATO-utvidelse, missilforsvar og Kosovo er de harde fakta som gjelder. Hvorfor maler Russland seg inn i et hjørne, hva vil skje når de røde linjene overskrides? Krigen i Georgia gir en del av svaret, men trolig ikke det hele.

Dypest sett inviterer Lavrov seg selv inn i et celebret selskap der først og fremst USA og Russland styrker sine forbindelser og bygger dem på en ny plattform. Samarbeidsmodellen er «gjensidig politisk oppdemming», hvilket igjen er en evfemisme for stormaktsarran-

gement. Et slikt stormaktsarrangement gir lite rom for integrasjon og gjensidige avhengighetsstrukturer, fordi slikt underminerer selve det grunnlag av uavhengighet som stormaktsstillingen må hvile på. Russland er sterkt igjen og vil tilbake til tidligere tiders innflytelse i internasjonale spørsmål. Dette formulerer dagens fremste utenrikspolitiske mål og blir utenriksministerens hodepine. Han skal levere utenrikspolitisk innflytelse til et Moskva hvor forventningene stiger i takt med selvtiliten.

Hvorfor skal Vesten bry seg? For de nordiske landenes del er svaret åpenbart: Russland er for stort, nært og potensielt brysomt til å bli ignorert. Norden har betydelige interesser i et tettest mulig samarbeid med Russland. Dette står ikke like klart for nye NATO-land, en krets hvor Russland fortsatt maner frem behov for et vestlig sikkerhetsfellesskap. Utslitt av et uklart og vilkårlig Russland som opptrer vekselvis som venn og rival, brer det seg en transatlantisk russlandstretthet i Vesten. Tiden for nasjonale tilnærminger i russlandspolitikken kan være på hell, og en ny periode med vestlig konsolidering på trappene. Dette vil virke forsterkende på polariseringen. I denne sammenheng er det viktig å merke seg at tyngdepunktet for en NATO-konsensus har forskjøvet seg mot den russlandspolitikken som forfektes av de nye medlemslandene. Her ligger det større grad av russlandsskepsis og mindre fokus på diffuse sikkerhetsspørsmål i politisk sett fjerne områder. Som alle nordiske og baltiske land må også Norge føre sin egen russlandspolitikk, men uten EU-beskyttelse mot eventuelle negative politiske konsekvenser.

Vel så viktig er hensynet til internasjonale institusjoner. Det er en utfordring at de internasjonale tidevannsstrømmene nå synes å bringe geopolittikk og polaritetstenkning tilbake. Dagens skinndebatt om hvorvidt verden er på vei inn i en ny kald krig, tåkelegger det som nok *er* i ferd med å skje: Stormaktspolitikken gjeninntre, aktørene knuffer på hverandre og verden går inn i en uklar situasjon preget av samarbeid og rivalisering mellom de store. Vi ser russere, amerikanere, EU – og vi ser Kina. Vi ser regionale stormakter og interesser, og våre politiske ledere tvinges til å tenke geopolitisk. Vi ser kanskje mindre tydelig det internasjonale samfunn som ligger under, og som jevnt og trutt styrkes gjennom institusjonell fortetting og integrasjon.

Hva innvarsler den nye tid? Glir verden tilbake mot rivalisering mellom noen få globale stormakter: et «tilbake til fremtiden» *à la* det 20. århundre? Eller står vi overfor en ny periode med stormaktsarrangement som ennå ikke har funnet sin form, hvor småstats- og stormaktsinteresser skiller lag, altså et enda lengre steg

tilbake i et mer komplekst og flerpolet 19. århundres stormaktsspill? Eller er multilateralismen og internasjonal rettsorden kommet så langt at polaritet og maktorden uansett avdempes og innhylles i en multilateralt forankret samarbeidsorden, egnet til å håndtere vårt eget århundres nye samarbeidsutfordringer? Russland ønsker seg nok, litt forenklet, opsjon én: et stormaktsarrangement med så få poler som mulig, helst bare tre eller fire (USA, Russland, EU og eventuelt Kina). I Norden velger vi den siste.

Mens russerne mener å se sin stilling i verden som en objektiv maktrealitet, er man i Vesten mer opptatt av *hvordan* Russland sikrer seg en slik rolle og hvilket *innhold* de fyller den med. Har Russland noen positiv strategi knyttet til sin stormaktsambisjon, eller dreier det seg mest om prestisje?¹⁴ Hva skal de være en stormakt for, hvilket ansvar og hvilke forpliktelser er det de vil påta seg? Rettigheter bør følge av plikter, ikke omvendt. Her er Putin og Lavrov stumme.

Stormaktsrefleksene oppsto ikke med Putin-regimet. Men de ble holdt nede på 1990-tallet, da Russland trengte Vesten på andre måter enn nå. Det nye er at kraften og viljen til å gjennomføre politikken er styrket. Russerne bruker sine muligheter på nye måter, med større gjennomslag. Graden av samling og stabilitet omkring politikken utforming og utøvelse er også ny. Likevel gir den «nye» forutsigbarhet som avtegnes betydelig rom for usikkerhet fremover. Russland har omdefinert seg fra ideologisk stat til slavisk nasjon i særklasse og søkt tilbake til rollen som global stormakt. Kosovo har gitt russisk utenrikspolitikk mulighet til å bli tydelig og Moskva en politisk misjon. Og vestlig anerkjennelse av Kosovo har presentert Moskva for en analogi som, om enn aldri så haltende, lar seg utnytte i spørsmålet om anerkjennelse av Abkhasia og Sør-Ossetia. Samtidig har pengemakten gitt utenrikspolitikken anledning til å bli mer selvstendig. Men innsatsen er høy: Ved å stå for nær Vesten kan Russland bli utydelig, ved å stå for steilt mot Vesten kan russiske interesser på sikt bli skadelidende.

Konklusjon

Konstruktivismen er åpen for at ideer og verdier betyr noe ved siden av strukturer, en ny statsleder kan bringe med seg dyptgripende endring. Men alle personer kommer et sted fra og, som det sies,

14 Her er nok ikke Russland helt alene blant stormaktene. For småstater er prestisjebegrepet hos de store vanskelig å få tak på. Kanskje søker stormaktene prestisje der småstatene søker omdømme?

om Russland har skiftet ham, har det ikke skiftet adresse. Det som synes å være forutsigbart, er vestlige statslederes evne til å vente det beste av nye russiske ledere. Optimismen var stor da Mikhail Gorbatsjov introduserte sin «nye politiske tenkning». Så vendte Vesten ham ryggen da vinglingen ble for stor. Forventningene til Boris Jeltsin var store, inntil man måtte innse at også han hadde forskuslet sitt hjemlige maktgrunnlag. Med Putin var det det samme. Men her var det nok Putin som først mistet troen på Vesten. Og nå er det Medvedev Vestens ledere setter sin lit til og vil gi en sjanse. Som Putin i sin første periode bebudet et «lovens diktatur», taler Medvedev om å bekjempe «rettslig nihilisme». I kjølvannet av Georgia spør man seg med fornyet styrke hvem som bestemmer i Moskva, Putin eller Medvedev, og om det egentlig spiller noen rolle. Det er en kjent sak at russiske funksjonelle organisasjoner er svake og gir en offentlig administrasjon med lav grad av styring og kontroll. Dette forhindrer ikke at uformelle normer, regler og praksis danner sterke institusjoner. Sterke institusjoner gir mindre spillerom for personer, selv om disse besitter autoritære posisjoner, dersom de ikke understøttes av et effektivt administrativt styringsapparat.

Det avtegrer seg tre forhold som gjør det vanskelig å tro på grunnleggende bedring i forbindelsene mellom Russland og Vesten på kort til mellomlang sikt. Det første er at Russlands politiske ledelse ikke er rede til å bøye seg for USAs lederskap i verden. Dermed plasserer Moskva seg selv i en form for utenforskap i forholdet til Vesten som det aldri vil bli helt fortrolig med. Riktignok ligger Russland på det eurasiske kontinent, men befolkningsmessig og identitetsmessig går dragingen mot Europa, ikke mot Kina. Ved ikke å tilhøre noe annet sted enn «i seg selv», velger Russland en selvpålagt isolasjon som neppe er nødvendig, og som kan lede ut i aggresjon.

For det andre oppfatter Russlands ledere (og folk) at de har legitime interesser å ivareta i de tidligere sovjetrepublikkene og, i noe mindre grad, tidligere warszawapaktland. Dette gjør at de forfølger sine interesser med ganske hard hånd der de kan. Dette har også med identitet og selvbylde å gjøre, og det er instrumentelt betinget. Russerne har ikke tradisjon for å se integrasjon med Vesten i et vann-vinn-perspektiv. Der tidligere sovjetrepublikker orienterer seg mot NATO og EU, ser Moskva en undergraving av sine interesser i SUS, en viktig geostrategisk region, og av sine muligheter for å øve politisk innflytelse og kontroll. Enda verre er om landene skulle tre helt inn i transatlantiske og europeiske strukturer, ettersom dette ville plassere dem utenfor Russlands bilaterale rekkevidde. Faren

syntes reell med Georgia og Ukraina, og gjenkalte ydmykelsen da de baltiske statene snek seg inn i NATO mens Russland var svakt. Nå er situasjonen igjen åpen, så fremt Russland vet å besinne seg overfor Georgia og demper sitt eget skremmebilde utad.

Det tredje forholdet har utspring i Putin-regimets vektlegging av å sikre sin egen suksessjon. Det handlet om en ordnet overgang til et foreskrevet utfall og bestod av to hensyn: et gitt valgresultat og borgfred mellom alle maktpretendenter. Å sikre valgresultatene i 2007 og 2008 var nok den minste utfordringen; det var å holde den skjøre balansen mellom alle som skulle ha sitt som var hovedproblemet. Valgene er nå over, men problemstillingen vil følge regimet så lenge det hviler på et autoritært maktgrunnlag. Kanskje dette forklarer at Putin nå er statsminister, angivelig med åpen returbillett til Kreml om forholdene skulle kreve det. Utenfra ser det ut som det bestående regimet har full kontroll, men innenfra er innsatsen høy og mye står på spill. Som ved alle autoritære regimer dekker det harde skallet over betydelig iboende sårbarhet. Ingen vet dette bedre enn makthaverne i Kreml. Forholdet anskueliggjør hvordan bildet av et rivaliserende internasjonalt samfunn utenfor gir næring til forestillingen om et truende sivilt samfunn inne i Russland.

Det russiske lederskap ønsker nok å dyrke frem et *visst* fiendebilde av Vesten, men har begrensede muligheter for å kontrollere monstret. Her blir forbindelsen mellom utenrikspolitisk interesse og nasjonal identitet sterk og nær. Russland bygger opp et selvbilde som er en funksjon av et stadig tydeligere fiendebilde av Vesten. Hvis Vesten plutselig en dag ikke lenger er rival og «fiende», hva skjer da med det russiske selvbildet? Trolig kan ikke bildet av Vesten endres uten nok en krise i den russiske identitet. Vesten kan nok påvirke situasjonen positivt ved å ta hensyn til Russlands interesser. Men spørsmålet er hva disse interessene egentlig består i? Lavrov presenterer ikke noen positiv strategi. Han viser hva Vesten, og især USA, skal holde seg unna, men sier ingenting om *hvor* Russland vil bringe internasjonalt samarbeid. Han tar heller ikke noe ansvar for at Moskva pisker opp antivestlige følelser. Russland vil kunne få problemer med å få ånden tilbake på flasken. Det er ikke Vestens syn på Russland Medvedev skal få størst problemer med å endre; det er russernes syn på Vesten. Russland risikerer å bli rammet av sitt eget våpen.

Hvem, kan man så spørre, har det største ansvaret for å utvise sindighet og moderasjon? Er det Vesten som i større grad bør forstå Russlands delikate situasjon, eller er det det russiske lederskap som må forstå at det overbyr sin hånd? Leser vestlige land utviklingen

godt nok, og hvor langt skal de gå i å utvise forståelse? For de nordiske land er slike spørsmål ikke kun av akademisk interesse. Norge står for eksempel i en mulig skvis mellom et Vesten med en mer forretningsmessig innstilling til Russland, og et Russland som skyver på grensene og som har økt behov for å markere «røde linjer», muligens også i de geostrategisk stadig viktigere nordområdene. Mens Russland skrur seg opp, øker fallhøyden. Identiteten blir enda nærmere knyttet til oppfattelsen av å få gjennomslag for, eller bli hindret i å forfølge, nasjonale interesser. Russland er altså både sterkt og svakt (Legvold 2006: 161, Graham 2007). Dette gjør det krevende for andre å forholde seg til Russland, og vanskelig for Russland å forholde seg til seg selv. Når de røde linjene overskrides, vil Russland svare med å forskanse seg bak sin egen polaritetspolitikk. Slik forsterkes de sosiale og strukturelle betingelser som vanskeliggjør tettere samarbeid og integrasjon mellom Vesten og Russland. Gjensidig oppdemming er neppe oppskriften på utfordringene statssystemet her står overfor.

Internasjonale hendelser kan plutselig oppstå, få stor betydning og skape sin egen logikk. Men man må ikke forveksle plutselig med tilfeldig. Hendelser og handlinger springer ut av sin egen historie. Og at hendelser ikke er tilfeldige, betyr ikke at de er nødvendige. Realismen er egnet til å vise at krigen i Georgia er forbundet med interesser og maktstrukturelle realiteter i Russlands forhold til Vesten. Realismen er også egnet til å sannsynliggjøre hvorfor Russland måtte reagere på Georgias utfordring, og hvorfor USA og Europa ikke ville eller kunne gripe inn med maktmidler. Konstruktivismen søker dypereleggende forklaringer. Hvis makt er den avgjørende variabel, må vi søke å forstå sammenhengene mellom makt, identitet og interesser. Staters selvbylde former og formes av kollektive formål og hensikter. Disse kan nok undertrykkes i en viss tid, dersom omstendighetene krever det, men de vil neppe endres med mindre omkringliggende faktorer med betydning for selvbylde og interessedannelse samtidig endres vesentlig. Konstruktivistisk analyse er egnet til å utdype sammenhengen mellom ytre og indre fiendebilder, og kan fange opp beveggrunner for det som nå avtegner seg som en ny russisk oppdemmingspolitikk. Historien om Russlands overgang fra fallert sovjetstat til gjenoppstått stormakt er også historien om et internasjonalt statssystem som, sett med russiske øyne, ikke har endret seg prinsipielt. Putins og Lavrovs språkhandling er støper gamle fiendebilder i nye former. I så måte må Russland sies også å være sin egen fiende.

Litteratur

- Abdelal, Rawi & Adam Segal (2007) Has Globalization Passed Its Peak? *Foreign Affairs* 86 (1): 103–14.
- Adler, Emanuel (1997) Seizing the Middle Ground: Constructivism in World Politics. *European Journal of International Relations* 3 (3): 319–63.
- Arbatov, Alexei (2007) Is a New Cold War Imminent? *Russia in Global Affairs* 5 (3): 84–97.
- Barnett, Michael & Raymond Duvall (2005) «Power in Global Governance» i Michael Barnett & Raymond Duvall (red.) *Power in Global Governance*. Cambridge: Cambridge University Press (1–32).
- Donnelly, Jack (2000) *Realism and International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Finnemore, Martha (1996) *National Interests in International Society*. Ithaca, NY & London: Cornell University Press.
- Fierke, K.M. (2002) Links Across the Abyss: Language and Logic in International Relations. *International Studies Quarterly* 46 (3): 331–54.
- Graham, Thomas (2007) The Dialectics of Strength and Weakness. *Russia in Global Affairs* 5 (3): 75–83.
- Greenstock, Jeremy (2007) Globalisation or Polarisation: Where Are We Heading? *International Relations* 21 (1): 103–10.
- Holst, Johan Jørgen (1982) Sovjetunionen som faktor i norsk utenrikspolitikk: Forutsetninger og utviklingsmuligheter. *Internasjonal Politikk* 40 (3B): 719–41.
- Holtmark, Sven G. (1996a) «'Tro ej, det mørke är betydningsfullt; just det betydningsfulla är det klara'. En kommentar til Iver B. Neumann og Ståle Ulriksens presentasjon av 'norsk forsvars- og sikkerhetspolitikk'», *Internasjonal Politikk* 54 (1): 97–114.
- Holtmark, Sven G. (1996b) Loreleys sang. Replikk til Iver B. Neumann og Ståle Ulriksen. *Internasjonal Politikk* 54 (3): 415–21.
- Karaganov, Sergei (2007a) (red.) *The World Around Russia: 2017. An Outlook for the Midterm Future*. Moskva: Council on Foreign and Defence Policy (SVOP).
- Karaganov, Sergei (2007b) A New Epoch of Confrontation. *Russia in Global Affairs* 5 (4): 23–36.
- Kennan, George F. (1947) The Sources of Soviet Conduct (X-Article). *Foreign Affairs* 25 (4): 566–82.
- Kennan, George F. (1967) *Memoirs 1925-1950*. Boston, MA & Toronto: Little, Brown & Company.
- Keohane, Robert O. (2002) *Power and Governance in a Partially Globalized World*. London & New York, NY: Routledge.
- Keohane, Robert O. & Joseph S. Nye ([1977] 2001) *Power and Interdependence*. New York, NY: Longman.
- Kissinger, Henry (1994) *Diplomacy*. New York, NY: Touchstone.
- Kratochvíl, Petr (2002) *Multipolarity: American Theory and Russian Practice*. Paper presentert på Annual CEEISA Convention, Moskva 2002 (www.iir.cz/upload/ConferencePapers/2002/PKratochvilMultipolarityAmTheoryRus-Practice.pdf).
- Lavrov, Sergei (2007a) Sderzjivanie Rossii: nazad v budusjtsjee? *Rossija v global'noj politike* 5 (4) (www.globalaffairs.ru/numbers/27/8063.html).

- Lavrov, Sergei (2007b) *Speech by Russian Minister of Foreign Affairs Sergey Lavrov at MGIMO University on the Occasion of the Start of a New Academic Year* (www.in.mid.ru/brp_4.nsf/e78a48070f128a7b43256999005bcbb3/2c11d9a5d7a4d595c325734c001c31d9?OpenDocument).
- Legvold, Robert (2006) U.S.-Russian Relations: An American Perspective. *Russia in Global Affairs* 4 (4) (<http://eng.globalaffairs.ru/numbers/17/1074.html>).
- Linklater, Andrew & Hidemi Suganami (2006) *The English School of International Relations. A Contemporary Reassessment*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mearsheimer, John J. (1990a) Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War. *International Security* 15 (1): 5–56.
- Mearsheimer, John J. (1990b) Why We Will Soon Miss the Cold War. *The Atlantic Monthly* 266 (2): 35–50.
- Mendelson, Sarah E. & Theodore P. Gerber (2007) Young Russia's Enemy No. 1. Anti-Americanism Grows. *Washington Post* 3. august (www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2007/08/02/AR2007080202148_pf.html).
- Mendelson, Sarah E. & Theodore P. Gerber (2008) Us and Them: Anti-American Views of the Putin Generation. *The Washington Quarterly* 31 (2): 131–50.
- MID (2007) *Concerning Russian Minister of Foreign Affairs Sergey Lavrov's Article for the Journal Foreign Affairs* (www.in.mid.ru/brp_4.nsf/e78a48070f128a7b43256999005bcbb3/53e4da6ad4f0abd1c325731e003ba1db?OpenDocument).
- Neumann, Iver B. & Ståle Ulriksen (1996) Kampen om sikkerhetspolitikken, akademisk kvarter. Svar til Sven G. Holtmark. *Internasjonal Politikk* 54 (3): 393–414.
- Primakov, Yevgeny M. (2004) *A World Challenged. Fighting Terrorism in the Twenty-First Century*. Washington, D.C.: Brookings Institution Press/the Nixon Center.
- Putin, Vladimir V. (2007a) *Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy February 10 2007* (http://kremlin.ru/eng/speeches/2007/02/10/0138_type82912type82914type82917type84779_118123.shtml).
- Putin, Vladimir V. (2007b) *Interview with Time Magazine 12. December 2007* (http://kremlin.ru/eng/text/speeches/2007/12/19/1618_type82916_154779.shtml).
- Rieber, Alfred J. (2007) «How Persistent are Persistent Factors?» i Robert Legvold (red.) *Russian Foreign Policy in the Twenty-first Century and the Shadow of the Past*. New York, NY: Columbia University (205–78).
- Sestanovich, Stephen (red.) (1994) *Rethinking Russia's National Interests*. Significant Issues Series XVI (1) Washington, D.C.: Center for Strategic and International Studies.
- Shearman, Peter (2001) The Sources of Russian Conduct: Understanding Russian Foreign Policy. *Review of International Studies* 27 (2): 249–63.
- Shevtsova, Lilia (2006) Russia's Ersatz Democracy. *Current History* 105 (693): 307–14.
- Shevtsova, Lilia (2007) *Lost in Transition. The Yeltsin and Putin Legacies*. Washington, D.C.: Carnegie Endowment for International Peace.
- Stephens, Philip (2007) The West Must Resist Putin's Claim on the Old Soviet

- Space. *Financial Times* 23. november (www.ft.com/cms/s/0/f565fe56-992d-11dc-bb45-0000779fd2ac.html?nclick_check=1).
- Suganami, Hidemi (2006) «Wendt, IR and Philosophy. A Critique» i Stefano Guzzini & Anna Leander (red.) *Constructivism and International Relations. Alexander Wendt and his critics*. New York, NY: Routledge (57–72).
- Walker, R.B.J. ([1993] 1995) *Inside/outside: International Relations as Political Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Watson, Adam (1992) *The Evolution of International Society. A Comparative Historical Analysis*. London & New York, NY: Routledge.
- Waltz, Kenneth N. (1979) *Theory of International Politics*. New York, NY: McGraw-Hill.
- Waltz, Kenneth N. (1993) The Emerging Structure of International Politics. *International Security* 18 (2): 44–79.
- Wendt, Alexander (1992) Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics. *International Organization* 46 (2): 391–425.
- Wendt, Alexander (1996) «Identity and Structural Change in International Politics» i Yosef Lapid & Friedrich Kratochwil (red.) *The Return of Culture and Identity in IR Theory*. Boulder, CO: Lynne Rienner Publishing (47–64).
- Wendt, Alexander (1999) *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wendt, Alexander (2004) The State as a Person in International Theory. *Review of International Studies* 30 (2): 289–316.
- Zehfuss, Maja (2006) «Constructivism and Identity. A Dangerous Liaison» i Stefano Guzzini & Anna Leander (red.) *Constructivism and International Relations. Alexander Wendt and his critics*. London & New York, NY: Routledge (93–117).

Den «goda» demokratin?

En kartläggning av demokratins kvalitet i de postkommunistiska EU-medlemsstaterna

This article analyses the quality of democracy in the post-communist member states of the European Union. A multidimensional model of the quality of democracy is operationalised through quantitative measures. Multiple empirical indicators are used to assess the levels of democratic quality in the ten countries. The results of the descriptive empirical analysis show that the post-communist EU member states have consolidated democratic systems when it comes to both the institutionalisation of the democratic regime and citizen evaluation of regime performance. All countries have political systems that guarantee and respect political rights and civil liberties, and where the citizens have the opportunity to hold political leaders accountable for their actions. However, the analysis also reveals notable shortcomings with regard to the quality of democracy, especially connected to the issue of corruption. Problems with the responsiveness of the political system are also noted. Dissatisfaction with the way democracy works and the possibility to influence politicians prevails throughout the region. When it comes to the individual countries, a small but notable difference is observable. The two “latecomers” to the EU, Bulgaria and Romania, lag somewhat behind the eight countries that achieved membership in 2004. The article offers a critical discussion of the concept of democratic quality, where problems of measurement, validity and alternative methodological approaches are assessed.

Keywords: Quality of democracy, Central and Eastern Europe, rule of law, accountability, responsiveness, corruption, EU

Jonas Linde
fil.dr.,
Statsvetenskapliga
institutionen,
Göteborgs universitet

Frågor om det demokratiska systemets funktionssätt och dess konsekvenser för vanliga medborgare har under senare år kommit att inta en frontposition inom forskningen om nya demokratier. Detta gäller också för de tio relativt nya demokratierna i Central- och Östeuropa som under de två senaste utvidgningarna (2004 och 2007) av den Europeiska Unionen (EU) uppnått status som fullvärdiga medlemmar. Dessa länder – och övriga länder som inkommit med ansökningar – har i och med medlemsansökningarna utsatts för hårda granskningar utifrån de kriterier som EU stipulerat för medlemskap (jfr Zielonka 2007).

De så kallade Köpenhamnskriterierna, som formulerades vid det Europeiska rådets möte i Köpenhamn 1993, innebär i korthet att ett land måste uppfylla vissa politiska, ekonomiska och administrativa krav. Kraven ställs för att det nya medlemslandet ska respektera EU:s gemensamma demokratiska principer (det politiska kriteriet), klara av konkurrensen på EU:s gemensamma marknad (det ekonomiska kriteriet) samt kunna hantera och tillämpa EU:s gemensamma regelverk (det administrativa kriteriet). Det politiska kriteriet – stabila institutioner som garanterar demokrati, rättssäkerhet, mänskliga rättigheter samt respekt för och skydd av minoriteter – kan kopplas till den under senare år framväxande forskning som fokuserar på *demokratins kvalitet* («quality of democracy»).

Denna artikel syftar till att analysera demokratins kvalitet i de postkommunistiska EU-medlemsstaterna. Detta görs i ljuset av den framväxande forskningslitteraturen på området. Efter en granskning av hur fenomenet demokratins kvalitet konceptualiserats inom den statsvetenskapliga forskningen, genomförs en empirisk analys med hjälp av några tillgängliga indikatorer på de olika dimensioner av demokratins kvalitet som lyfts fram i litteraturen. Det rör sig således om en översiktlig deskriptiv kartläggning av hur de nya demokratierna uppfyller de kriterier på demokratisk kvalitet som återfinns inom forskningen och som ställs av EU.

Forskningen om demokratins kvalitet

Den statsvetenskapliga forskningen om den postkommunistiska utvecklingen i Central- och Östeuropa har följt ett mer eller mindre kronologiskt mönster. Från att ha försökt förklara kommunismens fall och den efterföljande transitionen övergick många forskare under mitten av 1990-talet till att analysera förutsättningarna för demokratins möjligheter att etableras och konsolideras. Denna utveckling har inneburit att den statsvetenskapliga forskningen om förändringsprocesserna i de postkommunistiska staterna med tiden alltmer kommit att integreras i den statsvetenskapliga subdisciplinen komparativ politik.

Den demokratiska utvecklingen och den allt djupare europaintegrationen i de central- och östeuropeiska staterna har, inte oväntat, kommit att få forskningsmässiga implikationer såtillvida att fokus förskjutits från studier av demokratins födelse och dess förutsättningar att konsolideras till analyser av den nya demokratins faktiska utformning och funktionssätt, det vill säga *demokratins kvalitet* (jfr Diamond & Morlino 2005, Morlino 2004, Berg-Schlosser 2004,

O'Donnell *et al.* 2004, Lijphart 1999). Denna utveckling har lett till att forskare som till största del intresserat sig för nya demokratier och forskare som sysselsatt sig med etablerade demokratier kommit att närma sig varandra. Den skiljelinje mellan områdesexperter och teoretiska generalister som präglade forskningen under 1990-talet har med tiden kommit att bli allt mindre tydlig, då de central- och östeuropeiska länderna idag utan några större svårigheter anses kunna integreras i mer generella komparativa studier (jfr King 2000).

Forskningen om demokratins kvalitet fokuserar på frågor om rättsstatlighet, ansvarsutkrävande, politiska och civila fri- och rättigheter, korruption och institutionernas funktions sätt – aspekter som visat sig mycket viktiga när det gäller möjligheterna att legitimera och upprätthålla ett fungerande demokratiskt styre. Den akademiska forskningen fokuserar således i stor utsträckning på de kriterier som finns uppställda för fullvärdigt medlemskap i EU. Man kan alltså inom den framväxande forskningen om demokratins kvalitet urskilja en större närhet till policyskapande institutioner än vad som brukar vara fallet med den traditionella transitions- och konsolideringsforskningen.

Begreppet demokratins kvalitet – en konceptualisering

«Demokratins kvalitet» är självfallet en mångtydig term. Då det finns olika synsätt på vad som konstituerar «demokrati» och «kvalitet» är det inte förvånande att termen «demokratins kvalitet» kan skapa viss begreppsförvirring. För att kunna analysera och avgöra demokratins kvalitet måste förstas det grundläggande begreppet demokrati definieras. Liksom i den komparativa demokratiseringsforskningen – i vilken flera av forskarna som intresserat sig för detta tema är verksamma – står denna inriktnings demokratisyn nära Robert Dahls polyarkimodell, i vilken proceduriella kriterier kompletteras med ett antal innehållsliga kriterier rörande politiska fri- och rättigheter (Dahl 1970). En central skillnad kan emellertid urskiljas gentemot den forskning som fokuserat på övergångar från diktatur till demokrati. Forskningen om demokratins kvalitet väcker frågor som sträcker sig bortom transitionsforskningens relativt strama fokus på konstitutionella arrangemang och fria val, det vill säga en snävare «schumpeteriansk» demokratisyn (Munck 2007: 66).

För att det över huvud taget skall vara meningsfullt att empiriskt försöka analysera demokratins kvalitet måste alltså ett antal

grundläggande demokratiska kriterier vara uppfyllda. Detta kan låta självklart, men idag präglas den stora gruppen demokratier i världen av en relativt stor grad av variation och det är inte alltid självklart om ett land är en demokrati eller någon form av auktoritär regim. Det föreligger således en grundläggande skillnad mellan *demokratins kvalitet* och *graden av demokratisering*. Empiriska analyser av demokratins kvalitet kan endast genomföras på politiska regimer som uppfyller ett minimum av demokratiseringsgrad, det vill säga Dahls proceduriella kriterier (Altman & Pérez-Liñán 2002: 87). I en postkommunistisk kontext är det därför endast en minoritet av länderna som lämpar sig för studier av detta slag.

I det hittills mest ambitiösa arbetet på området hävdar Larry Diamond och Leonardo Morlino (2005, jfr Morlino 2004, Diamond & Morlino 2004) att en demokrati av hög kvalitet, eller en «god demokrati», präglas av en stabil institutionell struktur som förverkligar medborgarnas frihet och jämlikhet genom legitima och funktionella institutioner. Den goda demokratin karaktäriseras först och främst av att medborgarna innehar möjligheten och makten att kontrollera huruvida de styrande respekterar medborgarnas fri- och jämlikhet enligt rättsstatens principer. Medborgarna ska så att säga ha möjligheten att ha uppsikt över och värdera den förda politiken och utkräva ansvar av de valda representanterna, det vill säga kvalitet i termer av *procedurer*. Ett andra karaktärsdrag är att medborgarna åtnjuter politisk frihet och jämlikhet, det vill säga kvalitet i termer av *inhåll*. Den goda demokratin är också en politisk regim som tillfredsställer medborgarnas krav på det politiska systemet – här handlar det alltså om kvalitet i termer av *resultat*.

Enligt Diamond och Morlino består den goda, kvalitativa, demokratin av åtta dimensioner. En sammanfattning av detta konceptuella ramverk presenteras i tabell 1. Diamond och Morlinos konceptuella ramverk är inte det enda som kan hittas i litteraturen. Exempelvis kan Theo Schillers (1999) schema över demokratins principer nämnas. Denna modell är emellertid mer av en idealtyp mot vilken faktiskt existerande demokratiska system kan jämföras och mätas (Berg-Schlosser 2007: 39–39).

En styrka med det konceptuella ramverk som här används är att det fokuserar på *demokratins* kvalitet och inte *styrets* kvalitet. Denna gränsdragning har i tidigare forskning inte alltid varit helt klar (jfr Berg-Schlosser 2004). Om vi använder den demokratiska regimens grad av «god styrning» (*good governance*) som en indikator på demokratins kvalitet kommer i slutändan demokratin att utvärderas utifrån sin prestationsförmåga, vilket inte nödvändigtvis har med

demokratins kvalitet att göra. En positiv ekonomisk tillväxt som kommer medborgarna till godo skulle exempelvis kunna vara en effekt av skickliga icke demokratiskt valda teknokrater. Det skulle till och med kunna handla om icke-demokratiska politiska system. Det är då inte rimligt att hävda att den goda tillväxten är ett uttryck för en högre demokratisk kvalitet än om valda representanter utformat en alternativ ekonomisk politik som genererat en sämre ekonomisk utveckling (Plattner 2004: 108).

Tabell 1. Demokratins dimensioner

Dimension	Innehåll
Rättsstatlighet (rule of law)	Att de i fria och rättvisa val valda politiska representanterna respekterar och upprätthåller rättsstaten. Likhet inför lagen.
Deltagande	Möjlighet till politiskt deltagande som sträcker sig utöver enbart deltagande i fria val.
Konkurrens	Fria, rättvisa och återkommande val under en demokratisk konstitutionell ordning.
Vertikalt ansvarsutkrävande	Möjligheter till ansvarsutkrävande av de folkvalda representanterna och de demokratiska institutionerna.
Horisontellt ansvarsutkrävande	Maktindelning. Att ansvariga institutioner är ansvariga inför andra institutionella aktörer som har kompetens och auktoritet att kontrollera och sanktionera deras handlande.
Responsivitet	Att det finns en överensstämmelse mellan den förda politiken och de krav som riktas mot det politiska systemet.
Frihet	Allmänna politiska, civila, rättsliga och sociala rättigheter.
Jämlikhet	De politiska, civila, sociala rättigheterna gäller alla medborgare.

Källa: Bearbetning efter Diamond & Morlino (2005).

«Quality of democracy» är således något annat än «quality of governance». Detta gör att responsivetsdimensionen i Diamond och Morlinos definition av demokratins kvalitet kan kritiseras både på teoretiska och empiriska grunder, då responsiviteten till stor del är en effekt av den faktiskt förda politiken, det vill säga en utvärdering av systemets prestationsförmåga. I det följande kommer dock denna dimension att ingå i den empiriska analysen, då det är en generellt sett intressant aspekt i nya demokratier.

Av ovanstående dimensioner är den förstnämnda – en fungerande rättsstat – en nödvändig förutsättning för de andra. Den «goda» demokratin måste kunna säkerställa medborgarnas rättigheter och deras möjligheter till ansvarsutkrävande i syfte att förhindra maktmissbruk. Utan en rättsstat, upprätthållen av ett oberoende juridiskt

system, riskerar medborgarnas fri- och rättigheter att hotas (Linz & Stepan 1996).

Länder som genomgår demokratiseringsprocesser präglas inte sällan just av problem med skapandet och upprätthållandet av en fungerande rättsstat, särskilt i länder där de gamla eliterna lyckats överleva transitionen och skaffa sig nyckelpositioner i det nya politiska systemet där de i skydd av en demokratisk fasad kan tillskansa sig ekonomisk och politisk makt. En sådan utveckling har också visat sig vara mycket svår att bryta, då makthavare och beslutsfattare på olika nivåer har mycket att tjäna på att inte reformera systemet. Det är till och med möjligt att sådana försök att bekämpa korruption blir tillintetgjorda då de i sig själva kan skapa inflytelserika nätverk som gör vad de kan för att bevara det befintliga systemet (Rothstein & Tegnhammar 2006: 15). Denna problematik har emellertid hamnat lite i skymundan i forskningen om nya demokratier, vilken till största del fokuserat på de formella politiska institutionernas effekter och tenderat att underskatta olika informella institutioners betydelse för demokratins funktionssätt. Detta är kanske inte så konstigt, då klientelism och korruption kan karaktäriseras som *informella* institutioner som är besvärliga att undersöka empiriskt. Icke desto mindre kan de ha stora effekter på det politiska systemets utformning och funktionssätt.

En tentativ kartläggning av demokratins kvalitet i Central- och Östeuropa

Efter att kortfattat ha diskuterat och definierat begreppet demokratins kvalitet övergår vi nu till den empiriska delen av denna studie. För att empiriskt kunna mäta och analysera demokratins kvalitet måste Diamond och Morlino's dimensioner operationaliseras. Då de «proceduriella» dimensionerna är hela fem till antalet (rättsstatlighet, deltagande, konkurrens, samt vertikalt och horisontellt ansvarsutkrävande) kommer två av dessa – deltagande och konkurrens – inte att vara föremål för någon egen analys, utan ingå i utredningen av det vertikala ansvarsutkrävandet, då dessa i sig är centrala beståndsdelar av denna dimension. De olika dimensionerna är dessutom av relativt generell karaktär och kan i sig själva sägas vara flerdimensionella. För att uppnå en godtagbar validitetsgrad kommer därför flera indikatorer att användas i den empiriska analysen av varje «grunddimension».

Rättsstatlighet och korruption

När det gäller den första dimensionen – rättsstatlighet – finns ett stort antal tänkbara indikatorer att tillgå för forskarsamhället. För denna studies syfte behövs åtminstone någon form av indikator på huruvida alla medborgare är lika inför lagen och på hur väl det juridiska systemet fungerar i praktiken. *Nations in Transit* (NiT) presenterar årliga uppskattningar av den demokratiska utvecklingen i de postkommunistiska länderna. Här finns två intressanta index som kan tjäna som indikatorer på denna dimension av demokratins kvalitet. Den första – *juridiskt ramverk* («Judicial framework and independence») – är en värdering av bland annat konstitutionellt system, mänskliga rättigheter, rättsstatlighet, behandling av fångar och den dömande maktens grad av oberoende. Detta index går från 1 (bäst) till 7 (sämst).¹

Det andra indexet mäter korruption. Många forskare ser korruption som ett av de största hoten mot rättsstatligheten – och i förlängningen också mot demokratins legitimitet – och den empiriska undersökningen bör därmed också inkludera denna faktor (jfr Holmes 2006). NiT utvärderar också graden av korruption i samhället enligt samma gradering (1–7) efter expertbedömningar av bland annat högt uppsatta politiker och tjänstemäns ekonomiska intressen, lagstiftning och initiativ mot korruption. Tyvärr finns det inte någon möjlighet att undersöka förändring över tid för dessa indikatorer, då man först under senare år börjat bedöma graden av korruption och det juridiska ramverket med hjälp av detta mått.

Världsbanken har emellertid sedan 1996 genom *Worldwide Governance Indicators* gjort kontinuerliga utvärderingar av hur regeringarna i världens länder handskas med olika typer av problem när det gäller god samhällsstyrning såsom korruption, effektivitet och lagstiftning. Detta görs på en skala från –2,5 till +2,5, där värdet 0 utgör gränsen för om ett land anses vara demokratiskt eller inte i olika avseenden. Vi kommer här att använda *korruptionskontroll* som en av våra indikatorer på graden av korruption. Denna indikator mäter i vilken utsträckning den offentliga makten används för privata syften.²

När det gäller det juridiska ramverket framgår det tydligt att de länder som uppnådde status som EU-medlemmar 2004 har hunnit

1 För mer information om *Nations in Transit* och metodologin bakom deras indexkonstruktioner, se www.freedomhouse.org.

2 För utförligare information om metodologin bakom *Worldwide Governance Indicators*, se Kaufmann *et al.* (2007).

längre i utvecklingen och anpassningen av ett juridiskt system som bygger på rättsstatens principer än Bulgarien och Rumänien. Fem länder (Slovenien, Estland, Ungern, Lettland och Litauen) placerar sig i intervallet mellan det näst högsta och högsta betyget och bedöms ha ett oberoende juridiskt system som uppfyller de grundläggande kraven på rättsstatlighet. Situationen i Bulgarien och Rumänien är mer bekymmersam. Här handlar det inte så mycket om det formella konstitutionella innehållet, utan snarare om hur de juridiska institutionerna fungerar i praktiken. Trots att det bulgariska juridiska systemet på pappret är ett av de mest oberoende bland de postkommunistiska länderna präglas det av ineffektivitet och anses av en majoritet av medborgarna som opålitligt och korrupt (Schönfelder 2005).

Tabell 2. Juridiskt ramverk och korruption

	Juridiskt ramverk	Korruption	Korruptionskontroll 2006 (1996)	Andel medborgare som menar att korruption är vanligt 2004 (förändring sedan 2001)*
Bulgarien	3,00	3,75	-0,05 (-0,76)	88 (+14)
Estland	1,50	2,50	+0,87 (-0,02)	51 (-11)
Lettland	1,75	3,25	+0,38 (-0,65)	73 (-19)
Litauen	1,50	4,00	+0,11 (-0,18)	82 (-13)
Polen	2,25	3,25	+0,14 (+0,39)	74 (+4)
Slovakien	2,00	3,00	+0,35 (+0,40)	80 (0)
Slovenien	1,50	2,25	+0,92 (+1,05)	53 (+11)
Rumänien	4,00	4,25	-0,18 (-0,23)	85 (-4)
Tjeckien	2,25	3,50	+0,58 (+0,36)	69 (+3)
Ungern	1,75	3,00	+0,51 (+0,63)	64 (+10)

* Andel respondenter som svarat att «en majoritet» eller «nästan alla» tjänstemän är korrupta.
 Källor: *Nations in Transit* (2006), *World Bank* (2007), *New Europe Barometer* (2004).

Om utvecklingen av rättsstatens formella institutioner kan anses generellt positiv så kan det samma knappast sägas om situationen när det gäller korruptionen. Av våra tio länder erhöll visserligen åtta ett positivt resultat år 2006 enligt *Worldwide Governance Indicators*. I tabell 2 kan vi se att de senaste EU-medlemsstaterna Bulgarien och Rumänien placerar sig strax under noll, men med en positiv trend jämfört med 1996, som här fungerar som jämförelsepunkt. Generellt sett har korruptionsbekämpningen enligt denna indikator gått i en positiv riktning under denna period – 1996 låg hälften av länderna på minussidan. Utvecklingen är dock inte odelat positiv, då fyra länder (Polen, Slovakien, Slovenien och Ungern) visar en tillbakagång jämfört med 1996.

Nation in Transits bedömning av korruptionsgraden pekar emellertid på generellt höga nivåer av korruption, om än med ganska stor variation mellan de olika länderna. Höga nivåer av korruption kan inte bara innebära allvarliga konsekvenser för det politiska och ekonomiska systemets faktiska funktionssätt. Enligt olika opinionsundersökningar talar mycket för att korruptionen också påverkar medborgarnas uppfattning om det politiska systemet i negativ riktning, och i förlängningen demokratis legitimitet genom att förtroendet för politiker och institutioner påverkas negativt (Holmes 2006). Empiriska studier indikerar också ett negativt samband mellan korruption och generell mellanmänsklig tillit, eller socialt kapital, det vill säga i vilken utsträckning folk litat på varandra. I länder där korruptionen är utbredd tenderar folk alltså att vara mer misstänksamma mot sina medmänniskor och mot de statliga institutionerna än i länder med en låg grad av korruption (Rothstein 2003, Rothstein & Uslaner 2005).

De relativt höga korruptionsnivåerna som redovisas av NiT återspeglas i befolkningens upplevelser av korruptionens utbredning (jfr tabell 2). Detta är särskilt intressant då forskning under senare år pekar på att korruption i allt större utsträckning kommit att bli ett centralt inslag i de inhemska medierna i dessa länder, vilket höjt medvetenheten bland medborgarna (Grigorescu 2006). I den sista kolumnen i tabell 2 återges andelen respondenter som anser att «en majoritet» eller «nästan alla» tjänstemän i landet ägnar sig åt korruption i någon form. Ländervariationen är relativt stor, men i samtliga länder anser en majoritet att korruptionen är utbredd inom den offentliga sfären. Minst allvarlig ser situationen ut att vara i Estland och Slovenien, där ungefär hälften av respondenterna menar att «mindre än hälften» eller «väldigt få» officiella tjänstemän är korrupta. Dessa länder uppvisar också bäst resultat i indexen. För resten av länderna är det svårt att inte se korruptionen som ett stort samhällsligt problem. Att åtta av tio medborgare i flera länder anser att korruptionen är mycket utbredd kan på längre sikt mycket väl få konsekvenser för det demokratiska politiska systemets legitimitet.

Befolkningens övertygelse om en utbredd offentlig korruption har under senare år ökat i hälften av länderna, medan den minskat i fyra länder. Noterbart är den relativt kraftiga minskningen i de baltiska staterna. Surveymaterialet speglar tydligt de indexkonstruktioner som presenterats.³

3 Korrelationerna mellan mätten för denna och följande tabeller redovisas i appendix.

Möjligheten till ansvarsutkrävande

En del forskare har lyft fram ansvarsutkrävande (*accountability*) som ett av den representativa demokratins främsta karaktärsdrag (Schmitter & Karl 1991, jfr Schmitter 2004). Det finns här inga möjligheter att i någon längre utsträckning dryfta detta omdiskuterade begrepp (jfr Schedler 1999), men det är viktigt att uppmärksamma att det finns två dimensioner av ansvarsutkrävande som diskuteras i forskningslitteraturen. Den första formen – det *vertikala* ansvarsutkrävandet – är ansvarsutkrävande i termer av att de individer som är föremål för de beslut som fattas av beslutsfattare eller politiska ledare också har rätten att värdera deras insatser genom att förnya deras mandat eller att avsätta dem i demokratiska val. Den andra formen – *horisontellt* ansvarsutkrävande – har i grunden att göra med maktindelning och att politiker och beslutsfattare är ansvariga inför andra institutionella aktörer som innehar kompetens och auktoritet att kontrollera och sanktionera deras beteende (O'Donnell 1998). Exempel på kontrollerande instanser kan vara den parlamentariska oppositionen, antikorrupsionskommissioner, konstitutionsdomstolar och ombudsmän.

Givet denna tvådimensionalitet står det klart att en operationalisering av begreppet inte är helt enkel om vi vill undersöka detta fenomen i ett komparativt perspektiv. Ansvarsutkrävande finns som komponent i flera aggregerade index som mäter demokratigraden i olika länder, exempelvis *The Economist Intelligence Unit's Index of Democracy* (Economist 2007). Det är dock inte oproblematiskt att använda denna typ av index som samlar stora mängder data i ett enda värde. Vi får då ett mått som också innehåller uppskattningar av andra fenomen, så som regimens respekt för mänskliga rättigheter, politiska och civila fri- och rättigheter och pressfrihet. Ett och samma värde på det aggregerade indexet för två länder kan därmed vid närmare observation av de enskilda indikatorerna innehålla två mycket olika «profiler» (Schmitter 2004: 26–27, Baker 1999). Dessvärre är det sällan möjligt att göra en sådan kontroll eftersom de ursprungliga data som indexet bygger på oftast inte redovisas i den officiella publicerade versionen.

Ett intressant mått på ansvarsutkrävande kan hittas i *Bertelsmann Transformation Index* (Bertelsmann Stiftung 2008), som på regelbunden basis utvärderar de länder som genomgår en ekonomisk och politisk transformationsprocess. Maktindelning – det vill säga den horisontella dimensionen av ansvarsutkrävande – utgör en komponent i den generella bedömningen av den rättsstatliga situationen i transformationsländerna och rankas på en skala från 1 (ej existerande maktindelning) till 10 (inga hinder för maktindelning). De

postkommunistiska demokratierna har åstadkommit goda resultat när det gäller det horisontella ansvarsutkrävandet och det är inte mycket till variation mellan länderna. Sju länder erhåller det högsta värdet. Polen, Bulgarien och Rumänien följer strax därefter med nio av tio. Tyvärr finns inte heller för denna indikator möjligheten att göra jämförelser över tid.

Tabell 3. Vertikalt ansvarsutkrävande

	Voice and accountability 2006 (1996)
Ungern	+1,14 (+1,11)
Slovenien	+1,10 (+1,15)
Estland	+1,01 (+0,90)
Slovakien	+0,99 (+0,28)
Tjeckien	+0,96 (+0,96)
Polen	+0,95 (+1,02)
Litauen	+0,93 (+0,91)
Lettland	+0,83 (+0,72)
Bulgarien	+0,56 (+0,09)
Rumänien	+0,43 (+0,18)

Källa: World Bank (2007).

I tabell 3 redovisas en annan indikator på möjligheterna till ansvarsutkrävande. Måttet «Voice and accountability», från tidigare nämnda *Worldwide Governance Indicators*, är en generell uppskattning av medborgarnas möjligheter att genom fria och rättvisa val välja och avsätta de politiska representanterna. Indexet tar också hänsyn till medias oberoende, då fria media spelar en viktig roll när det gäller att övervaka och hålla makthavarna ansvariga för deras handlingar. Detta mått täcker således också in dimensionerna deltagande och konkurrens i Diamonds och Morlinos analytiska ramverk. Liksom måttet på korrupsionskontroll så kan denna indikator variera från -2,5 till +2,5. Som fram-

går av tabell 3, placerar sig samtliga länder på plussidan av skalan. I tabellen redovisas också motsvarande data för 1996.

Sju av tio länder visar en ökning, medan två länder (Slovenien och Polen) uppvisar en liten tillbakagång sedan 1996. Det tydligaste resultatet är den relativt stora skillnad som framträder mellan de nya medlemsstaterna Bulgarien och Rumänien och övriga stater. Detta mått är relativt svårtolkat, men kan sättas in i ett större perspektiv genom en jämförelse med mer etablerade demokratier. Spanien och Grekland erhåller värdet +1,05, Italien +1,14, Frankrike +1,40 och Sverige +1,55. De postkommunistiska staterna hävdar sig således generellt sett bra jämfört med övriga EU-länder när det gäller möjligheterna till ansvarsutkrävande.

Responsivitet

Denna dimension handlar om länken mellan väljarnas åsikter eller värderingar och det politiska beslutsfattandet. Är de beslut som

fattas av de folkvalda representanterna och de policies som implementeras överensstämmande med de önskemål och krav som kommer från medborgarna? Responsiviteten har således att göra med huruvida det politiska systemets output speglar den input som når systemet. Responsiviteten är med andra ord nära kopplad till ansvarsutkrävandet, eftersom väljarna i en demokrati skall vara garanterade rätten att i fria och återkommande val utöva ansvarsutkrävande, antingen genom att rösta bort beslutsfattare som i väljarnas ögon misslyckats med sitt uppdrag, eller genom att ge de sittande representanterna nytt förtroende.

Demokratisk responsivitet är ett komplext fenomen. G. Bingham Powell har beskrivit responsiviteten som en kedja vars länkar är kausalt sammankopplade (Powell 2005: 62–63). Processen börjar med medborgarnas preferenser och går vidare via valbeteende och valutgång till formulering och implementering av fattade beslut. En god överensstämmelse mellan preferenser och policy indikerar således en hög grad av responsivitet. Powell framhåller emellertid att en sådan överensstämmelse inte nödvändigtvis behöver betyda just detta, utan också kan bero på lyckliga omständigheter.

Då graden av responsivitet är en effekt av hur medborgarna eller väljarna uppfattar det politiska systemets förmåga att fatta beslut som korresponderar med deras krav och preferenser bör detta självfallet beaktas i operationaliseringen av begreppet. Eftersom det framförallt är medborgarna själva som är bäst lämpade att göra denna värdering, behöver vi någon form av indikator som fångar in medborgardimensionen. I olika surveyundersökningar tillfrågas medborgarna om hur de tycker att olika aspekter av det politiska systemet fungerar, det vill säga huruvida den ovan nämnda responsivitetskedjan upprätthålls av beslutsfattarna. I tabell 4 presenteras tre indikatorer från *New Europe Barometer*.

Den första mäter medborgarnas *självupplevda* möjlighet att påverka det politiska beslutsfattandet och kan alltså kopplas till den första länken i Powells responsivitetskedja, såtillvida att den kan ses som den upplevda förmågan att förmedla preferenser och krav till det politiska systemet. Respondenterna ombeds ta ställning till frågan om i vilken utsträckning de själva tycker att de kan påverka de styrande. Svarsalternativen är «mycket», «ganska mycket», «inte så mycket» och «inte alls». I tabell 4 redovisas andelen respondenter som själva anser sig kunna utöva «mycket» eller «ganska mycket» inflytande. Generellt sett framstår det som om de central- och östeuropeiska medborgarna betraktar sin möjlighet att påverka politiken som liten. När det gäller variationen mellan länderna, går

det tidigare mönstret igen. Rumänien har den största andelen missnöjda medborgare medan Estland har den minsta. Det bör här dock noteras att vi rör oss på individnivå och att frågan inte handlar om hur medborgarna upplever att deras preferenser förmedlas genom exempelvis fackföreningar och andra intresseorganisationer, som självfallet också spelar en viktig roll vad gäller responsiviteten i det demokratiska politiska systemet.

I den andra kolumnen i tabell 4 redovisas andelen respondenter som på frågan om hur de tycker att demokratin fungerar i landet svarat att de är «mycket nöjda» eller «ganska nöjda». Denna fråga har i litteraturen lyfts fram som en tänkbar indikator på responsivitet (Powell 2005, Morlino 2004). Det handlar här om medborgarnas utvärdering av hur det demokratiska systemet och dess institutioner fungerar i praktiken – det vill säga den sista länken i responsivitetsskedjan (jfr Linde & Ekman 2003, Anderson & Guillory 1997).

Även om en stor majoritet säger sig vara missnöjda med demokratins faktiska funktionssätt så är nivåerna inte lika alarmerande som när det gäller uppfattningen om möjligheterna att påverka. I två av länderna – Slovenien och Ungern – sade sig en majoritet av medborgarna vara nöjda med hur demokratin fungerar vid tidpunkten för mätningen (2004). Trenden är emellertid positiv över tid. I nio av tio länder ligger andelen nöjda på högre nivåer jämfört med mätningen 1994.

Tabell 4. Medborgarnas uppfattning om deras egen möjlighet till inflytande på de styrande, tillfredsställelse med demokratins funktionssätt, samt avståndstagande från icke-demokratiska regimalternativ (%)

	Egenupplevt inflytande på de styrande 2004	Tillfredsställelse med demokratins funktionssätt 2004 (förändring sedan 1994)	Förkastar alla icke-demokratiska alternativ 2004 (förändring sedan 1993)
Bulgarien	13,5	20 (+16)	52 (-5)
Estland	20,6	41 (+5)	72 (+12)
Lettland	16,9	35 (+8)	62 (+3)
Litauen	17,5	46 (+10)	70 (+32)
Polen	8,5	37 (+10)	50 (-14)
Rumänien	4,4	39 (+8)	70 (+4)
Slovakien	11,2	31 (+14)	65 (-8)
Slovenien	13,5	70 (+35)	74 (+6)
Tjeckien	10,4	40 (-5)	75 (-4)
Ungern	6,8	54 (+26)	75 (+6)

Källor: *New Europe Barometer*, Linde (2004).

Utbrett missnöje med demokratins funktionssätt är ett fenomen som karaktäriserat de postkommunistiska demokratierna sedan början av 1990-talet. Nivåerna varierar dock kraftigt, både mellan länder och olika tidpunkter. Det är också stor skillnad mellan de tio nya och de gamla EU-medlemmarna. Nivåerna varierar för all del också i den sistnämnda gruppen, men andelen nöjda ligger på betydligt högre och stabilare nivåer. De relativt nya demokratierna Grekland, Portugal och Spanien intar emellertid något av en mellanposition mellan de äldre och yngre demokratierna (jfr Klingemann 1999, Fuchs *et al.* 1995).

I den sista kolumnen i tabell 4 redovisas ett mått på det generella stödet för demokrati som styrelseskick, det vill säga stöd för den demokratiska regimen på en principiell nivå. Värdena representerar andelen respondenter i varje land som på frågan om någon alternativ styrelseform av auktoritär typ skulle vara önskvärd *förkastar* var och ett av dessa alternativ. De alternativa styrelseformer som presenteras för respondenterna är en återgång till kommunism, avskaffande av folkvalt parlament till förmån för en stark auktoritär ledare och militärstyre.

Det medborgerliga stödet för demokrati som princip överstiger vida medborgarnas utvärdering av hur demokratin fungerar i praktiken och tron på möjligheterna att utöva inflytande på de styrande. En majoritet i samtliga länder avvisade år 2004 alla icke-demokratiska alternativ, om än med ganska stor variation mellan länderna. Värt att notera är den relativt stora nedgång som skett i Polen och den starka ökning av avståndstagande som ägt rum i Litauen sedan 1993. Över tid har stödet för demokrati som styrelseskick varit relativt högt och stabilt i hela regionen (Linde 2004). Även om nivåerna generellt ligger på något lägre nivåer än i de etablerade demokratierna, är mönstret det samma; en stor folklig uppslutning kring demokratins principer och lägre nivåer när det gäller demokratins prestationsförmåga i praktiken (jfr Norris 1999).

Rättigheter och jämlikhet

De sista dimensionerna i Diamond och Morlino's konceptualisering av demokratins kvalitet rör graden av frihet och jämlikhet i det demokratiska systemet, det vill säga den innehållsmässiga aspekten av demokratins kvalitet (Diamond & Morlino 2005, Morlino 2004). Det är här viktigt att notera att det inom denna forskningsinriktning rör sig om *politisk* och *civil* jämlikhet och inte exempelvis ekonomisk jämlikhet, vilket i en postkommunistisk kontext betyder

att man rört sig från ett jämlikhetsideal som betonade ekonomisk jämlikhet framför politisk till ett system som bygger på att alla ska ha rätt till lika förutsättningar. På det stora hela handlar denna dimension om politiska, civila och sociala rättigheter. De politiska rättigheterna inkluderar exempelvis allmän och lika rösträtt och rätten att kandidera till politiska uppdrag. De civila rättigheterna handlar om personlig frihet, äganderätt, rätten till juridisk hjälp, yttrande- och föreningsfrihet och rätten till information och fria media. Sociala rättigheter och jämlikhet innefattar exempelvis likhet inför lagen, och rätten att inte bli diskriminerad på grund av kön, sexuell läggning, religion eller språk (Morlino 2004).

De postkommunistiska demokratierna som här undersöks har alla infört konstitutionella arrangemang som *de jure* garanterar alla medborgare ovan nämnda rättigheter. Som exempel kan nämnas att samtliga länder har infört ombudsmannaämbeten för att stärka individens rättsskydd. I praktiken kan man dock observera vissa variationer mellan enskilda länder och grupper av länder, där den rättsliga omvandlingsprocessen mot konstitutionella garantier för politiska och civila rättigheter varit relativt problemfri i de central-europeiska staterna medan den varit mer problematisk i exempelvis de postsovjetiska staterna. I Estland och Lettland har till exempel medborgarskapsfrågan föranlett bitvis hård kritik från bland annat EU och Europarådet.

I likhet med de andra dimensionerna av demokratins kvalitet kan denna operationaliseras på flera tänkbara sätt. Den mest uppenbara svårigheten är att fånga in alla de aspekter som ryms i termerna rättigheter och jämlikhet. En inventering av tänkbara indikatorer ger vid handen att Freedom Houses index på politiska rättigheter och civila friheter framstår som ett av de bättre alternativen. Politiska rättigheter mäts genom en checklista som inkluderar uppskattningar av möjligheterna till fritt deltagande i den politiska processen, exempelvis allmän rösträtt, organisationsfrihet och minoriteters rättigheter. Måttet civila friheter inkluderar bland annat yttrande- och religionsfrihet. Dessa mått utgör de inom demokratiseringsforskningen mest frekvent använda indikatorerna på politiska och civila rättigheter. De båda indikatorerna mäts på en sjugradig skala där 1 är mest demokratiskt och 7 minst demokratiskt.

När det gäller de postkommunistiska staternas respekt för individens fri- och rättigheter har utvecklingen sedan regimskiftet karaktäriserats av ett successivt framåtskridande (se tabell 5). Idag erhåller åtta av de tio länderna det högsta värdet i Freedom Houses ranking när politiska rättigheter och civila friheter slås ihop till ett

mått, och klassificeras också som konsoliderade demokratier i deras sammanställning. Rumänien och Bulgarien släpar efter något, men har också under hela den postkommunistiska perioden uppvisat en positiv utveckling.

Tabell 5. Politiska rättigheter och civila friheter

	Politiska rättigheter 2006 (medelvärde 1991–2006)	Civila friheter 2006 (medelvärde 1991–2006)	Tillfredsställelse med respekten för mänskliga rättigheter 2004 (förändring sedan 1997)
Bulgarien	1 (1,6)	2 (2,5)	34 (–9)
Estland	1 (1,5)	1 (1,9)	60 (–10)
Lettland	1 (1,6)	1 (2,1)	52 (+11)
Litauen	1 (1,2)	1 (2,1)	43 (+25)
Polen	1 (1,2)	1 (1,8)	59 (+15)
Rumänien	2 (2,7)	2 (2,6)	29 (+4)
Slovakien	1 (1,6)	1 (2,3)	48 (+6)
Slovenien	1 (1,1)	1 (1,7)	65 (+24)
Tjeckien	1 (1,1)	1 (1,8)	39 (–8)
Ungern	1 (1,1)	1 (1,8)	70 (+13)

Källor: Freedom House (2007), *New Europe Barometer*, *Central and Eastern Eurobarometer* No. 6 (1998).

I tabell 5 redovisas också individdata på medborgarnas uppfattning om regimens respekt för mänskliga rättigheter. Variationen mellan länderna är relativt stor. I Ungern menar drygt tre av fyra medborgare att regimen visar stor eller godtagbar respekt, medan två av tre rumäner hävdar motsatsen. I sex av länderna är en majoritet mycket eller ganska tillfreds, även om det bara är i två länder (Ungern och Slovenien) som två av tre respondenter ger positiva utvärderingar. Vi kan således notera en ganska stor diskrepans mellan den mycket positiva utvärdering som görs av Freedom House och det missnöje som en stor del av medborgarna rapporterar.

Sammantaget pekar båda dessa indikatorer på att det demokratiska styret i de nya EU-medlemsstaterna präglas av en god respekt för individens politiska rättigheter och civila friheter, samtidigt som relativt många tycker att respekten för de mänskliga rättigheterna kunde vara ännu bättre. Utvecklingen över tid pekar dock på en positiv trend. I sju länder har medborgarnas utvärdering av respekten för de mänskliga rättigheterna gått i positiv riktning sedan 1997.

Jämställdhet mellan könen är en annan central aspekt av denna

dimension. För att ett demokratiskt politiskt system skall kunna anses vara av hög kvalitet, måste alla medborgare åtnjuta samma rättigheter och möjligheter oavsett kön. Graden av jämlikhet mellan kvinnor och män kan mätas på många olika sätt. En indikator som ofta används är kvinnorepresentationen bland politiska beslutsfattare. I de postkommunistiska demokratierna varierar andelen kvinnliga parlamentsledamöter från nio procent i Rumänien till 23 procent i Litauen. Sett över en dryg tioårsperiod, är trenden stigande, med en ökning i samtliga länder utom två, där andelen är stabil. Nivåerna är relativt låga i ett större jämförande perspektiv, trots att proportionella valsystem dominerar stort (Litauen och Ungern tillämpar ett blandat valsystem, resten ett rent proportionellt system): Litauen hamnar först på 43:e plats bland världens länder.

Tabell 6. Jämställdhetsindikatorer

	Andel kvinnor i parlamentet (%) 2007 (förändring sedan 1996)	Gender Empowerment Measure 2007	Gender Gap Index 2007 (ranking)
Bulgarien	22 (+9)	0,606	0,708 (25)
Estland	21 (+8)	0,637	0,701 (30)
Lettland	20 (+11)	0,619	0,733 (13)
Litauen	23 (+6)	0,669	0,723 (14)
Polen	20 (+7)	0,614	0,676 (60)
Rumänien	9 (+2)	0,497	0,686 (47)
Slovakien	19 (+4)	0,630	0,679 (54)
Slovenien	12 (+4)	0,611	0,684 (49)
Tjeckien	15 (0)	0,627	0,672 (64)
Ungern	11 (0)	0,569	0,673 (61)

Källor: Inter-Parliamentary Union (2008), UNDP (2008), World Economic Forum (2007).

Jämlikhet och jämställdhet handlar förstås om mer än bara politisk representation. I tabell 6 återfinns också ländernas värden på *Gender Empowerment Measure*, som mäter ojämlikhet mellan könen inom tre områden; politiskt deltagande och beslutsfattande, ekonomiskt deltagande och beslutsfattande och inflytande över ekonomiska resurser. Skalan går från 0 till 1, där 1 representerar full jämlikhet.⁴

4 För mer information om *Gender Empowerment Measure*, se http://hdr.undp.org/en/statistics/indices/gdi_gem

Samtliga länder utom Rumänien placerar sig på skalans övre halva. Slovenien uppvisar det bästa resultatet.

I tabell 6 presenteras ytterligare ett mått på könskllyftor i samhället, *Gender Gap Index*, enligt samma skala (från 0 till 1). Detta mått bygger på information om jämlikhet inom fem områden (ekonomiskt deltagande, ekonomiska möjligheter, politisk frigörelse, utbildning samt hälsa och välmående).⁵ Värdena är inte helt lätta att tolka, utan bör sättas in i ett större perspektiv. De sydeuropeiska EU-staterna Spanien, Portugal och Grekland kan utgöra en intressant jämförelse. De två förstnämnda placerar sig strax över de postkommunistiska länderna, medan Grekland med 0,622 hamnar mellan Tjeckien och Lettland. Det finns här inga möjligheter till några längre diskussioner om jämställdhetssituationen i de postkommunistiska demokratierna, men en slutsats som kan dras är att demokratiseringsprocessen inte bara varit till fördel för kvinnors situation i samhället. Den politiska kvinnorepresentationen sjönk drastiskt i och med kommunismens fall och många kvinnor har drabbats hårt av de ekonomiska och sociala umbäranden som övergången från plan till marknad har inneburit.

Avslutande reflektioner

Den översiktliga deskriptiva analys av demokratins kvalitet i de postkommunistiska EU-medlemsstaterna som här presenterats pekar definitivt på att demokratin som styrelseskick har rotat sig, både vad gäller institutionaliseringen av styrelseskicket och medborgarnas bedömning av systemets funktionssätt. Den empiriska kartläggningen tyder emellertid på att det finns vissa allvarliga brister vad gäller demokratins kvalitet, så som den mäts i denna studie. Dessa gäller främst rättsstatens status och den utbredda korruption som framhålls av både medborgare och externa bedömare. Att en majoritet av medborgarna menar att nästan alla eller en majoritet av tjänstemännen är korrupta kan i förlängningen komma att innebära stora legitimitetsproblem för det demokratiska styret.

Analysen visar också på brister i det politiska systemets responsivitet, både när det gäller input- och outputsidan. En överväldigande majoritet av medborgarna i samtliga länder uppger att de inte tror att de har möjlighet att utöva inflytande på de styrande, samtidigt som det finns ett utbrett missnöje med demokratins funktionssätt.

5 För mer information om *Gender Gap Index*, se www.weforum.org/pdf/gendergap/report2007.pdf

När det gäller de formella politiska institutionerna, framträder en mer positiv bild av den demokratiska utvecklingen. Samtliga länder har politiska system där politiska fri- och rättigheter garanteras och respekteras och där medborgarna har möjlighet att utkräva ansvar av de politiska representanterna genom att avsätta och tillsätta dem i fria och rättvisa val. De har samtliga lyckats etablera politiska system som är förenliga med EU:s demokratiska principer. Man kan dock utifrån de indikatorer som här behandlats notera en liten, men ändå tydlig, skillnad mellan de åtta länder som erhöll EU-medlemskap 2004 och de två länder – Bulgarien och Rumänien – som blev medlemmar i den senaste utvidgningen 2007. De senare släpar efter när det gäller i stort sett samtliga indikatorer som här presenterats.

Denna kartläggning illustrerar också ett antal problem när det gäller empirisk tillämpning av begreppet «demokratins kvalitet». Ett problem rör begreppets avgränsning och mångtydighet. I denna studie argumenteras för att demokratins kvalitet bör särskiljas från det politiska systemets faktiska prestationsförmåga. Ett annat problem rör begreppets flerdimensionalitet, vilken får konsekvenser vid en operationalisering. Den konceptualisering som här används består av hela åtta huvuddimensioner som i sin tur kan brytas ned i ytterligare beståndsdelar. Strävan efter att använda flera operationella indikatorer på varje dimension kan innebära en risk att vi vid empiriska analyser mer eller mindre drunknar i olika tänkbara indikatorer. Dessa indikatorer, oftast i form av olika indexkonstruktioner, är dessutom ofta i sig själva mångfacetterade och mäter olika aspekter av, och andra saker än, det vi vill mäta, samtidigt som många av de tillgängliga indexkonstruktionerna dessutom ofta överlappar varandra (jfr Knack 2007).

De olika konceptualiseringar av demokratins kvalitet som återfinns i litteraturen är också problematiska, då de inte sällan också är överlappande och ömsesidigt beroende (till exempel rättsstatlighet och civila friheter/jämlighet). Det finns alltså här en besvärlig mätproblematik, där de komplexa idealtypiska konceptualiseringarna försvårar snarare än underlättar empiriska studier. Här måste en avvägning göras mellan mer minimalistiska definitioner som kan appliceras på ett flertal analysenheter i olika kontexter och mer kontextbundna idealtypiska definitioner (Gerring 2001: 81–85, Sartori 1970).

För att främja en god validitet i empiriska analyser ligger det nära till hands att tro att studier av demokratins kvalitet – så som fenomenet här har konceptualiserats – bör innehålla element av kvalitativa

jämförande studier av ett fåtal länder, särskilt om vi har förklarande ambitioner (George & Bennett 2004: 19–20). Idag framstår möjligheterna till enkla och fruktbara operationaliseringar av de olika dimensionerna av demokratins kvalitet som det stora problemet när det gäller jämförande studier av många fall. När det dessutom rör sig om ett mindre antal fall, som i denna studie, är också möjligheterna till statistisk analys mycket begränsade. Extensiva analyser av ett stort antal fall lämpar sig bäst för analyser av en eller ett mindre antal av begreppets beståndsdelar, exempelvis civila rättigheter och/eller korruption. Forskningen om demokratins kvalitet är dock till stora delar ännu i början av sin utveckling och jag tror, trots de problem som här noterats, att den har en viktig funktion att fylla. Detta gäller särskilt forskningens betydelse för policy-skapande och implementering, då empiriska studier i förlängningen skulle kunna bidra till en demokrati av högre kvalitet.

Litteratur

- Altman, David & Anibal Pérez-Liñán (2002) Assessing the Quality of Democracy: Freedom, Competitiveness and Participation in Eighteen Latin American Countries. *Democratization* 9 (2): 85–100.
- Anderson, Christopher J. & Christine A. Guillory (1997) Political Institutions and Satisfaction with Democracy: A Cross-National Analysis of Consensus and Majoritarian Systems. *American Political Science Review* 91 (1): 66–81.
- Baker, Bruce (1999) The Quality of Democracy in the Developing World: Why and How it Should be Measured. Uppsats presenterad vid *ECPR Joint Sessions of Workshops*, Mannheim 26–31 mars.
- Berg-Schlosser, Dirk (2004) The Quality of Democracies in Europe as Measured by Current Indicators of Democratization and Good Governance. *Journal of Communist Studies and Transition Politics* 20 (1): 28–55.
- Berg-Schlosser, Dirk (2007) «Concepts, Measurements and Sub-Types in Democratization Research» i Dirk Berg-Schlosser (red.) *Democratization. The State of the Art*. Opladen: Barbara Budrich Publishers.
- Bertelsmann Stiftung (2008) *Bertelsmann Transformation Index* (www.bertelsmann-transformation-index.de).
- Central and Eastern Eurobarometer* (1998) CEEB No. 6, Fieldwork November 1995, ZA 2802 (www.gesis.org/en/data_service/eurobarometer/ceeb/topics.htm).
- Dahl, Robert A. (1970) *Polyarchy: Participation and Opposition*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Diamond, Larry & Leonardo Morlino (2004) The Quality of Democracy: An Overview. *Journal of Democracy* 15 (4): 20–31.
- Diamond, Larry & Leonardo Morlino (red.) (2005) *Assessing the Quality of Democracy*. Baltimore, MD: The Johns Hopkins University Press.
- Economist* (2007) *The Economist Intelligence Unit's Index of Democracy* (www.economist.com/media/pdf/DEMOCRACY_INDEX_2007_v3.pdf).
- Freedom House (2007) *Freedom in the World: Selected Data from Freedom House's Annual Global Survey of Political Rights and Civil Liberties* (www.freedomhouse.org).
- Fuchs, Dieter, Giovanna Guidorossi & Palle Svensson (1995) «Support for the Democratic System» i Hans-Dieter Klingemann & Dieter Fuchs (red.) *Citizens and the State*. Oxford: Oxford University Press.
- George, Alexander & Andrew Bennett (2004) *Case Studies and Theory Development in the Social Sciences*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Gerring, John (2001) *Social Science Methodology: A Critical Framework*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Grigorescu, Alexandru (2006) The Corruption Eruption in East-Central Europe: The Increased Salience of Corruption and the Role of Intergovernmental Organizations. *East European Politics and Societies* 20 (3): 516–49.
- Holmes, Leslie (2006) *Rotten States? Corruption, Post-Communism & Neoliberalism*. Durham: Duke University Press.
- Inter-Parliamentary Union (2008) *Women in National Parliaments* (www.ipu.org/wmn-e/world.htm).
- Kaufmann, Daniel, Aart Kraay & Massimo Mastruzzi (2007) Government Matters VI: Aggregate and Individual Governance Indicators 1996–2006. *World Bank*

- Policy Research Working Paper* 4280. Washington, D.C.: The World Bank.
- King, Charles (2000) Post-Postcommunism: Transition, Comparison, and the End of «Eastern Europe». *World Politics* 53 (1): 143–72.
- Klingemann, Hans-Dieter (1999) «Mapping Political Support in the 1990s: A Global Analysis» i Pippa Norris (red.) *Critical Citizens: Global Support for Democratic Governance*. Oxford: Oxford University Press.
- Knack, Stephen (2007) Measuring Corruption: A Critique of Indicators in Eastern Europe and Central Asia. *Journal of Public Policy* 27 (3): 255–91.
- Lijphart, Arend (1999) *Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Linde, Jonas (2004) *Doubting Democrats? A Comparative Analysis of Support for Democracy in Central and Eastern Europe*. Örebro: Örebro Studies in Political Science 10.
- Linde, Jonas & Joakim Ekman (2003) Satisfaction with Democracy: A Note on a Frequently Used Indicator in Comparative Politics. *European Journal of Political Research* 42 (3): 391–408.
- Linz, Juan J. & Alfred Stepan (1996) *Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe*. Baltimore, MD: The Johns Hopkins University Press.
- Morlino, Leonardo (2004) «Good» and «Bad» Democracies: How to Conduct Research into the Quality of Democracy. *Journal of Communist Studies and Transition Politics* 20 (1): 5–27.
- Munck, Gerardo L. (2007) «Democracy Studies: Agendas, Findings, Challenges» i Dirk Berg-Schlosser (red.) *Democratization. The State of the Art*. Opladen: Barbara Budrich Publishers.
- Nations in Transit (2006) *Nations in Transit 2006: Democratization from Central Europe to Eurasia* (www.freedomhouse.org).
- New Europe Barometer* (1991–2004) Datafil, forskningsprojektet «Conditions of European Democracy», Örebro universitet/Centre for the Study of Public Policy, Aberdeen.
- Norris, Pippa (red.) (1999) *Critical Citizens. Global Support for Democratic Governance*. Oxford: Oxford University Press.
- O'Donnell, Guillermo (1998) Horizontal Accountability in New Democracies. *Journal of Democracy* 9 (3): 112–26.
- O'Donnell, Guillermo, Jorge Vargas Cullell & Osvaldo M. Iazzetta (red.) (2004) *The Quality of Democracy: Theory and Applications*. Notre Dame, IN: The University of Notre Dame Press.
- Plattner, Marc F. (2005) «A Skeptical Afterword» i Larry Diamond & Leonardo Morlino (red.) *Assessing the Quality of Democracy*. Baltimore, MD: The Johns Hopkins University Press.
- Powell Jr., G. Bingham (2005) «The Chain of Responsiveness» i Larry Diamond & Leonardo Morlino (red.) *Assessing the Quality of Democracy*. Baltimore, MD: The Johns Hopkins University Press.
- Rothstein, Bo (2003) *Sociala fällor och tillitens problem*. Stockholm: SNS.
- Rothstein, Bo & Eric Uslaner (2005) All for All: Equality, Corruption, and Social Trust. *World Politics* 58 (4): 41–72.
- Rothstein, Bo & Markus Tegnhammar (2006) The Mechanisms of Corruption: Interest vs. Cognition. *The Quality of Government Institute Working Paper*

- Series* 2006:3. Göteborg: The Quality of Government Institute, Göteborgs universitet.
- Sartori, Giovanni (1970) Concept Misformation in Comparative Politics. *American Political Science Review* 64 (4): 1033–53.
- Schedler, Andreas (1999) «Conceptualizing Accountability» i Andreas Schedler, Larry Diamond & Marc F. Plattner (red.) *The Self-Restraining State: Power and Accountability in New Democracies*. Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers.
- Schiller, Theo (1999) «Prinzipien und Qualifikierungskriterien von Demokratie» i Dirk Berg-Schlosser & Hans-Joachim Giegel (red.) *Perspektiven der Demokratie. Probleme und Chancen im Zeitalter der Globalisierung*. Frankfurt am Main: Campus.
- Schmitter, Philippe C. (2004) The Ambiguous Virtues of Accountability. *Journal of Democracy* 15 (4): 47–60.
- Schmitter, Philippe C. & Terry Lynn Karl (1991) What Democracy Is ... and Is Not. *Journal of Democracy* 2 (3): 75–88.
- Schönfelder, Bruno (2005) Judicial Independence in Bulgaria: A Tale of Splendour and Misery. *Europe-Asia Studies* 57 (1): 61–92.
- UNDP (2008) *Gender Empowerment Measure* (<http://hdrstats.undp.org/indicators/280.html>).
- World Bank (2007) *Governance Matters: Worldwide Governance Indicators*. (<http://info.worldbank.org/governance/wgi2007/>).
- World Economic Forum (2008) *The Global Gender Gap Report* (www.weforum.org/en/initiatives/gcp/Gender%20Gap/index.htm).
- Zielonka, Jan (2007) The Quality of Democracy after Joining the European Union. *East European Politics and Societies* 21 (1): 162–80.

Appendix

Tabell A. Korrelationer mellan måtten på rättsstatlighet och korruption (Pearson's r)

	Juridiskt ramverk (NiT 2006)	Korruption (NiT 2006)	Andel medborgare som menar att korruption är vanligt (NEB 2004)	Korruptionskontroll (World Bank 2006)
Juridiskt ramverk	1,000			
Korruption	,681*	1,000		
Andel medborgare som menar att korruption är vanligt	,641*	,866**	1,000	
Korruptionskontroll	-,735	-,893**	-,943**	1,000

** = $p < 0,01$, * = $p < 0,05$

Tabell B. Korrelationer mellan måtten på responsivitet (Pearson's r)

	Inflytande (2004)	Tillfredsställelse med demokratin (2004)	Förkastar icke-demokratiska alternativ
Inflytande	1,000		
Tillfredsställelse med demokratin	-0,32	1,000	
Förkastar icke-demokratiska alternativ	,020	,666*	1,000

* = $p < 0,05$

Tabell C. Korrelationer mellan måtten på jämställdhet (Pearson's r)

	Andel kvinnor i parlamentet (2007)	Gender Empowerment Measure (2007)	Gender Gap Index (2007)
Andel kvinnor i parlamentet	1,000		
Gender Empowerment Measure	,778**	1,000	
Gender Gap Index	,600	,352	1,000

** = $p < 0,01$

Slovensk succes: Korporatisme og konsensus

Slovenia is a democratic and economic success story. Reforms have been made in collaboration with partners on the labour market. Thereby the Slovenes have continued their historical tradition of corporatism – a system in which interest organizations, in exchange for recognition from the state, become partners in political negotiations. Through corporatism, the Slovenes have achieved both political stability and smooth implementation of economic reforms. Corporatism is deeply rooted in Slovene history. The decision to implement market economy and democracy could only be made by suspending the institutions of corporatism. However, once the decision was made, corporatism proved remarkably robust. It has thrived and developed under the new mantle of democracy and market economy, bolstered by the Slovene value system and strong vested interests.

Keywords: Slovenia, corporatism, transition, political development, economic development, political stability

Lars Johannsen
ph.d., lektor, Institut for
Statskundskab, Det Sam-
fundsvidenskabelige Fakul-
tet, Århus Universitet

Slovenien har med succes fulgt sin egen opskrift på demokratisk deltagelse og økonomisk omstilling og det lader til, at landet har gjort op med modsætningen mellem omfattende økonomiske reformer og politisk stabilitet og udvikling, en modsætning, der har været tydelig i andre nye demokratier. Det er Sloveniens tradition for korporatisme, som har gjort det muligt. Korporatisme er en politisk struktur, der afspejler en funktionel repræsentation af interesseorganisationer, der anerkendes af staten som partnere i en politisk forhandling. Gennem en sådan anerkendelse opnår en interesseorganisation typisk at fremstå som den eneste legitime organisation til at varetage et område, mens staten gennem forhandlingerne får en partner, der kan medvirke til at sikre stabilitet og gennemførelse af reformerne. I det nye Slovenien er der korporatistiske arrangementer både i forbindelse med forfatningens udformning og med de trilaterale sociale pagter (Zajc & Lukšič 1994).

I det følgende forfølges argumentet for, at det er traditionen for korporatisme som har ført til succes i form af politisk stabilitet og økonomisk udvikling. Samtidigt pointeres det, at omstilling kun var mulig, fordi de korporatistiske institutioner blev sat ud af kraft ved beslutningen om overgang til markedsøkonomi og demokrati – korporatisme er konservativ og systembevarende. I det øjeblik beslutningen først var truffet, fortsatte slovernerne imidlertid ad den korporatistiske vej – nu blot som demokrati.

I andre nye demokratier som eksempel Tjekkiet, Estland og Polen blev den økonomiske omstilling gennemført som en hurtig og konsekvent liberalisering i en topstyret proces. Det økonomiske argument var, at det forventede velfærdstab hurtigt ville blive afløst af fornyet vækst (Williamson 1993). De politiske argumenter for den topstyrede proces var, at reformerne så ville kunne gennemføres hurtigt. Det ville ikke være muligt, når de normale bindinger på politik igen opstod – altså når reformens tabere fik organiseret sig (Balcerowicz 1994). Massive reformprogrammer, både politiske og økonomiske, i sammenhæng med svagt organiserede og udviklede politiske partier ville godt nok resultere i hyppige regeringsskift, men regeringens farve ville betyde mindre. Og når kursen ikke kunne fraviges, ville det bidrage til politikens troværdighed og øge investorernes og virksomheders tillid (Frye 2002).

Generelt har de politiske argumenter holdt stik. Eksempelvis fastholdt Estland en konsekvent reformkurs selvom landet blev regeret af ti forskellige regeringer og syv statsministre i perioden fra 1990 til 2003 (Johannsen & Stålfors 2005). De økonomiske argumenter synes også at have holdt stik (Fidrmuc 2003). På den anden side er der rejst kritik mod at udelukkende vurdere reformerne på grundlag af økonomiske betragtninger. Den topstyrede reformproces med den fastlåste kurs fjernede stort set økonomisk politik fra den politiske debat og denne afkobling af væsentlige interesser fra den politiske proces giver et tydeligt demokratisk underskud (Grabel 2000).

Hvor andre lande har været præget af skiftende regeringer, har Liberaldemokraterne (LDS) næsten uafbrudt ledet koalitionsregeringerne fra maj 1992 til november 2004 (tabel 1), hvor en koalition under ledelse af det Demokratiske Parti (SDS) vandt valget. Samtidig har skiftende præsidenter haft nær tilknytning til Liberaldemokraterne, og selvom præsidenten har få beføjelser, ændredes præsidentens politiske farve og tilknytning først ved valget af Danilo Türk i november 2007. Liberaldemokraterne stod dermed i spidsen for den slovenske politiske og økonomiske omstilling i 12 år, kun afbrudt af Andrejs Bajuks kortlivede regering i 2000.

Tabel 1. Slovenske regeringsledere og præsidenter 1990–2007

	Statsminister	Koalition	Flertal		Præsident
1990	Alojz Peterle* (SKD)**	Ja	Ja	1990	Milan Kučan***
1992	Janez Drnovšek (LDS)	Ja	Nej	1992	Milan Kučan
1993	Janez Drnovšek (LDS)	Ja	Ja	1997	Milan Kučan
1997	Janez Drnovšek (LDS)	Ja	Ja	2002	Janez Drnovšek (LDS)
2000	Andrej Bajuk (NSi)	Ja	Ja	2007	Danilo Türk (SDS)
2000	Janez Drnovšek (LDS)	Ja	Ja		
2002	Anton Rop (LDS)	Ja	Ja		
2004-	Janez Janša (SDS)	Ja	Ja		

* På dette tidspunkt havde Slovenien endnu ikke opnået uafhængighed. Valget i 1990 var derfor et valg til det kommunistiske trekammersystem.

** Forkortelser: SKD = Kristendemokraterne, LDS = Liberaldemokraterne, NSi = Nyt Slovenien – Kristeligt folkeparti, SDS = det Demokratiske Parti

*** Milan Kučan blev oprindeligt valgt som formand for præsidentkollegiet i den Socialistiske Slovenske Republik (maj 1990). Efter indførelsen af den frie forfatning blev han valgt til præsident. Kučan var tidligere leder af den slovenske afdeling af den Kommunistiske Liga.

Kilder: Brezovšek et al. (2007), samt data fra *Republika Slovenia* (www.gov.si).

Samtidig har Slovenien inddraget arbejdsmarkedets parter i forhandlingerne om den økonomiske politik, fulgt en konsekvent reformkurs og er i dag det mest velstående af de tidligere kommunistiske lande. Allerede i 1997 passerede Slovenien Tjekkiet som det rigeste af de tidligere østbloklande, og i 2007 havde landet en af de mest reformerede økonomier blandt de tidligere kommunistiske stater.¹ Slovenien har altså brudt modsætningen mellem en fast økonomisk reformkurs og økonomisk succes på den ene side og politisk stabilitet og udvikling på den anden.

Den følgende analyse falder i tre hovedafsnit. For det første diskuteres udviklingen af den slovenske korporatisme i historisk lys, hvilket både viser korporatismens dybe historiske rødder og fremvæksten af alternativer til den jugoslaviske arbejderkorporatisme, alternativer der førte frem til beslutningen om indførelse af demokrati og markedsøkonomi i en selvstændig stat. For det andet diskuteres, hvordan Slovenien har udviklet en demokratisk og kapitalistisk korporatisme. Endelig rundes analysen af med en diskussion om styrken i den slovenske korporatisme og de udfordringer, den står overfor i dag.

1 Egne beregninger på baggrund af EBRD's transitionsindeks (www.ebrd.com/country/sector/econo/stats/tic.xls), samt data fra Verdensbankens *World Development Indicators database* (2006).

Korporatismens rødder i Slovenien

Det var et brud på den korporatistiske tradition, da beslutningen om et regimeskifte blev truffet. Korporatismen har ellers dybe rødder i det slovenske samfund. Enkelte slovenske forskere trækker linjen helt tilbage til landsbysamfundet og håndværkerlav, mens det er mere bredt anerkendt at den slovenske katolske kirke promoverede en form for korporatisme som alternativ til socialisme i mellemkrigsårene (Lukšič 1996a, Brezovšek *et al.* 2007). Det var en form for autoritær korporatisme, der også fandtes i Mussolinis fascisme. På den ene side blev den ofte urolige arbejderklasse disciplineret, på den anden beskyttede den lokale industrier mod international konkurrence.² Indflydelsen fra og nærheden til Østrig, som er ærketypen på korporatisme,³ og Habsburgriget, som Slovenien var en del af frem til afslutningen af 1. verdenskrig, er også nærliggende forklaringer.

Rødderne i den jugoslaviske kommunisme er imidlertid mere nærværende og direkte. Fra afslutningen af 2. verdenskrig og frem til Sloveniens uafhængighed i 1991 blev korporatismen udviklet som en del af den socialistiske ideologi, som institutionel styreform og som superstruktur for den økonomiske model. Ideologisk var argumentet, at mennesket var et socialt væsen, der indgik i et kompleks net af interesser. Disse interesser ville bedre kunne varetages gennem en funktionel repræsentation end gennem partibaseret pluralisme (Lukšič 2003), og i «klassekampen» fik man sociale partnere snarere end en antagonistisk konflikt (Lukšič 1997).

Konkret blev korporatismen afspejlet både i det politiske og økonomiske system. Politisk blev der etableret et netværk af forskellige interesseorganisationer inden for den Socialistiske Alliance. Dette netværk omfattede alt fra uddannelse, kultur og sport til energi, skovbrug, transport og børnepasning. Med forfatningen af 1974 blev de officielt selvstyrende organisationer gjort til en del af de politiske institutioner. Hver af de jugoslaviske republikker fik en form for trekammersystem med et «sociopolitisk kammer» med delegerede fra de sociopolitiske organisationer, et «kommunekammer» der skulle sikre territorial repræsentation og endelig et «arbejderkammer» med repræsentanter fra alle økonomiske områder. Efter devisen om «selvstyrende valg» etablerede hvert kammer selv sine procedurer for, hvordan delegerede skulle vælges (Lukšič 2003). Det er dog

2 Ikke uventet har denne form for korporatisme også været sat i forbindelse med den østasiatiske industrialiseringsvej (Öniş 1991).

3 Se eksempelvis Ritter (1999).

væsentligt at bemærke, at delegeretsystemet og den Socialistiske Alliance på ingen måde truede den Kommunistiske Ligas ledende rolle.⁴ Delegeretvalgene kan således ikke sammenlignes med de almindelige valg i repræsentative demokratier.

Inden for erhvervslivet blev der skabt et netværk af selvstyrende virksomheder, der både skulle være et alternativ til kapitalismens konkurrence og til det sovjetiske statsstyre. Ideen om landsbyfællesskabet og den fælles ejendomsret blev fremhævet i modsætning til kapitalismens private og Sovjetunionens statslige ejendomsret. Ideelt set skulle det være et industrielt demokrati, hvor arbejderne havde lige så stor indflydelse som direktøren gennem virksomhedsråd, der ikke blot skulle rådgive om virksomhedens udvikling, men, efter 1963, også tage direkte del i ledelsen. Hvor den jugoslaviske model nok blev et alternativ til planøkonomi, kom den aldrig til at fungere som et industrielt demokrati (Lynn *et al.* 2002). Økonomien var dog langt mere decentraliseret end i de øvrige østlande (Fischer & Gelb 1991: 93).

Samlet set var korporatismen en del af den sociale kontrakt i Jugoslavien. Virksomhedernes råd gav en følelse af indflydelse samtidig med at staten garanterede en vis social tryghed og mobilitet (Fink-Hafner 1994: 396). Alligevel var jugoslavisk kommunisme i realiteten elitedrevet og topstyret. De korporative træk og de selvstyrende institutioner resulterede nok i en vis pluralisering og græsrodsaktiviteter, men decentraliseringen tog først virkelig fart efter den jugoslaviske leder Josip Titos død i 1980, hvor de jugoslaviske republikker hver især begyndte at udvikle deres egne autoritære etpartisystemer, der var mere eller mindre tolerante overfor social, økonomisk og politisk pluralisme (Bebler 2002: 130).

Jugoslaviens arbejderkorporatisme kan derfor ses i forlængelse af slovenernes historiske værdier og tradition. Korporatismens rolle som systembevarende kan næppe overdrives. Systemet blev først udfordret i takt med, at en række alternative bevægelser voksede frem. Samtidig betød de indre modsætninger i Jugoslavien, at den slovenske elite tidligt blev liberaliseret.

Den jugoslaviske models sammenbrud

De økonomiske skillelinjer i Jugoslavien var trukket kraftigt op, for den økonomiske udvikling og velstand var højst ulige fordelt

4 Det Kommunistiske Parti blev omdøbt til den Kommunistiske Liga i 1952.

mellem republikkerne. Set i forhold til et gennemsnitligt BNP for hele Jugoslavien (100), var Slovenien i 1987 mere end dobbelt så rig (202), mens Kroatien og Kosovo havde indekssværdier på henholdsvis 127 og 27 (Toš & Miheljak 2002). Utilfredsheden med at skulle bidrage til den Føderale Udviklingsfond voksede, både fordi fonden viste sig at være ineffektiv, men også på grund af de stadig skarpere nationale skel og den stigende autonomi i de mere udviklede republikker (Pleština 1992, Ferfila & Phillips 1994). Det afgørende skel om demokratiske reformer fulgte også republikgrænserne (Fink-Hafner 1997a). I den Kommunistiske Liga syntes de to konfliktlinjer at være sammenfaldende, sådan at slovenske og kroatisk kommunister (specielt ungenkommunisterne) fra 1989 åbent støttede en pluralisering af det politiske system og gennemførelse af økonomiske reformer (Fink-Hafner 2002).

Den slovenske elite var dermed allerede delvist liberaliseret før regimeskiftet. Det var dette eliteopbrud, der blev afgørende for kampen for selvstændighed både i Slovenien og Kroatien. Den slovenske demokratiseringsproces kan dermed betragtes som et bekræftende eksempel på transitionsteorien, der, i modsætning til mere strukturelt grundede demokratiseringsteorier, fastholder, at det snarere end økonomisk velstand, udvikling og uddannelse er elitens beslutning om indførelse af demokrati, der er vigtig (Johannsen 2002). Sloveniens generelt solide økonomiske udvikling og modernitet skal mere ses som en understøttende faktor og som specielt vigtig for fastholdelsen af demokrati efter beslutningen var truffet (jf. Przeworski & Limongi 1997).

Men den elitedrevne liberalisering kom ikke ud af det blå. Et alternativ til de officielle og korporatistiske organisationer var begyndt at blive dannet i slutningen af 1970'erne. Det startede med punk som sub-ungdomskultur og derefter kom pacifist- og miljøbevægelser til, ligesom feminister, bøsser og lesbiske organiserede sig (Mastnak 1990). Miljøet gav nye muligheder for pluralisering og debat. Således blev der eksempelvis i forbindelse med musikfestivaler arrangeret debatsymposier af akademisk og politisk karakter (Rizman 2006).

Regimets forsøg at slå ned på bevægelserne slog fejl både fordi studenterradioen (Radio Študent) med en blanding af musik og politisk analyse brød den officielle nyhedsdækning og, endnu vigtigere, fordi den officielle socialistiske ungdomsorganisation (ZSMS) begyndte at etablere forbindelser til bevægelserne (Bukowski 1999). ZSMS kom en overgang til at fungere som paraplyorganisation for de alternative bevægelser, der hverken kunne blive registreret eller

få juridisk anerkendelse (Mastnak 1990). Dermed blev der givet rum for diskussion og debat. Da to redaktører fra ungkommunisternes blad blev stillet for en militær skueret i sommeren 1988, voksede oppositionen dramatisk. En komite til forsvar for menneskerettigheder blev dannet, en tydelig politisk oppositionsbewægelse, som hurtigt nåede op på flere end 100 000 medlemmer. Miljøet i de alternative bevægelser havde dermed fået en stærk moralsk og intellektuel opbakning (Rizman 2006). Ungkommunisterne erklærede, at de ville søge direkte politisk indflydelse, og allerede i 1989 ændrede de navn på en sådan måde, at forkortelsen bestod, men betydningen blev til For friheden til en tænkende verden (*Za Svobodo Mislečega Sveta*). Kort efter omdannedes ZSMS til det Liberale Parti (ZSMS–LS) (forløberen til Liberaldemokraterne, LDS).

Det var de alternative bevægelser – bevægelser, der ikke var omfattet af den officielle korporatisme – der skabte forestillingen om et civilt samfund. Udviklingen i Slovenien var på visse punkter parallel til «anti-politikken» i eksempelvis Tjekkiet, men den adskilte sig alligevel ved, at det i første omgang ikke var de intellektuelles overvejelser, men snarere yngre generationers alternative livsstil, som slog igennem. Den intellektuelle støtte kom først i det øjeblik, regimet forsøgte at undertrykke bevægelserne. De alternative bevægelser udstillede også den korporatistiske og socialistiske ide. For det første er et socialistisk civilsamfund en umulighed fordi socialismen netop skulle ophæve forskellen mellem stat og samfund. For det andet er det vanskeligt at forestille sig et alternativ – og det var heller ikke ideen med korporatismen – når organisationerne både er oprettet af regimet, samarbejder med det, og sågar opnår repræsentation i dets øverste institutioner. For det tredje var det netop denne anerkendelse, der gjorde korporatismen konservativ og systembevarende. Nye bevægelser fik svært ved at opnå statens «blåstempling». De alternative bevægelser i Slovenien, punk, feminisme, miljø, bøsser og lesbiske, har selv i mere plurale vestlige systemer haft svært ved at opnå indflydelse. Derfor var de i den korporatistiske socialisme mere alternative end man med en vestlig baggrund kan forstå.

De alternative bevægelser og studenteraktiviteterne var vigtige katalysatorer for at sætte spørgsmålet om politiske og økonomiske reformer på dagsordenen. Som det vises i det følgende, fandt landet imidlertid hurtigt tilbage til traditionen for korporatisme, nu blot som en demokratisk og kapitalistisk korporatisme.

Demokratisk og kapitalistisk korporatisme

Da den Kommunistiske Liga opgav sit monopol i 1989, begyndte en række forskellige partier at tage form. Ligaen gik i opløsning og fik dødsstødet, da Milan Kučan og den slovenske delegation udvandrede fra partikongressen i januar 1990. Her begyndte den transformation af det slovenske kommunistparti, som måske bedst finder sin parallel i Litauen, hvis kommunistparti også blev reformeret og lavet om til et moderne parti, der formåede at genvinde både magten og præsidentembedet. Men ved det efterfølgende valg i 1990 var det den demokratiske opposition DEMOS – en koalition bestående af to socialdemokratiske, et kristeligt-demokratisk, et grønt og et bondeparti – der vandt valget til de tre kamre, der udgjorde det socialistiske Sloveniens parlamentariske forsamling. Processen frem mod uafhængighed og en ny demokratisk forfatning begyndte at tage fart.

Efter «10-dages-krigen», der fulgte Sloveniens uafhængigheds-erklæring i juni 1991, forhandlede en ny forfatning på plads i løbet af efteråret til ikrafttrædelse lige før jul. Forfatningen knæsatte ikke blot de almindelige parlamentariske og demokratiske principper og rettigheder, men fornyede også det korporatistiske arrangement. De tre socialistiske kamre fra den tidligere forfatning blev afløst af et tokammersystem. I det egentlige parlament, det 90 mand store Statsrådet (*Državni zbor*), var det lige og almindelig repræsentation, mens overhuset, Det Nationale Råd (*Državni svet*), blev en korporatistisk institution (Lukšič 1994, 2003, Fink-Hafner 1998) bestående af repræsentanter valgt af sociale, økonomiske, kulturelle og ikke-kommercielle interesser samt repræsentanter fra lokale samfund og regioner.

Det Nationale Råd har i den forløbne periode vist sin gennemslagskraft, samtidig med, at forholdet til parlamentet er blevet normaliseret og ligefrem rutine. Det Nationale Råd var aldrig tiltænkt de samme magtbeføjelser som parlamentet (Kristan 1997), men har gjort brug af sit «suspensive veto» til at få lovgivning genovervejet. I perioden mellem 1993 og 1997 blev vetomuligheden brugt 34 gange (*ibid.*), hvorimod det kun skete otte gange mellem 2000 og 2004 (*Državni zbor* 2004: 40). Denne udvikling afspejler, at de største og måske mest kontroversielle beslutninger i omstillingsfasen er blevet taget, men udviklingen har, som det vil blive drøftet nedenfor, også ført til en diskussion af det Nationale Råds sammensætning og dets fortsatte eksistens.

I den økonomiske omstilling blev de første aftaler forsøgt indgået tidligt i forløbet. Kort efter valget i 1990 nedsatte arbejdsmi-

nisteriet en treparts-kommission (Lukšič 1996b), og under indtryk af den økonomiske nedtur og voksende inflation blev der allerede i 1990–91 ført samtaler om etablering af en egentlig social pagt mellem regering, arbejdsgivere og arbejdstagere. Samtalerne førte dog ikke frem. For det første var Alojz Peterles koalitionsregering både uerfaren og antikommunistisk, hvilket skærpede konflikten med fagforeningerne, som på deres side havde nok at slås med. Arbejdstagersiden var domineret af et opgør mellem arvtagerne til de tidligere kommunistiske fagforeninger og de nye «demokratiske» og kristelige fagforeninger, hvortil kom et medlemstal i frit fald (Stanojevič & Krašovec 2006). For det andet var arbejdsgiverne endnu ikke samlet i en fælles organisation, hvorfor interessen for og ressourcerne til at gennemføre trepartsforhandlingerne var til at overse (Lukšič 1996b, 1997).

I 1994 var imidlertid situationen på både arbejdsgiver- og -tagersiderne stabiliseret, og da den liberaldemokratisk ledede regering i forbindelse med et større indgreb i økonomien som hovedkomponent havde lønkontrol, krævede fagforeningerne den sociale dialog genoptaget og institutionaliseret. I april 1994 blev det Økonomiske og Sociale Råd (*Ekonomisko-socialni svet*) oprettet som en treparts-institution med fem medlemmer fra hver side.

Tabel 2. Fordeling af politisk/økonomisk indhold i de sociale pagter

	1994	1995	1996	2003–05*
Social dialog (Økonomiske og Sociale Råd)	X	X	X	X
Løn og indkomspolitik	X	X	X	X
Minimumløn		X	X	X
Prispolitik og priskontrol		X	X	X
Skatter		X	X	X
Offentlige financer		X	X	X
Beskæftigelse		X	X	X
Sociale sikkerhedsnet		X	X	X
Pensioner		X	X	X
Retssikkerhed		X	X	X
Internationalisering af økonomien (EU-integration)			X	X
Efteruddannelse				X
Arbejdssikkerhed og arbejdsmiljø				X
Sundhedsforsikring				X
Familiepolitik				X
Ligestilling				X
Boligpolitik				X

* 2007-aftalen ikke medtaget i tabellen.

Kilde: Adapteret fra Stanojevič & Krašovec (2006).

Det kortfattede dokument, hvormed det Økonomiske og Sociale Råd blev etableret i 1994, indeholdt, udover retningslinjer for den institutionelle udvikling, primært en aftale om lønkontrol. Fra dette ene område er trepartsaftalerne, som det fremgår af tabel 2, blevet mere og mere omfattende. I 1995 blev aftalerne udvidet til at omfatte områder som beskæftigelse, pensioner, skatter, prispolitik og offentlige finanser. I 1996 var EU-forberedelserne det helt store spørgsmål, og fra 2003 kom emner som bolig- og familiepolitik til. Udover klassiske arbejdsmarkedsspørgsmål er der efterhånden intet område, hvor det Økonomiske og Sociale Råd ikke har en kompetence.

Det er stadig for tidligt at analysere den indtil videre sidste aftale, der blev indgået i efteråret 2007. Men udover at inddrage nye policyområder er det væsentligste ved den nye aftalen, at der sættes mål for inddragelse af de sociale partnere i implementering af vedtagne politikker. Inddragelse i implementeringen er rigtignok ikke et nyt element, men omfanget er voksende. I begyndelsen var visse implementerings- og reguleringsopgaver udlagt til forskellige kamre, eksempelvis Handelskammeret eller andre professionelle organisationer inden for eksempelvis sundhed. Medlemskab i disse kamre er obligatorisk.⁵ Med 2007-aftalen er imidlertid det korporatistiske system yderligere udviklet i retning af, at de sociale aktører ikke blot er med i policyforberedelsen, men også i implementeringen.⁶

Korporatismen kom således – efter at beslutningen om selvstændighed, markedsøkonomi og demokrati først var truffet – til at spille en stor rolle i processen mod demokrati og markedsøkonomi. Politisk kom det til udtryk i det Nationale Råd, økonomisk i det Økonomiske og Sociale Råd. Begge institutioner har været væsentlige i transitionen, og efter at arbejdsmarkedets partnere havde stabiliseret sig, er det Økonomiske og Sociale Råds kompetencer blevet kraftigt udvidet. Korporatismen har tjent sloverne vel. Det har givet politisk stabilitet og inddragelse af arbejdsmarkedets partnere i den politiske og økonomiske omstilling. Men har korporatismen overlevet sig selv? Væsentlige politiske og økonomiske mål er nået, og EU-integration og globalisering byder på nye udfordringer. Er det på tide at revurdere den slovenske model?

5 Medlemskab er samtidigt basis for valg til det Nationale Råd. Blandt andet derfor har forfatningsdomstolen afgjort, at det obligatoriske medlemskab ikke er i uoverensstemmelse med forfatningens bestemmelser om organisationsfrihed (Zajc & Lukšič 1994).

6 Jeg er Alenka Krašovec fra Ljubljana Universitet tak skyldig for denne observation og korte analyse af 2007-aftalen.

Korporatismens styrke i Slovenien

Sloveniens nye demokrati og markedsøkonomi er institutionaliseret korporatisme. Analysen har vist, at det er en korporatisme med historiske rødder, værdimæssig fundering og støtte i et tæt økonomisk og politisk samspil, en tradition, der muliggjorde en høj grad af politisk stabilitet i en vanskelig omstillingsfase, hvor landet netop var blevet selvstændigt og indførte demokrati og markedsøkonomi. Men det er ikke kun en ureflekteret fortsættelse af den historiske tradition. Der er både politiske rationaler og økonomiske argumenter bag den bevidste udbygning af korporatismen.

Specielt den økonomiske korporatisme har udviklet sig i stadig større omfang. Det Økonomiske og Sociale Råd er blevet en vigtig økonomisk og politisk institution. Det illustreres måske bedst med statsminister Drnovšeks ultimative knæfald i slutningen af 1994. Efter regeringen havde fået gennemført lønkontrolaftalen (jf. ovenfor), mistede den interessen for det Økonomiske og Sociale Råd – regeringens stole begyndte at stå tomme. Da regeringen undlod at høre det Økonomiske og Sociale Råd forud for finanslovspræsentationen og samtidig arbejdede med et forslag, som ville ændre på arbejdstagerrepræsentationen, var bægeret fuldt. Arbejdsgiverorganisationerne tog initiativ til rundbordssamtaler med repræsentanter fra fagforeninger, akademikere og journalister for at diskutere hvordan «det sociale partnerskab kan udvikles» (Stanojevič & Krašovec 2006). Også parlamentet kritiserede regeringen for, at det Økonomiske og Sociale Råd ikke var blevet inddraget i finanslovsprocessen, og afviste samtidig regeringens forslag til ændring i interesserepræsentation med den begrundelse, at det Økonomiske og Sociale Råd ikke var blevet hørt forud for fremsættelsen. Regeringen stod altså mere og mere isoleret (*ibid.*, Lukšič 1997). Kort før nytår gav statsminister Drnovšek op og fremsendte et brev til alle parter, hvori han undskyldte «procedurefejlene» og klart udtrykte vigtigheden af at inddrage rådet i beslutningsprocessen (Lukšič 1997).

Der er også stærke interesser knyttet til det Økonomiske og Sociale Råd. Miroslav Stanojevič og Alenka Krašovec (2006) forklarer udviklingen af de stadig mere omfattende aftaler som en ændring i magtbalancen mellem de tre parter, dvs. at arbejdsmarkedets parter gradvist konsoliderer og udbygger deres magtressourcer vis-a-vis staten. En undersøgelse peger da også på, at allerede i 1994 havde otte ud af ti parlamentsmedlemmer kontakt med interessegrupper inden for en måned, 11 procent endda på daglig basis, og knap halvdelen af parlamentsmedlemmerne følte et personligt og fag-

ligt tilknytningsforhold til en interesseorganisation (Fink-Hafner 1997b). Omfanget af det korporatistiske netværk er enormt, og der finder en mærkbar cirkulering af elite sted mellem interesseorganisationer, offentlige og private virksomheder og embeder (valgte og udnævnte) inden for det politiske system (Fink-Hafner 1998).

Staten har også stærke interesser i det Økonomiske og Sociale Råd. Den slovenske privatiseringsmetode har givet staten betydelige interesser i erhvervslivet: Eftersom staten i forbindelse med privatisering modtager 40 procent af aktierne i en bedrift, får den en stærk økonomisk interesse i at fremme stabilitet og samarbejde på arbejdsmarkedet (Bojnc 2000, Bohinc & Brainbridge 2001). Korporatismen kan dermed genfindes i det moderne aktieselskab (Mencinger 1996).

Udviklingen i de sociale aftaler tyder også på, at korporatismen er en underliggende værdistruktur – eller sat på spidsen – hvis det Økonomiske og Sociale Råd ikke fandtes, ville det slovenske politiske system stadig være præget af korporatistiske processer. Støtte til den tese skal ikke kun søges i traditionen (jf. ovenfor), men også i analyser af vælgeres opfattelser. Slavko Kurdija (2005) finder eksempelvis, at forskelle mellem højre og venstre mere handler om, hvordan fortiden fortolkes og om forholdet mellem kirke og stat end om egentlige økonomiske og sociale værdier. På samme vis har Ivan Bernik og Brina Malnar (2005) fundet udbredt støtte til indkomstlighed, og over 80 procent ser det som regeringens opgave at reducere ulighed. Slovenerne er rigtignok skeptiske overfor instrumenter som pris- og lønkontrol, men de ønsker samtidig en aktiv stat, der tilvejebringer velfærdsgoder.

På det politiske område repræsenterede det Nationale Råd ikke kun en videreførelse af en tradition, men blev også aktivt introduceret som en måde hvorpå man kunne styrke forbindelsen mellem vælgerne og politikerne i en demokratisk omstilling, hvor de politiske partier og institutionerne var svage og under opbygning. Vælgerundersøgelser har vist manglende tillid til både de politiske partier (Miheljak & Kurdija 2005) og til parlamentet (Fink-Hafner 2002). Dertil har partierne også oplevet vandringer. Eksempelvis forlod 13,2 procent af parlamentsmedlemmerne deres partigrupper mellem 1992 og 1996 for enten at slutte sig til andre partigrupper eller etablere nye. Selvom antallet af vandringer er mere eller mindre på niveau med, hvad man finder i andre østdemokratier (Zajc 1997), er det med til at tegne et billede af vanskelighederne med at organisere og institutionalisere demokratiet. Denne ustabilitet blev aktivt overvejet og fremført som en af begrundelserne for det

Nationale Råd i dets korporative form.

I den fornyede – og fortsat pågående – forfatningsdiskussion fremhæves det, at partierne nu er langt bedre i stand til at varetage deres funktioner, hvilket gør det Nationale Råd mindre vigtigt.⁷ Samtidig er den økonomiske korporatisme blevet udbygget, hvorfor arbejdsmarkedets partnere alt andet lige har en mindre interesse i fastholdelsen af en funktionel repræsentation i det Nationale Råd: De vigtigste beslutninger er truffet og indflydelsen sikret gennem det Økonomiske og Sociale Råd. Hvis sloenerne skulle kaste sig ud i en forfatningsrevision, er det med andre ord tvivlsomt om det Nationale Råd vil overleve. Sandsynligvis vil et etkammersystem blive indført. Men beslutningen om en revision er ikke en beslutning, der kommer let, hvorfor det Nationale Råd i de kommende år stadig vil være det ultimative politiske symbol på korporatismen som tradition.

Udfordringen vil sandsynligvis i højere grad komme udefra end indefra. Globaliseringen nævnes ofte som en sådan udfordring. Linda Weiss (1998) fremhæver, at korporatismen er bedre til at dele omkostningerne ved en omstilling end til, i sig selv, at fremme omstilling: Korporatisme er systembevarende.⁸ Det kan derfor ikke afvises, at den slovenske korporatisme kan komme under pres, specielt hvis omkostningerne ved globaliseringen er meget ulige fordelt.

Analysen har dog vist, at traditionen for korporatisme er særdeles stærk i Slovenien. Korporatismen skal ses i det tætte samspil mellem eliter og sammenhænge i værdier, økonomi og politik som virker stabiliserende og bevarende. Den har ført til succes i form af politisk stabilitet og økonomisk udvikling. Fremtidige omstillingslande kan lære af det demokratiske argument og måske forcere en udvikling af interesseorganisationer ved at give dem politisk indflydelse. Den slovenske model har imidlertid dybe historiske rødder, og kan ikke umiddelbart eksporteres.

7 Interview med juraprofessor Franc Grad, Ljubljana Universitet 17. oktober 2006. Grad var medlem af ekspertkomiteen, der skrev udkastet til forfatningen i 1990. I 2007 blev han udnævnt til dommer ved forfatningsdomstolen.

8 Undtagelsen er den østasiatiske korporatisme, som er baseret på en tættere organisation og med omstilling som mål.

Litteratur

- Balcerowicz, Leszek (1994) Understanding Postcommunist Transitions. *Journal of Democracy* 5 (4): 75–89.
- Bebler, Anton (2002) Slovenia's Smooth Transition. *Journal of Democracy* 13 (1): 7–14.
- Bernik, Ivan & Brina Malnar (2005) «Beliefs in State or in the Usefulness of State» i Niko Toš & Karl H. Müller (red.) *Political Faces of Slovenia: Political Orientations and Values at the End of the Century*. Vienna: edition echoraum (49–69).
- Bohinc, Rado & Stephan M. Bainbridge (2001) Corporate Governance in Post-Privatized Slovenia. *The American Journal of Comparative Law* 49 (1): 49–77.
- Bojnec, Stefan (2000) Restructuring and Marketing Strategies at Macro or Micro Level: The Case of Slovenia. *Europe-Asia Studies* 52 (7): 1331–49.
- Brezovšek, Marjan, Miro Haček & Milan Zver (2007) *Democratic Praxis in Slovenia*. Plzeň: Aleš Čeněk.
- Bukowski, Charles (1999) Slovenia's Transition to Democracy: Theory and Practice. *East European Quarterly* 33 (1): 69–96.
- Državni zbor (2004) *Poročilo o delu Državnega Zborav mandatnem obdobju 2000–2004*. Ljubljana: Republika Slovenija Državni zbor.
- Ferfila, Bogomil & Paul Phillips (1994) «Nationalism, the State and Economic Restructuring: Slovenia and the Former Yugoslavia» i Bojko Bučar & Stein Kuhnle (red.) *Small States Compared: Politics of Norway and Slovenia*. Bergen: Alma Mater (29–52).
- Fidrmuc, Jan (2003) Economic Reform, Democracy and Growth During Post-communist Transition. *European Journal of Political Economy* 19 (3): 583–604.
- Fink-Hafner, Danica (1994) «Slovenia in a Process of Transition to Political Democracy» i Adolf Bibič & Gigi Graziano (red.) *Civil Society, Political Society, Democracy*. Ljubljana: The Slovenian Political Science Association (387–407).
- Fink-Hafner, Danica (1997a) «Development of a Party-System» i Danica Fink-Hafner & John R. Robbins (red.) *Making of a New Nation: The Formation of Slovenia*. Aldershot: Dartmouth Publishing Company (135–55).
- Fink-Hafner, Danica (1997b) «Interest Organisations in the Policy-making Process» i Danica Fink-Hafner & John R. Robbins (red.) *Making of a New Nation: The Formation of Slovenia*. Aldershot: Dartmouth Publishing Company (114–34).
- Fink-Hafner, Danica (1998) Organized Interests in the Policy-making Process in Slovenia. *Journal of European Public Policy* 5 (2): 285–302.
- Fink-Hafner, Danica (2002) «Between Continuity and Change: The Building of the Slovenian Party Arena» i Niko Toš & Vlado Miheljak (red.) *Slovenia Between Continuity and Change, 1990–1997: Analysis, Documents and Data*. Berlin: Ed. Sigma (42–66).
- Fischer, Stanley & Alan Gelb (1991) The Process of Social Economic Transformation. *The Journal of Economic Perspectives* 5 (4): 91–105.
- Frye, Timothy (2002) The Perils of Polarization: Economic Performance in the Post-communist World. *World Politics* 54 (4): 308–37.
- Gabel, Ilene (2000) The Political Economy of «Policy Credibility»: The New-clas-

- sical Macroeconomic and the Remaking of Emerging Economies. *Cambridge Journal of Economics* 24 (1): 1–19.
- Johannsen, Lars (2002) Demokratiseringsteori: Klynger af forklaringer. *Politica* 34 (2): 203–18.
- Johannsen, Lars & Sebastian Stålfors (2005) *Från Sovjetunionen till Europeiska unionen: De baltiska ländernas framgångssaga*. Kalmar: BBS.
- Kristan, Ivan (1997) «Specifics of Slovene Bicameralism» i Samo Kropivnik, Igor Lukšič & Drago Zajc (red.) *Conflict and Consensus: Pluralism and Neocorporatism in the New and Old Democracies*. Ljubljana: Slovenian Political Science Association (287–326).
- Kurdija, Slavko (2005) «Value Divisions in the Light of Political Choices» i Niko Toš & Karl H. Müller (red.) *Political Faces of Slovenia: Political Orientations and Values at the End of the Century*. Vienna: edition echoraum (223–43).
- Lukšič, Igor (1994) «Corporatism in the Political System of the Republic of Slovenia» i Bojko Bučar & Stein Kuhnle (red.) *Small States Compared: Politics of Norway and Slovenia*. Bergen: Alma Mater (201–15).
- Lukšič, Igor (1996a) «Liberal Traditions on Slovene Territory. First Steps of Liberalisation» i Peter Gerlich, Krzyztof Glass & Barbara Serloth (red.) *Im Zeichen der liberalen Erneuerung: Liberale Strömungen und antiliberalen Traditionen Mitteleuropas*. Wien: Österreichische Gesellschaft für Mitteleuropäische Studien (195–208).
- Lukšič, Igor (1996b) «Social Partnership in Slovenia» i Günter Bischof & Anto Pelinka (red.) *Contemporary Austrian Studies* Vol. 4: *Austro-Corporatism: Past, Present, Future*. New Brunswick: Transaction Publishers (164–69).
- Lukšič, Igor (1997) «Social Partnership in Slovenia – How to Go Further?» i Samo Kropivnik, Igor Lukšič & Drago Zajc (red.) *Conflict and Consensus: Pluralism and Neocorporatism in the New and Old Democracies*. Ljubljana: Slovenian Political Science Association (185–207).
- Lukšič, Igor (2003) Corporatism Packaged in Pluralist Ideology: The Case of Slovenia. *Communist and Post-Communist Studies* 36 (4): 509–25.
- Lynn, Monty L., Matjaz Mulej & Karin Jurse (2002) Democracy without Empowerment: The Grand Vision and Demise of Yugoslav Self-management. *Management Decision* 40 (8): 797–806.
- Mastnak, Tomaž (1990) Civil Society in Slovenia: From Opposition to Power. *Studies in Comparative Communism* 23 (3–4): 305–17.
- Mencinger, Joze (1996) Privatization Experiences in Slovenia. *Annals of Public and Cooperative Economics* 67 (3): 415–28.
- Miheljak, Vlado & Slavko Kurdija (2005) «Slovenian Electorate – Formation or Renewal» i Niko Toš & Karl H. Müller (red.) *Political Faces of Slovenia: Political Orientations and Values at the End of the Century*. Vienna: edition echoraum (149–82).
- National Assembly (2004) *Report on National Assembly's Work in the Parliamentary Term 2000–2004* (www.dz-rs.si).
- Pleština, Dijana (1992) *Regional Development in Communist Yugoslavia: Success, Failure, and Consequences*. Boulder, CO: Westview Press.
- Przeworski, Adam & Fernando Limongi (1997) Modernization: Theories and Facts. *World Politics* 49 (1): 155–83.
- Ritter, Harry (1999) From Habsburg to Hitler to Haider: The Peculiarities of Austrian History. *German Studies Review* 22 (2): 269–84.

- Rizman, Rudolf Martin (2006) *Uncertain Path: Democratic Transition and Consolidation in Slovenia*. College Station, TX: Texas A&M University Press.
- Stanojevič, Miroslav & Alenka Krašovec (2006) «Social pacts in Slovenia» i Miroslav Stanojevič & Jana Nadoh Bergoč (red.) *Future of Social Models: Conference Proceedings*. Ljubljana: Faculty of Social Sciences (1–23).
- Toš, Niko & Vlado Miheljak (2002) «Transition in Slovenia: Towards Democratization and the attainment of Sovereignty» i Niko Toš & Vlado Miheljak (red.) *Slovenia Between Continuity and Change, 1990–1997: Analysis, Documents and Data*. Berlin: Ed. Sigma (13–41).
- Weiss, Linda (1998) *The Myth of the Powerless State*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Williamson, John (1993) Democracy and the «Washington consensus». *World Development* 21 (8): 1329–37.
- Zajc, Drago & Igor Lukšič (1994) «The Development of Modern Parliamentarism – The Case of Slovenia» i Adolf Bibič & Gigi Graziano (red.) *Civil Society, Political Society, Democracy*. Ljubljana: The Slovenian Political Science Association (369–86).
- Zajc, Drago (1997) «Parliament of Slovenia – Democratic Pluralism and Forming of Coalitions» i Samo Kropivnik, Igor Lukšič & Drago Zajc (red.) *Conflict and Consensus: Pluralism and Neocorporatism in the New and Old Democracies*. Ljubljana: Slovenian Political Science Association (89–110).
- Öniş, Ziya (1991) The Logic of the Developmental State. *Comparative Politics* 24 (1): 109–26.

Unionen mellan Ryssland och Vitryssland: sökandet efter en integrationsmodell

In the West, the union project between the Russian Federation and Belarus is frequently portrayed as a Russian attempt at some sort of Soviet revival. By contrast, this article focuses on the reception of the integration project among ordinary citizens in the two states: How and to what extent does this differ from the views of the elite groups and political leaders who have been pushing for integration? To provide the background against which the unification talks are proceeding, we first discuss how Belarusian President Alyaksandr Lukashenka and Russian presidents Boris Yeltsin and Vladimir Putin have approached the unification issue. We conclude that at the turn of the millennium, the initiative was transferred from Minsk to Moscow, and that shortly thereafter, relations started to sour. Besides Putin's wish to move from rhetoric to substance, an important reason for the deteriorating relations was the lack of agreement on a model for integration. This lack of a clear concept is also reflected in surveys. In both Russia and Belarus, the population is divided with respect to what form such a union should take: Belarus as a federal subject in the Russian Federation, a union of equals, or a looser arrangement modelled on the EU. Surveys also indicate that popular support has begun to fade after a decade of many promises and few concrete results.

Keywords: Russia, Belarus, union, integration, sovereignty

Viktor Sjadurskij
professor, Fakulteten för
internationella relationer,
Vitryska statliga
universitetet, Minsk

Sergei Lindhqvist
polmag-studerande vid
Lunds universitet, SI-sti-
pendiat vid Fakulteten för
internationella relationer,
Vitryska statliga
universitetet, Minsk

Frågan om rysk-vitrysk integration har under de senaste åren fått mycket uppmärksamhet i världspressen och är utan tvivel en viktig faktor för den politiska utvecklingen inte bara i östra Europa, utan i Europa som helhet. Utanför Vitryssland och Ryska Federationen bedöms stärkandet av axeln Moskva–Minsk mycket ofta som ett möjligt hot mot stabiliteten i regionen. I den framväxande unionskonstruktionen ser man försök att återupprätta sovjetimperiet och flytta den ryska gränsen västerut. Inte utan skäl menar många bedömare att integration mellan två stater, som skiljer sig så mycket i både storlek och tillgängliga resurser, till sist slutar med att Vitryssland uppslukas av Ryssland (jfr Marples 1999). Förutsättningarna för ett närmande mellan de två tidigare sovjetrepublikerna diskuteras inte minst i de länder som befinner sig nära Sovjetunionens tidigare

västgräns. Den polske statsvetaren Grzegorz Tokarz från Wroclaws universitet skriver:

Polen stöder Vitrysslands strävan att bibehålla och stärka självständigheten (...) Framst avskiljer ett självständigt Vitryssland den Tredje Polska Republiken från en granne, med vilken polackerna till dags dato har flera tvistefrågor (Tokarz 2005: 52–53).

Ryssland betraktas i Central- och Västeuropa, liksom tidigare Ryska imperiet och Sovjetunionen, som ett land som kan skapa spänningar med sin enorma militärmakt och den tid efter annan uppkommande politiska och socioekonomiska instabiliteten inom det egna territoriet. Kremls energipolitik ses också som ett hot och som ett medel för Moskva att återvinna förlorat inflytande. Varnande tongångar dyker regelbundet upp i världspressen, i vetenskapliga arbeten och i politiska uttalanden i olika länder. Exempelvis konkluderade den tyske analytikern Michael Ludwig i artikeln «Rysslands råvaruintriger» att «valet är gjort sedan länge, den ryska utrikespolitiken är helt inriktad mot att återfå denna status [som stormakt]. Alla i Ryssland vet, och flertalet välkomnar, att råvaruresurserna används som påtryckningsmedel för att uppnå målet» (Ludwig 2006). Utvecklingen av den rysk-vitryska unionen uppmärksammas på så sätt av politiker och forskare främst i samband med Rysslands tilltagande geopolitiska styrka.

Syftet med denna artikel är emellertid att fokusera på en mindre uppmärksammas aspekt av integrationsprojektet: stödet för unionsprojektet hos de båda ländernas befolkningar. Vilken är inställningen till unionen bland ledare och eliter i Vitryssland och Ryssland? Vad anser medborgarna i de bägge länderna om den rysk-vitryska integrationen? Först ska vi emellertid göra en kort historisk genomgång.

Unionsprojekt på Sovjetunionens ruiner

Det rysk-vitryska närmandet påbörjades kort efter Sovjetunionens upplösning och har genomgått ett antal etapper, markerade av såväl uppgångar som nedgångar. Deklarationer om enighet har avlösts av nedkylning av förhållandet och till och med fientliga informationskampanjer riktade mot bundsförvanten. Startpunkten för den bilaterala integrationen mellan de två länderna kan räknas från undertecknandet av «Avtalet om bildandet av en Gemenskap mellan Republiken Vitryssland och Ryska Federationen» den

2 april 1996 i Moskva, vilket inledde bildandet av överstatliga organ. Emellertid förekom ett aktivt rysk-vitryskt samarbete redan tidigare. Den 6 januari 1995 undertecknade till exempel Ryssland och Vitryssland ett avtal om en tullunion och den 26 juni samma år avlägsnade den vitryske presidenten Aljaksandr Lukasjenka och den ryske premiärministern Viktor Tjernomyrdin inför media en tullstolpe, vilket symboliserade att gränsövervakningen mellan länderna avvecklades.

Till skillnad från tidigare överenskommelser förutsåg 1996 års avtal om Gemenskapen en mellanstatlig förening (sammanslagning). Exakt ett år senare döptes «Gemenskapen» om till «Union», som enligt upphovsmännens planer inom den närmaste tiden kunde bli en konfederation mellan Vitryssland och Ryska Federationen. Slutligen, den 8 december 1999, undertecknade presidenterna Boris Jeltsin och Aljaksandr Lukasjenka ett «Avtal om bildandet av en union» och samtidigt ett handlingsprogram för uppfyllandet av dess förordningar. Avtalet skiljde sig från tidigare överenskommelser genom de mer ambitiösa målsättningarna. Det planerades för en sammanslutning mellan två likaberättigade stater med gemensam marknad, gemensamt tullområde, gemensam valuta, gemensam budget och en samordnad utrikes-, försvars- och säkerhetspolitik (*Zakon... 1999*).

Varför en union?

Den i juli 1994 nyvalde vitryske presidenten Aljaksandr Lukasjenka blev initiativtagare till ett påskyndat närmande till Ryssland. Det finns anledning att anta att Lukasjenka, som inte enbart i Vitryssland utan också i Ryssland (mot bakgrund av den sjukdomstvingde Boris Jeltsin) blev en alltmer populär ledare, hade ambitioner om att genomföra en «stormning av Kreml» och själv leda Ryssland och ett återupprättat Sovjetunionen. Enligt den vitryske publicisten Aljaksandr Feduta;

om man granskar Lukasjenkas besök i Moskva för att träffa de högsta ryska beslutsfattarna kan man dra slutsatsen att han var oftare i Ryssland än i de vitryska regionerna. Som om hans väljare bodde i Ryssland. (...) Vid varje möte talade Lukasjenka om samma sak: vi bodde i samma land, som bröder. Så synd att landet föll sönder. Men det gör inget, vi ska ta igen det försummade, vi ska skapa en ny union (Feduta 2005: 603).

Feduta är väl förtrogen med ämnet och personen han skriver om – han var en av de ledande medlemmarna i Lukasjenkas valkampanj, och ledde en tid den vitryske presidentens informationsförvaltning (han var med andra ord ansvarig för ideologin). Lukasjenkas strävan att uppnå nya höjder i den politiska karriären var inte heller någon hemlighet för ryssarna. Sålunda skriver Sergei Markov, direktör för Institutet för politiska studier, om hur Lukasjenka i mitten av 1990-talet planerade att beseгра Jeltsins efterträdare på samma sätt som han tidigare hade beseгра premiärminister Vjatjeslaw Kebutj i kampen om att bli Vitrysslands förste president (Markov 2007).

Samtidigt vore det en betydande förenkling att härleda Vitrysslands integrationssträvan österut enbart till president Lukasjenkas personliga ambitioner. Landet har varit och är fortfarande i stort beroende av den ryska ekonomin; bland annat för energiimport och som marknad för vitryska varor. Till exempel gick 49,2 % av den vitryska utrikeshandeln till Ryssland 2007. Omsättningen var på 26,1 miljarder USD, en ökning med 30,7 % jämfört med året innan (Ministerstvo innostrannych del 2008).

Vitryssland utgör i sin tur en betydelsefull handelspartner för Ryssland (även om landet de senaste åren fallit från andra till sjunde plats). Under sovjettiden kallades Vitryssland för Sovjetunionens monteringsverkstad. Hundratals vitryska industriföretag var knutna till det sovjetiska militär-industriella komplexet. Det är lätt att hålla med den vitryske forskaren Jurij Sjevtsov om att

Vitrysslands inriktning på en union med Ryssland (...) var ett inhemskt, rationellt vitryskt val. Valet ledde till förvecklingar i Vitrysslands förhållande till övriga europeiska länder och de liberala krafterna i Ryssland, men just detta val gjorde det möjligt att bevara den vitryska tunga industrin (Sjevtsov 2005: 194).

Den kulturella faktorn bör också nämnas. Närbesläktade språk och kulturer och många gemensamma historiska upplevelser (inte minst det andra världskriget) medverkar till ett nära förhållande mellan de två östslaviska folken. Dessa ekonomiska och kulturella faktorer är och förblir grunden för det täta samarbetet mellan de två staterna; de representerar något som de båda ländernas politiker är tvungna att ta i beaktande, oberoende av deras personliga inställning till integrationen.

Den ryske presidenten Jeltsins samtycke till en snabb integration var till stor del en reaktion på att många ryssar såg med nostalgi på sovjettiden som ett «välbärgat och stabilt liv». År 1996 var det

presidentval i Ryssland och unionsinitiativet var populärt i många kretsar. Ett närmande till Vitryssland kunde dessutom vara av strategiskt intresse. Detta framhölls i en rapport från Rådet för utrikes- och försvarspolitik (SVOP) för Rysslands president från april 1997: en union med Vitryssland innebar för Rysslands del att man fick «ytterligare medel för att utveckla relationerna till Ukraina, att undvika den potentiella förvandlingen av Ukraina till en antirysk buffertstat samt en stärkt ställning i diskussionerna med Polen och de baltiska staterna» (SVOP 1996). Det ansågs att en union med Vitryssland skulle eliminera faran för att det skulle uppstå en så kallad grå zon vid den västra gränsen (från Östersjön till Svarta havet), vilken kunde förvandlas till en ny buffertzona för att hålla tillbaka Ryssland (*ibid.*).

Oklarhet om mål, procedurer och tempo

Ett problem ända från början är att det varit oklart på vilket sätt och i vilket tempo integrationen ska genomföras. Hälsoproblem och inre politiska och ekonomiska svårigheter tillät inte Jeltsin att spela en aktiv roll i skapandet av den rysk-vitryska unionen. Rollen som ledare av integrationsprocessen tillföll i stället den vitryske presidenten. I det officiella Minsk sågs det rysk-vitryska närmandet som en motvikt mot västvärlden, ett alternativ till den europeiska integrationsprocessen. Lukasjenkas planer, åtminstone om man bygger på de officiella uttalandena, innehöll samtidigt motsägelsefulla och även inbördes uteslutande målsättningar. Å ena sidan finns förslaget att förena Ryssland och Vitryssland i en stat, å andra sidan sökte han att bibehålla suveränitet för Vitryssland med vetorätt i unionens beslutande organ samt fortsatt medlemskap i FN och andra internationella organisationer. Följdriktigt föreslogs skapandet av en statsbildning där de deltagande staterna behåller sin suveränitet, det vill säga ett mellanting mellan federation och konfederation.¹

I slutet av 1990-talet verkade det som man slutligen och oåterkalleligen slagit in på vägen mot en omfattande integration. Lukasjenka förklarade sin kärlek och trohet till Ryssland och det ryska folket, samtidigt som han förde en aktiv antivästlig polemik. Kreml belönade den vitryske presidenten genom att understödja den auktoritära

1 Den oklara logiken uppmärksammades av flera jurister (Brovka 2004: 4–9). Trots kritiken från många experter passade emellertid de oklara formuleringarna båda parterna bra, då de i olika lägen kunde utnyttja de vaga formuleringarna för att motivera sina handlingar.

regimen såväl politiskt som ekonomiskt. Exempelvis hjälpte den ryska ledningen Lukasjenka att gå segrande ur den konstitutionella krisen i november 1996 genom att premiärminister Tjernomyrdin och ledarna för det federala ryska parlamentets två kamrar, Genadij Seleznjovs (Statsduman) och Jegor Strojev (Federationsrådet) besökte Minsk. De ryska politikernas närvaro i Minsk i egenskap av skiljedomare bidrog till att Vitrysslands Högsta Sovjet (landets parlament) avbröt riksriättsprocessen mot Lukasjenka i utbyte mot att han gick med på att den kommande folkomröstningen blev rådgivande och inte beslutande.

Lukasjenka bröt emellertid snart de löften som han givit i närvaro av de högt uppsatta ryska gästerna, och införde istället ändringar i landets konstitution och upplöste parlamentet. USA, EU och många andra länder erkände inte resultatet av folkomröstningen, som man ansåg ha genomförts under orättvisa villkor. Ryssland däremot inte bara erkände de politiska förändringarna i Vitryssland utan lade också ner betydande möda på att stödja den auktoritära vitryska regimen i internationella sammanhang. Förklaringen var, enligt Aljaksandr Feduta, att den ryska ledningen var rädd att förlora Lukasjenka som «garant för de egna intressena» (Feduta 2005: 321).

Nya takter: Putin tar över ledarrollen

Läget förändrades avsevärt efter valet av Vladimir Putin till Rysslands president i mars 2000. I och med tillträdet av en kraftfull politiker i Kreml, som dessutom snabbt åtnjöt stor popularitet i Ryssland och utomlands, tvingades Lukasjenka inse att hans chanser i den ryska politiken var små, åtminstone före 2008. Den vitryske ledaren tvingades ändra taktik och försökte istället återigen spela rollen som ledande i integrationsprocessen samt den ryska västgränsens försvarare mot NATO. Dessutom fortsatte Lukasjenka att använda unionen för att få ekonomiskt stöd åt sin regim och ryskt stöd på den internationella arenan – en politik som den vitryske oppositionspolitikern Nikolaj Statkevitj beskrivit som «olja och gas i utbyte mot kyssar» (Statkevitj 2002).

Putin lyckades emellertid snabbt ta över initiativet i unionsbygget genom att föreslå att man tydligt skulle klargöra hur man skulle uppfylla avtalet från 1999. På det viset flyttade han tonvikten i integrationsprocessen från propagandapolitiska till mer pragmatiska argument. Putin klargjorde att Kreml inte hade behov av integration på papperet. Istället uttryckte han en stark önskan att övergå till en gemensam valuta utfärdad i Moskva (ett åtagande

länderna tidigare enats om) och likaså att bilda ett gemensamt bolag på grundval av det vitryska gasbolaget Beltransgaz. När Lukasjenka vägrade gå med på de ryska förslagen, uttalade Putin i juni 2002 i ett utbrott av frustration och uppriktighet att «det är nödvändigt att våra partner förstår och bestämmer sig för vad de själva önskar» (Velichov 2002). Med detta påbörjades en ny etapp i de rysk-vitryska förhållandena. Ryssland skrinlade planerna om en gemensam valuta, och Putin föreslog tre möjliga varianter för den rysk-vitryska unionen:

- 1) förening efter EU-förebild,
- 2) de vitryska länen inträder i Ryska Federationen som enskilda län, eller
- 3) bildandet av ett unionsorgan på grundval av Ryska Federationens konstitution.

Förslag nummer 2, som förutsåg den vitryska statens upphörande, ledde till protester inte bara från Lukasjenka utan från en stor del av den vitryska befolkningen.² Putins scenarier påminde om en kontinuitet i rysk politik – ett försök att återupprätta från imperietiden ett nordvästligt landskap vid den västra gränsen.³ Kreml svarade på den starka kritiken i de statliga vitryska massmedierna med att höja energipriserna – ett motdrag som drabbade den vitryska ledningen hårt (just importen av rysk gas och olja till priser under världsmarknadspriset har pekats ut som förklaring till det så kallade vitryska ekonomiska undret).

De rysk-vitryska relationerna nådde sitt lågvattenmärke genom gaskonflikten i februari 2004 då det ryska statliga företaget Gazprom åklagade Vitryssland för att ha stulit gas avsedd för den europeiska marknaden. Gazprom svarade med att stänga av gastillförseln till Vitryssland. Även om konflikten löstes snabbt, uttryckte Lukasjenka efteråt att det vitrysk-ryska förhållandet blev «förgiftat av gas för lång tid framöver» (Kaliningrad.ru 2004).

Trots det skärpta läget mellan de två staterna tog emellertid de båda ledarna inte offentligt avstånd från integrationstanken. Tvärtom deklarerade de att planerna stod fast. Som en mer antagbar integrationsmodell föreslog Lukasjenka i sina diskussioner med Putin, som nu fördes via massmedierna, en unionsstat. Denna modell

2 Intervju med president Lukasjenka i teveprogrammet «Segodnja» (NTV) 9 september 2002 (<http://president.gov.by/rus/president/speech/2002/ntvseg.html>).

3 Det nordvästliga landskapet (*Severo-zapadnyj kraj*) associeras ofta med förryskningskampanjen på slutet av 1800-talet.

har Lukasjenka – beaktande den nostalgi många medborgare i de nya staterna kände i förhållande till det sovjetiska förflutna – ibland av populistiska skäl jämfört med Sovjetunionen. Detta trots att Sovjetunionen, som bekant, de facto var en starkt centraliserad stat där Vitryssland liksom övriga unionsrepubliker var helt beroende av besluten som fattades i Moskva.

Kreml, som insett att den rysk-vitryska unionen inte löste de grundläggande geopolitiska och geoeconomiska uppgifterna, valde dock efter gaskonflikten att byta fokus från «tvåspannet» med Vitryssland till «fyrspannet» Gemensamma Ekonomiska Området (*Jedinoje Ekonomitjeskoje Prostranstvo*, JeEP), där även Ukraina och Kazakstan var med.⁴ Enligt den ryska ledningen kunde fyrspannet, till skillnad från tvåspannet, bli ett dynamiskt system.

Oberoende av att unionen mellan Ryssland och Vitryssland också fortsättningsvis sågs som exempel på påskyndad integration och som en modell för framtida multilaterala förbund, upphörde officiella företrädare för Kreml att hänvisa till unionen i sina uttalanden. Exempelvis nämnde Putin inte ens unionen med Vitryssland i en skrivelse till Ryska Federationens federala församling i maj 2004. När han vände sig till parlamentarikerna sade han istället att

Vår prioritet är alltså arbetet med att fördjupa integrationen inom Oberoende Staters Samväldet, däribland inom ramen för JeEP, och Euroasiatiska ekonomiska gemenskapen. Detta är, utan att överdriva, en av förutsättningarna för regional och internationell stabilitet (Putin 2004).

Resultatet av det ukrainska presidentvalet i december 2004, då Ukraina tydligt klargjorde att EU- och NATO-medlemskap var de viktigaste frågorna, gav det rysk-vitryska unionsprojektet ny energi. Det ryska ledarskapet hade uppenbarligen dragit den inte helt tillfredsställande slutsatsen att det var bättre att ha att göra med en Lukasjenka, än med det nya orangea ledarskapet. Den kände ryske analytikern Sergej Karaganov noterade:

Ros-och orangea revolutionerna har nästan gjort de röster ohörbara som uppmanat till att uppmärksamma att Minsk sedan länge inte är en pålitlig bundsförvant (...) och att det blir en allt större börda för den ryska politiken i Europa. Den amerikanska visdomen «en skitstövel, men vår skitstövel» har tagit överhand (Karaganov 2007).

4 Avtalet om bildandet av JeEP hade undertecknats av de fyra ländernas presidenter i september 2003 i Jalta i Ukraina.

Under de förutsättningarna lyckades Lukasjenka få ett löfte från Putin om oförändrade gaspriser för Vitryssland under 2006 och likaledes tyst stöd för sin kandidatur i presidentvalet i mars samma år. Av allt att döma var beslutet att stödja Lukasjenkas återval för en tredje mandatperiod svårt att nå fram till för den ryska ledningen.⁵ Då Putin i början av februari 2007 svarade på frågor från journalister medgav han att Ryssland inte hade velat försvåra för Lukasjenka att bli vald för en ny period genom att höja energipriserna:

Vi ville inte skada den nuvarande vitryske presidenten förra året i samband med de kommande politiska händelserna – framför allt valen. Vi ville inte skapa några problem eller spänningar där (Putin 2007).

De två ledarnas vapenvila blev dock inte lång. I slutet av 2006 befann sig de rysk-vitryska förbindelserna plötsligt ånyo i djup kris på grund av Rysslands beslut att gradvis gå över till världsmarknadspriser i handeln med Vitryssland. Krisen påminde om konflikten 2004. Den 1 januari 2007 införde Ryssland en exportavgift på olja som exporterades via Vitryssland. Minsk svarade med att introducera en transitavgift. Då beslutade Moskva att tillfälligt stänga Druzjbarörledningen. Åter igen utnyttjade Ryssland därmed sin energimakt till att tvinga Vitryssland till eftergifter.

Samtidigt betydde inte heller denna gång det skarpa tonläget mellan länderna att Ryssland avstått från skapandet av en union med Vitryssland. Moskva har bara ändrat taktik. Under de nya förutsättningarna kommer Kreml kanske försöka att «integrera» Vitryssland med piska istället för morötter, såsom man försökt med under föregående årtionde. Den ryska ledningen skulle då utnyttja Vitrysslands politiska isolering och dess besvärliga ekonomiska belägenhet och kräva av Minsk att retorisk integration ersätts av verklig integration på ryska villkor.

Ett oroväckande drag i samband med krisen i den vitrysk-ryska integrationsprocessen är att Lukasjenka för sin politiska överlevnad kan tänkas gå med på långtgående eftergifter till det ryska ledarskapet, till och med att överge Vitrysslands suveränitet – Lukasjenka har ingen möjlighet att få verkligt stöd från väst. Samtidigt ska också en annan, paradoxal, omständighet lyftas fram: Under sin tid som president har Lukasjenka objektivt arbetat för att stärka Vitrysslands

5 I Vitryssland ägde en folkomröstning rum i november 2004 som gav den verksamme presidenten rätt att omväljas ett obegränsat antal gånger. EU och USA erkände till skillnad från Ryssland inte resultatet av folkomröstningen.

suveränitet. Man kan till och med instämma med åsikterna hos Andrej Piontkovskij, direktör för Centret för strategisk forskning i Moskva, som i en intervju med vitryska *BelGazeta* konstaterade följande:

Hela den förra sovjetiska nomenklaturen – personer som Siamion Sjaretski, Metjyslaw Hryb, Vjatjeslaw Kebitj – hade Moskva för länge sedan fått med sig i egenskap av subjekt i en federation inom Ryska Federationen. Med Lukasjenka lyckas det inte. Moskva har förstått det och förlikat sig med det (Piontkovskij 2005: 9).

Det faktum att just Lukasjenka har skapat en sådan maktställning, där han utgör den ende reelle garanten för den vitryska statsbildningen, är det verkliga dramat för tio miljoner vitryssar.

Eliternas inställning till integrationsprocessen

Oavsett de över tiden skiftande uppfattningarna hos de politiska eliterna kan man spåra en beständig tendens: Hela det ryska politiska etablissemangen, från kommunister till liberaler, kännetecknas av en gemensam uppfattning: bevarandet av det «enhetliga och odelbara Ryssland». På detta grundas stödet för en union med Vitryssland. Oberoende av meningsskiljaktigheter i konkreta frågor – en union med Vitryssland under president Lukasjenka, eller förening med ett Vitryssland som utvecklas mot demokrati och marknadsekonomi – kan huvuddelen av den ryska elitens integrationsplaner föras till upptagandet av Vitryssland i Ryska Federationen. I det avseendet är de nuvarande ryska politikerna sanna arvtagare till det ryska imperiet. Den politiska ledningen löser sina traditionella geopolitiska uppgifter; återupprättad kontroll över Centraleuropa, skapandet av en korridor till Kaliningrad, säkerställandet av en stabil transit av råvaror till Västeuropa, och så vidare.

Vad den vitryska elitens företrädare beträffar, måste det medges att hur pessimistiskt man än betraktar den vitryska statsbildningen, håller en politisk klass, orienterad mot vitrysk självständighet, snabbt på att formas. Den är delad i frågor som rör språkpolitiken, integrationens inriktning, politisk-ekonomiska modeller och förhållandet till Lukasjenkas maktinnehav. Huvuddelen av eliten är dock inte beredd att ge upp Vitrysslands suveränitet. Enligt denna grupp bör tyngdpunkten läggas på den ekonomiska integrationen.

I enlighet med detta anser den vitryske ekonomen Leonid Zaiko,

föreståndare för det analytiska centret Strategija, att prioritet bör ges för att den rysk-vitryska samverkan tryggar en verkligt fri rörlighet för arbetskraft, varor, kapital och resurser (Zaiko 2006). För att göra detta möjligt föreslår Zaiko bland annat att man ger vitryssar och ryssar lika rättigheter i frågor som personregistrering vid längre vistelse i respektive land (avskaffad registrering), rätt till akut medicinsk hjälp, läkarbehandling, förvärv av egendom och mark, samt tillgång till statsfinansierad högre utbildning. Han stöder dessutom förslaget att skapa gemensamma bolag för att utvinna olja och gas i Ryssland och för bearbetning av råvaror i Vitryssland (Zaiko 2006). Enligt den vitryske statsvetaren Valerij Karbalevitj ger därmed «samhället och eliten i Vitryssland och Ryssland begreppen 'integration' och 'union' olika mening och innehåll» (Karbalevitj 2005: 2).

Tabell 1. Svartsfördelning på frågan «Om ni tvingades välja mellan förening med Ryssland och medlemskap i EU, vad hade ni valt?» (%)

Svarsalternativ	Nationell undersökning		Undersökning med ledare och experter					
			Samtliga tillfrågade		Statsanställda		Icke-statsanställda	
	sept 2003	dec 2005	jan 2005	dec 2005	jan 2005	dec 2005	jan 2005	dec 2005
	EU-medlemskap	36,1	24,8	90	79	83	60	97
Förening med Ryssland	47,6	51,6	10	18	17	33	3	3
Avstått att svara/inget svar	16,3	23,6	–	3	–	7	–	–

Till skillnad från den ryska eliten, som kan uttrycka sin mening mer eller mindre fritt, så har den vitryska eliten under de senaste åren tvingats anpassa sig till en allt mer auktoritär maktapparat. Elitens verkliga röst hörs «vid köksbordet» men inte i massmedierna. Under åren som gått efter Sovjetunionens fall har den vitryska eliten värdesatt fördelarna med självständig utveckling och befrielsen från Moskvas byråkrati. Den vitryska eliten är av åsikten att det ligger i Vitrysslands intresse att föra en aktiv multilateral politik och inte enbart stödja sig på en nära union med Ryska Federationen. Enligt undersökningar utförda av det Oberoende institutet för socioekonomisk och politisk forskning (*Nezavisimyj Institut sotsialno-ekonomitjeskich*

i polititjeskich issledovannij, NISEPI)⁶ ser till och med delar av eliten goda utsikter i att orientera sig mot den Europeiska unionen (NISEPI 2005). I institutets landsomfattande undersökningar deltog 1500 personer över 18 år, boende i städer såväl som på landsbygden. Samtidigt inbjöds omkring 60 företrädare för den statliga och icke-statliga sektorn att svara på samma frågor (se tabell 1).

Ett av de allvarligare problemen i Vitrysslands politiska utveckling består i avsaknaden av en konsoliderad elit, dess svagt yttrade åsikter och dess låga moraliska auktoritet i samhället. Som den vitryske oppositionelle professorn Stanislav Bahdankevitj påpekat:

Historien har givit Vitryssland suveränitet och självständighet. Men den har inte gett det en elit som har kunnat forma nationell medvetenhet i samhället, som självständigt fört landet in i framtiden. Fördröjningen i formandet av en sådan progressiv elit är Vitrysslands verkliga tragedi (Analititjeskij tsestr Strategija 2002).

Befolkningens syn på unionen mellan länderna

Medan den vitryska eliten är delad, är en överväldigande del av den vitryska och ryska befolkningen fortsatt anhängare av utökad bilateral samarbete. Även i samband med den rysk-vitryska krisen i början av 2007 sade ett flertal av de tillfrågade i en rysk opinionsmätning sig vara positiva till en fortsatt integration: 29 % ansåg att Ryssland och Vitryssland måste förenas i en stat på lika villkor, 23 % förespråkade Vitrysslands inträde i Ryssland med samma rättigheter som en region och 39 % av de svarande ansåg att det mellanstatliga samarbetet borde fördjupas (VTsIOM 2007).

Befolkningen har erfarit att integrationsprocessen innebär att hinder för den fria rörligheten för människor, varor och kapital försvinner. Å andra sidan gör bristen på demokrati de båda ländernas befolkningar till gisslan och beroende av det politiska ledarskapets beslut – befolkningen blir föremål för den officiella propagandan vilken i många fall uttrycker enskilda maktgrupperingars eller individers intressen. De två ländernas befolkningar tar inte del i integrationsprocessen utan den är en fråga för beslutsfattarna. Okunskapen och konturlösheten kring de nationella intressena i de rysk-vitryska förhållandena kompenseras av ideologier och myter. Detta ger situationen omkring unionen ytterligare spänning, särskilt i förhållande till Vitryssland, som riskerar att förlora sin suveränitet.

6 För närvarande har denna tankesmedjas verksamhet i Vitryssland upphört och den är nu registrerad i Vilnius.

De sociologiska undersökningarna genomförda av NISEPI visar att anhängarna till en förening av Vitryssland och Ryssland till en stat blir allt färre i Vitryssland (se tabell 2). Det minskade intresset för närmandet till Ryssland är dock snarare en följd av den mycket hårda kritik som riktats mot Moskvas politik i de vitryska statliga massmedierna än att befolkningsmajoriteten insett värdet av Vitrysslands självständighet.

Tabell 2. Svartsfördelning på frågan: «Vilken form av integration mellan Vitryssland och Ryssland skulle du föredra?» (%)⁷

Svarsalternativ	dec 2002	mars 2003	nov 2004	sept 2005	dec 2005
Vitryssland och Ryssland borde skapa en union av oberoende stater, med täta politiska och ekonomiska förbindelser	51,7	48,0	47,8	50,6	52,3
Förhållandena mellan Vitryssland och Ryssland bör vara de samma som till övriga länder i OSS	19,7	19,3	32,1	28,9	20,7
Vitryssland och Ryssland borde bli en stat, med gemensam president, regering, armé, flagga, valuta o.s.v.	21,2	25,6	11,6	13,2	12,0
Avstått att svara/inget svar	7,4	7,1	8,5	7,3	15,0

I en artikel i tidningen *Polititjeskij zjurnal* diskuterar Anatolij Guljajev vitryssarnas förhållande till unionen. Utgångspunktet var undersökningar som gjorts av det oberoende sociologiska laboratoriet Novak. På frågan «Anser ni att integrationsprocessen bör påskyndas?» svarade 67 % förbehållslöst «ja». Vidare svarade 55,4% att de skulle ha röstat för en förening av Vitryssland och Ryssland i en stat om det hållits en folkomröstning i frågan. Däremot stödde bara 5,8 % av de tillfrågade förslaget att inträda i Ryssland med samma rättigheter som federationens regioner. 35,4 % angav att man måste skapa en mellanstatlig sammanslutning med förebild från EU. Guljajev drar slutsatsen att vitryssarna ännu inte är på det klara med vad de egentligen vill (Guljajev 2007).

7 Det ska påpekas att frågorna som NISEPI formulerat är otillräckliga och inte ger möjlighet att ta reda på alla ståndpunkter som finns i den vitryska opinionen. Bland annat saknas en kategori för dem som är emot bildandet av en union mellan Vitryssland och Ryssland.

En motsvarande tendens kännetecknar också den ryska opinionen. På rundabordskonferensen «Konceptuella metoder i utarbetandet av Unionens konstitutionella akt», som organiserades den 28 oktober 2005 hos RIA Novosti i Moskva, presenterade Pavel Lysov, föreståndare för informationsdepartementet i Unionens ständiga kommitté, resultaten av en survey om unionen mellan Vitryssland och Ryssland utförd av VTsIOM.⁸ Enligt svaren förespråkade 63 % nära samarbete mellan de båda länderna. En tredjedel av de tillfrågade tyckte att Ryssland och Vitryssland borde gå samman i en gemensam stat, 20 % uttalade sig för en mjuk form av förening efter EU-förebild, och bara 13 % stödde idén om Vitrysslands uppgående i Ryssland. Nästan var fjärde tillfrågad avvisade dock varje form av sammangående mellan länderna, eftersom man ansåg att vänskapliga och goda grannförhållanden till Vitryssland var fullt tillräckligt.

Enligt Lysov har dynamiken i den ryska befolkningens förhållande till unionsbygget under de senaste åren varit negativ. Han påminde om att 83 % av ryssarna var klart för unionen år 2000. Lysov hävdade att den negativa tendensen, utmärkande för såväl Ryssland som Vitryssland, hörde samman med den långsamma hastigheten i byggandet av unionen. Även hos uppriktiga anhängare till integrationen, så som Pavel Borodin, sekreterare för Unionen Vitryssland–Ryssland sedan år 2000, börjar det växa fram en klar trötthet från de långvariga samtalen om förening, vilka inte följs upp av verkliga handlingar (Medvedev 2005).

Oenighet om modell hämmar integration

Man kan dra slutsatsen att svårigheterna i bildandet av den rysk-vitryska unionen är förbundna med avsaknaden av en för båda sidor acceptabel integrationsmodell. Den allvarliga krisen i de rysk-vitryska relationerna som spelades upp vid årsskiftet 2006–07 visade hur olika syn ledarskapen i de två länderna hade på integrationens mål och uppgifter. Lukasjenka såg unionen med Ryssland som en språngbräda i den egna politiska karriären och som en finansiell stödjepunkt för den vitryska socioekonomiska modellen, det så kallade «vitryska undret». För det ryska etablissemanget var det meningen att unionen skulle utvidga och förstärka Rysslands geopolitiska och geoeconomiska inflytande i Östeuropa. Under alla

8 VTsIOM hade frågat 1600 personer i 153 tätorter i 46 län (*oblasti*), områden (*kraja*) och republiker.

omständigheter var Ryssland intresserat av att behålla Vitryssland som ett riskfritt, pålitligt och billigt transitområde för råvaror på export västerut.

De två staternas olika inställning till integrationens former och hastighet har lett till en återvändsgränd och den invecklade modell som dagens unionsstat utgör. Då man analyserar hela den period under vilken byggandet av unionen mellan Ryssland och Vitryssland pågått ser man att den största mödan har lagts på bildandet av de högsta organen (Ständiga kommittén, Sekretariatet, Parlamentet, och så vidare). Huvuddelen av unionens budget går till att betala de tjänstemän som samordnar olika möten och sammankomster. Samtidigt får vardagspolitiska frågor, ekonomiskt stöd till gräsrotsprojekt, skapandet av nätverk för företag, institutioner, kommuner och gränsregioner med mera otillräcklig uppmärksamhet. Kort sagt har integrationen i stora stycken genomförts ovanifrån, och den har inte stimulerat till ett verkligt närmande mellan varken befolkningarna eller ekonomierna.

I integrationsprocessen märks frånvaron av demokrati tydligt. Detta har lett till att en betydande del av befolkningen frivilligt eller ofrivilligt inte deltar i debatten och beslutsfattandet i landets viktigaste frågor. Den berömda avslutande regianmärkningen i operan gjord efter Pusjkins *Boris Godunov* – «Folket tiger» – är dessvärre fortfarande betecknande för samhällets reaktion på den pågående integrationsprocessen, såväl i Vitryssland som i Ryssland.

Litteratur

- Brovka, Ju. (2004) «Belorusko-rossijskaja integratsija: mezjdunarodno-pravovye aspekty» i *Voprosy mezjdunarodnykh odnoszenij i vnesjnej politiki Respubliki Belarus*. Minsk: Junipak (4–9).
- Feduta, Aleksandr (2005) *Lukasjenko: Polititjeskaja biografija*. Moskva: Referendum.
- Guljajev, Anatolij (2007) Na zapodnom fronte peremeny. *Polititjeskij zjurnal* (www.belaruspartisan.org/bp-forte/?page=100&backPage=13&news=9796&newsPage=1).
- Kaliningrad.ru* (2004) Aleksandr Lukasjenko ne vyderzjal ispytaniya gazom. 19 februari (www.kaliningrad.ru/news/politics/k2961.html).
- Karaganov, Sergej (2007) Kak sformirovat prorossijskuju beloruskuju elitu? *Rossija v globalnoj politike* (www.globalaffairs.ru/region-sng/articles/6788.html).
- Karbalevitj, V. (2005) Rossijskij proekt. *Svobodnyje novosti pljus* 26 oktober–2 november.
- Ludwig, Michael (2006) Rußlands Rohstoff-Ränke. *Frankfurter Allgemeine* 29 december.
- Markov Sergej (2007) Modeli Sojuznogo gosudarstva. *Belorusskij partizan* (www.belaruspartisan.org/bp-forte/?page=102&news=8903).
- Marples, David R. (1999) *Belarus: A denationalized nation*. Amsterdam: Harwood Academic Publishers.
- Medvedev, Arkadij (2005) Pavel Borodin: Nasja mentalnost trebuet lidera. *Rossija i Belarus vplotnuju podosjli k reseniju, kakim budet Sojuznoje gosudarstvo. Rossijskja gazeta* 3 november (<http://wciom.ru/arkhiv/tematicheskii-arkhiv/item/single/1940.html>).
- Ministersvo innostrannykh del (2008) *Vnesjnaja trgovlja tovarami Respubliki Belarus v 2007 g.* (www.mfa.gov.by/ru/economic/foreign-trade).
- NISEPI (2005) «Spasitel» russkoj tsivilizatsii pridet s Zapada? (www.iiseps.org/12-05-08.html).
- Piontkovskij, Andrej (2005) Vasj batka rodilsja pod sjtjastljivoj zvezdoj. *BelGazeta* 26 december.
- Putin, Vladimir (2004) *Poslanie Prezidenta Rossijskoj Federatsii Federalnomu Sobraniju Rossijskoj Federatsii* (www.kremlin.ru/appears/2004/05/26/0003_type63372type63374type82634_71501.shtm).
- Putin, Vladimir (2007) *Stenografitjeskij ottjet o press-konferentsii dlja rossijskich i innostrannykh zjurnalistov* (http://president.kremlin.ru/appears/2007/02/01/1219_type63380type63381type82634_117588.shtml).
- Sjevtsov, Jurij (2005) *Objedinennaja natsija. Fenomen Belarusi*. Moskva: Evropa.
- Statkevityj, Nikolaj (2002) Cholodnyj dusj posle gorjatjich potselujev. *Moskovskie novosti* (www.mn.ru/print.php?2002-32-15).
- Strategija (2002) *Belarus – Rossija: novaja integratsija?* Stenogram från konferens 23 oktober 2002. Minsk: Analititjeskij tsentr Strategija.
- SVOP (1996) *Sblizjenje Rossii i Belorussii* (www.svop.ru/live/materials.asp?m_id=6935).
- Tokarz, Grzegorz (2005) «Belarus v polititjeskoj kontseptsii Jozefa Pilsudskogo – sovremennye reministsentsii», i *Belarus–Polsja: put k sotrudnitjestvu. Materialy mezjdunarodnoj nautjnoj konferentsii*. Minsk: BGU.

- Velichov, Anton (2002) Putin bolsje ne chotjet rossijsko-belorusskoj valjuty. *smi.ru* (www.smi.ru/02/06/21/528609.html).
- VTsIOM (2007) Perspektivy razvitija Sojuza Belorussii i Rossii. *Press-vypusk VTsIOM* No 624 (<http://wciom.ru/arkhiv/tematicheskii-arkhiv/item/single/3969.html>).
- Zaiko, Leonid (2006) Mezjdu zjelajemym i dejstvitelnym. *Belorusskij partizan* 11 januari (www.belaruspartisan.org/bp-forte/?page=100&backPage=6&news=737&newsPage=0).
- Zakon Respubliki Belarus 'O ratifikatsii dogovora o sozdanii Sojuznogo gosudarstva'* (1999) 24 december, No 343-z (www.pravo.by/webnpa/text_txt.asp?RN=H19900343).

Russisk utenrikspolitikk på nettet

RUSSIAN POLITICAL NEWS

Documents and Materials of the Russian MFA

Schedule of Spacecraft Launches in the Russian Federation

RT
RUSSIA TODAY

RUVR
The Voice of Russia

Russia
BEYOND
THE HEADLINES

Jakub M. Godzimirski
internettmedarbeider

Denne gangen skal vi i internettspalten kikke litt nærmere på hvordan russisk utenrikspolitikk er presentert og representert på nettet. Først skal vi ta for oss nettstedene til de sentrale aktørene hva gjelder utforming av russisk sikkerhets- og utenrikspolitikk for å se på hvordan den offisielle politikken er presentert på nettet. Derneft vil vi gi en oversikt over sentrale russiske utdanningsinstitusjoner og forskningsinstitutter av relevans for russisk utenrikspolitikk.

Offisiell russisk utenrikspolitikk på nettet

En rekke aktører er involvert i utformingen av russisk utenrikspolitikk. En god oversikt over aktørbildet finner man i en studie forfattet av Bobo Lo og Dmitrij Trenin publisert av Carnegie Centre i Moskva i 2005, *The Landscape of Russian Foreign Policy Decision-Making*:
www.carnegie.ru/ru/pubs/books/9211_doklad_fin.pdf

Lo og Trenin tegner et interessant bilde av hvordan russisk utenrikspolitikk

blir til, og gir blant annet god innsikt i hvilke institusjoner som er involvert i utforming og implementering. De viktigste av disse er ifølge Lo og Trenin presidentadministrasjonen, det russiske sikkerhetsrådet, statsministeren og regjeringen (inkludert de såkalte maktministeriene), det russiske parlamentet, ulike interessegrupper og til en viss grad også det russiske politiske publikum.

Hovedkilden til informasjon om presidentadministrasjonen er den russiske presidentens offisielle nettsted på adressen
www.kremlin.ru

For en engelskspråklig versjon, se
www.kremlin.ru/eng

Den russiske versjonen er definitivt mer omfattende og utfyllende. Når det gjelder utenrikspolitiske forhold, har begge sider lenker til oppdatert informasjon om presidentens aktiviteter på den utenrikspolitiske arena. I den russiskspråklige versjonen finner man

denne på adressen
www.kremlin.ru/eng/sdocs/speeches2.shtml?stype=82914

og på engelsk på
www.kremlin.ru/sdocs/appears3.shtml?stype=63377

På begge sider kan man også lett navigere for å finne dokumenter og informasjon fra tidligere år – arkivet dekker både Putins og Medvedevs presidentperioder. Enten øverst eller nederst på siden kan man velge aktuell dato og år. Velger man kun måned og år, uten å spesifisere dato, får man opp all informasjon som dekker den valgte måneden.

Av organene som ligger direkte inn under presidenten, står sikkerhetsrådet i en særstilling. Formelt sett er dette det viktigste organet i utformingen av landets sikkerhets- og dermed også utenrikspolitikk. Sikkerhetsrådets reelle innflytelse har imidlertid variert gjennom årene. I dag ledes rådet av Putins nære venn Nikolaj Patrusjev, men det spiller samtidig en langt mindre viktig rolle nå enn under Jeltsin. Mer informasjon om sikkerhetsrådet finnes på adressen
www.scrf.gov.ru

En fullstendig oversikt over rådets medlemmer fra 1992 og frem til i dag er tilgjengelig på adressen
www.scrf.gov.ru/persons/sections/5

Den russiske regjeringen har fått en ny hjemmeside etter at Vladimir Putin overtok som statsminister. Den nye

adressen er
www.government.ru/content

Regjeringens hjemmeside inneholder også en del informasjon på engelsk. Denne finnes på
www.government.ru/content/governmentactivity/government_meetings

Regjeringens nettsider gir for øvrig en god forståelse av ansvarsdeling innad i den russiske regjeringen, se
www.government.ru/content/executive-powerservices

Innen departementsstrukturen er utenriksdepartementet ansvarlig for implementeringen av utenrikspolitikken (og i mindre grad utformingen av denne, jf. Ole Lindemans artikkel i dette nummeret av *Nordisk Østforum*). Utenriksdepartementets hjemmeside finnes på
www.mid.ru

Informasjon om det russiske UD's aktiviteter er tilgjengelig på fem språk. Foruten på russisk finnes den på engelsk, fransk, tysk og spansk:
www.mid.ru/bul_ns_en.nsf/kartaflat/en01 (engelsk)
www.mid.ru/bul_ns_fr.nsf/kartaflat/fro1 (fransk)
www.mid.ru/bul_ns_de.nsf/kartaflat/deo1 (tysk)
www.mid.ru/bul_ns_es.nsf/kartaflat/eso1 (spansk)

Det er imidlertid slik at kun informasjon på russisk er dekkende for hele virksomheten. Hvis man på startsidene klikker på lenken *Rossija v sisteme mezhdunarodnykh otnosjenij*, får man

en god, om ikke alltid like oppdatert oversikt over Russlands relasjoner med de fleste land i verden, samt med de viktigste internasjonale organisasjoner.

På høyre side av startsidene finnes det også en oversikt over lenker til andre nettstedene som det russiske UD anbefaler. Klikk på *Poleznyje ssylki*, som tar deg til en lenkeoversikt på adressen www.mid.ru/bul_newsitem.nsf/karta-flat/08.03

Selv om russisk utenriks- og sikkerhetspolitikk utformes av utøvende makt (primært presidenten), har også det russiske parlamentet en viss formell rolle. Parlamentet består av to kamre, Statsdumaen (underhuset) og Føderasjonsrådet (overhuset). Statsdumaens hjemmeside har adressen www.duma.gov.ru

For å lære mer om Statsdumaens internasjonale aktiviteter kan man på denne siden trykke på lenken *Mezhdunarodnaja dejatel'nost' GD* og deretter velge kategori fra listen som kommer opp. Det er også en rekke komiteer i Statsdumaen som er med på utforme utenrikspolitikken. Den viktigste er naturlig nok utenrikskomiteen, som man finner på www.duma.gov.ru/index.jsp?t=comitet/71200015.html

Russiske politikere skiller fortsatt gjerne mellom utenriksanliggender og politikken vis-à-vis tidligere sovjetrepublikker/medlemmene av SUS. Sistnevnte forvaltes i Statsdumaen av Komiteen for SUS-saker:

www.duma.gov.ru/index.jsp?t=comitet/71200016.html

Forsvars- og sikkerhetspolitikk er delt mellom forsvarskomiteen

www.duma.gov.ru/index.jsp?t=comitet/71200013.html

og Komiteen for nasjonal sikkerhet www.duma.gov.ru/index.jsp?t=comitet/71200014.html

Overhuset, Føderasjonsrådet, som ivaretar den føderale dimensjonen i russisk politikk, har følgende adresse:

www.council.gov.ru

Komitestrukturen i Føderasjonsrådet speiler til en viss grad Statsdumaens. De tre viktigste komiteene i Føderasjonsrådet med tanke på sikkerhets- og utenrikspolitiske spørsmål er Komiteen for forsvar og sikkerhet,

http://council.gov.ru/kom_home/kom_safe

Komiteen for internasjonal politikk, http://council.gov.ru/kom_home/kom_mezhd

og Komiteen for SUS-saker http://council.gov.ru/kom_home/kom_sng

Russisk utenrikspolitikk – utdanning, forskning og analyse

Russlands utenrikspolitiske kadre formes og fornyes på mange måter. De to viktigste utdanningsinstitusjonene som bidrar til denne prosessen er Diplomatakademiet (direkte underlagt

russisk UD) og MGIMO, eller Moskvas statlige institutt for internasjonale relasjoner. Utfyllende informasjon om Diplomat akademi er finnes på akademietts hjemmeside på adressen www.dipacademy.ru/index.shtml

MGIMO presenterer seg selv på adressen www.mgimo.ru

Dette er et nytt nettsted opprettet i februar 2008, og til tross for at trafikken går forholdsvis tregt, er de nye sidene langt mer spennende enn "gamle" MGIMO: <http://old.mgimo.ru>

MGIMO ble opprettet i 1944, da Det internasjonale fakultet ved Moskvas statsuniversitet ble omdannet til et uavhengig institutt. Til å begynne med hadde instituttet bare tre fakulteter – for internasjonale, økonomiske og juridiske studier. I 1954 ble det åpnet et nytt fakultet for orientalske studier. Fire år senere kom internasjonal handel til og i 1969 internasjonal rett og internasjonal journalistikk. Med omleggingen av samfunnsstrukturen i forbindelse med oppløsningen av Sovjetunionen opprettet man i 1991 fakulteter for internasjonal forretningsvirksomhet og bedriftsøkonomi og i 1994 for statsvitenskap. I dag har instituttet – som i 1994 fikk universitetsstatus – 65 institutter og seksjoner fordelt på 13 fakulteter og tematiske institutter. En god oversikt over virksomheten ved MGIMO får man ved å gå inn på adressen www.mgimo.ru/study/faculty/index.phtml

For å gi et lite innblikk i undervisningen ved MGIMO skal vi se nærmere på et av de nyeste instituttene ved universitetet, Internasjonalt institutt for energipolitikk og diplomati, som ble opprettet i 2000: www.miep-mgimo.ru

Instituttet består av tre seksjoner: seksjon for internasjonale energispørsmål, seksjon for internasjonal energirelatert jus og seksjon for global energipolitikk og energisikkerhet (sistnevnte ble opprettet i samarbeid med det statlige oljeselskapet Rosneft). I tillegg omfatter instituttet sentre for strategisk forskning og for spesialisert språkopplæring.

MGIMOs medarbeidere deltar aktivt i den russiske utenrikspolitiske debatten og publiserer mye både i universitetets egne publikasjoner og på eksterne forlag. En god oversikt over publiseringsaktivitet finner man på adressen www.mgimo.ru/publish/index.phtml

Selv om MGIMO på mange måter inn tar en særstilling, er universitetet kun en av mange utdanningsinstitusjoner som tilbyr kurs i internasjonal politikk. En mer eller mindre fullstendig oversikt over relevante russiske universiteter og institutter finnes i siste utgave av nyhetsbrevet *Social Science in Eastern Europe* utgitt av GESIS i samarbeid med Institute of Scientific Information for Social Sciences (INION) og Russian Political Science Association (RAPN). Denne kan lastes ned fra adressen www.gesis.org/en/publications/magazines/newsletter_eastern_europe/index.htm

En annen nyttig publikasjon av samme type – om enn av litt eldre dato – er Katri Pynnöniemis oversikt over de viktigste russiske utenrikspolitiske tenketankene, publisert i 2002 ved Finsk utenrikspolitisk institutt (UPI) (*UPI Working Paper* no 38). Denne publikasjonen kan lastes ned fra adressen www.upi-fia.fi/document.php?DOC_ID=49#Wp38.pdf

I begge de to ovennevnte publikasjonene finner man også gode oversikter over de viktigste russiskspråklige tidsskrifter viet utenrikspolitikk. Her skal vi bare anbefale noen av de mest interessante og relevante, og som i tillegg har gjort sine tekster tilgjengelige på nettet.

Det viktigste tidsskriftet i dag er uten tvil *Russia in Global Affairs*, som utgis i Moskva i samarbeid med *Foreign Affairs* og det russiske Rådet for utenriks- og forsvarspolitikk ledet av Sergej Karaganov. En engelskspråklig versjon av tidsskriftet finnes på adressen <http://eng.globalaffairs.ru>

Den russiske versjonen, *Rossija v global'noj politike*, har hjemmeadressen www.globalaffairs.ru

Både den engelskspråklige og den russiske utgaven har et fullstendig arkiv med oversikt over alle artikler på henholdsvis <http://eng.globalaffairs.ru/numbers> og www.globalaffairs.ru/numbers

I tillegg har den engelskspråklige utgaven et fulltekstarkiv i pdf-format av alle numre fra og med nummer 2/2004.

Et annet tidsskrift med fokus på russisk utenrikspolitikk er *Politija*. En presentasjon av tidsskriftet og oversikt over artikler finnes på adressen www.politeia.ru

Det finnes også en rekke tidsskrifter som presenterer den mer “offisielle” vinklingen på russisk utenrikspolitikk. *International Affairs. A Russian Journal of World Politics, Diplomacy and International Relations* er den engelskspråklige utgaven av *Mezhdunarodnaja zjizn*, som er det offisielle UD-tidsskriftet med informasjon om russisk utenrikspolitikk. *International Affairs* finnes i elektronisk versjon på EastViews hjemmeside på adressen www.eastview.com

Et utvalg av russiskspråklige artikler fra *Mezhdunarodnaja zjizn* er tilgjengelig på det russiske utenriksdepartementets hjemmeside på adressen www.mid.ru/brp_4.nsf/mnsdocmg

En oversikt over innholdet – men dessverre uten adgang til de enkelte artiklene – finnes på <http://is.park.ru/pub.jsp?no=2167804>

Et annet tidsskrift som russisk UD viser til på sine nettsider, er *Diplomat*. Dette tidsskriftet har adressen www.diplomatrus.com/about.php

En rekke russiske statlige og ikke-statlige institusjoner er også involvert i

forskning og analyse på feltet utenriks-
politikk. De viktigste av disse er
Institutt for verdensøkonomi og inter-
nasjonale relasjoner (IMEMO)

www.imemo.ru

Institutt for studier av USA og Ca-
nada

www.iskran.ru

Senter for sammensatte europeiske og
internasjonale studier

<http://cceis.ru>

Fondet Politika (som ledes av Vja-
tsjeslav Nikonov, barnebarn av den
tidligere sovjetiske utenriksministeren
Vjatsjeslav Molotov)

www.polity.ru

Russisk institutt for strategiske ana-
lyser

[www.riss.ru/cgi-bin/riss.cgi?action=news
&lang=ru](http://www.riss.ru/cgi-bin/riss.cgi?action=news&lang=ru)

Rådet for utenriks- og forsvarspoli-
tikk

www.svop.ru

og Institutt for strategiske vurderinger
og analyse

www.isoa.ru/eng/index.php

Bokomtaler

Constructed Identities in Europe

Markku Kangaspuro (red.)

Aleksanteri Series 7: 2007

Helsingfors: Kikimora Publications 2007

272 s., ISBN 9789521040962

Recenserad av **Johnny Rodin** [fil.dr., forskare vid Södertörns högskola, Stockholm]

Det är alltid spännande och inspirerande när en bok tar tag i de stora politiska och teoretiska frågorna. Antologin *Constructed Identities in Europe* som behandlar identitetsskapande i Europa är utan tvekan en sådan. En av den moderna människans främsta identifikationer är fortfarande, globaliseringen till trots, den nationella. Be en grupp utbytesstudenter att presentera sig och de kommer garanterat att ange sin nationalitet. Ingen kommer att markera sin religiösa tillhörighet och bara ett fåtal kommer att framhäva sin regionala eller lokala härkomst, vilka under en lång tid var centrala dimensioner av människors identitet. Ingen kommer heller presentera sig som europé, asiat, afrikan eller världsmedborgare, vågar jag påstå. Den nationella diskursen är obestridligen fortfarande mycket stark. Samtidigt är den Europeiska Unionen en framgångssaga utan dess like när det gäller integration mellan stater. I nationalstatens historiska vaggla pågår alltså en process som på alla plan påverkar själva dess grundvalar; suveränitet, territorialitet, otvetydig lojalitet och inte minst just den nationella identiteten.

Därför blir frågorna som Markku Kangaspuro och hans medförfattare ställer – huruvida det finns en framväxande gemensam europeisk identitet samt vilka konsekvenser befintligheten eller avsaknaden av en sådan får för den Europeiska Unionen och för den europeiska politiken i stort – mycket intressanta. Frågan om

en gemensam europeisk identitet har implikationer för unionens framtida geografiska omfång, nationalstatens utveckling och demokratin som i modern tid varit förborgad i nationalstaten. Vilka förutsättningar har den europeiska nationsbyggnadsprocessen att lyckas? Är det möjligt att skapa en europeisk *imagined community*? Är det möjligt att skapa ett europeiskt *demos*?

Såsom titeln antyder så närmar sig *Constructed Identities in Europe* dessa frågor från ett konstruktivistiskt perspektiv. En av grundteserna i detta perspektiv är att identiteter av alla slag är högst tøjbara och föränderliga. Såsom en av medförfattarna, Iver B. Neumann, påpekar, är det därför fullt möjligt för människor att ha flera identiteter samtidigt. Konstruktivismen stipulerar vidare att identiteter formas och konsolideras av den givna kontexten. Tid, rum och sociala relationer är således av yttersta vikt för identitetsskapande. Detta betyder att under rätt villkor kan människor i Europa komma att identifiera sig samtidigt som norrman, polack, svensk eller tysk och europé. Rent teoretiskt är det därför genomförbart för Europas eliter att «omkonstruera» delar av medborgarnas lojaliteter och skapa en europeisk identitet vid sidan av den nationella.

En av de viktigaste slutsatserna som dras av Kangaspuro *et al.* är att Europas nationsbyggare dock kommer att få det svårt att bygga en europeisk identitet. Ett av de viktigaste hindrena på vägen är att Europa saknar en samsyn på vad som egentligen är «European-ness», europeiska politiska värderingar och kultur, samt europeiska institutioner. Europa är fortfarande mycket heterogent. Ingen av de traditionella byggstenar som normalt står nationalstater till förfogande finns på plats. Europa har ingen gemensam etnisk grund eller gemensamt språk och bara en mycket brokig kristendom att bygga på. Det finns heller inga starka gemensamma europeiska historiska myter och politiska embryos att odla mer än mycket abstrakta idéer om det grekiska och romerska arvet och kanske det tysk-romerska riket. Också den mycket problemfyllda förhandlingsprocessen kring EUs nya konstitution visar tydligt på de olika visioner som finns för Europa.

De empiriska kapitlen i boken visar också att många av de nya eller nygamla staterna i Östeuropa fortfarande, snart 20 år efter kommunismens fall, befinner sig i en stats- och nationsbyggnadsfas. De är därför uppslukade av att stärka sin egen nationella identitet. Ansökan och anslutning till EU undergräver inte denna process, utan kan i själva verket snarare stärka den nationella identiteten ytterligare, då man får ett kvitto på att man duger som stat och därmed stärker densamma. Flera kapitel, bland annat det om estnisk

och finsk nationell identitet av Sigrïd Kaasik-Krogerus, visar också att EU-länder väljer olika sätt att odla fram nationella identiteter. Som bekant varierar det exempelvis kraftigt hur viktig etnicitet är för nationell identitet; ju längre österut man går, desto viktigare tycks det bli. Med andra ord är det europeiska «jaget» relativt svagt utvecklat.

En klassisk nationsbyggnadsmetod för att stärka samhörigheten inom ett heterogent kollektiv är att tydliggöra och kanske förstärka skillnader till «de andra». Även här visar Kangaspuro *et al.* att såväl EU som Europa som helhet saknar samsyn båda om vilken laddning olika «andra» har och vem som är den viktigaste «andre» för Europa. Arseniy Svynarenko och Cezar Stanciu visar att för Ukraina respektive Rumänien är Ryssland kanske den viktigaste «andre». I Ukrainas fall är Rysslands roll mångtydig, medan den i Rumänien tycks vara mer entydigt negativ. Irina Kobrinskaja och Irina Ristić visar att i Ryssland och Serbien betraktas Europa ofta med mer eller mindre skepsis. Delar av de politiska etablissemangen i dessa länder fjärrar sig därför från EU och Europa. Man kan också tillägga att Turkiet och kanske den muslimska världen som helhet är en viktig «andre» med olika konnotationer för olika stater. Detta gäller även för USA, till vilken de nyaste medlemmarna i EU 27 har en betydligt mer positiv inställning än «det gamla Europa». Man kan således dra slutsatsen att eftersom Europa saknar en entydig gemensam «andre» så försvagas också det redan svagt förankrade europeiska «jaget» ytterligare.

Argumentet att EUs elitskikt helt enkelt inte kan konkurrera med nationalstaterna med deras egna nationsbyggnadsmetoder tycks alltså ha mycket för sig. Likväl fortsätter integrationen i Europa. EU är större än någonsin förr och samarbetet fördjupas alltmer. För att EU ska bli mer än ett elitprojekt, vilket det till största delen är idag, krävs dock att en gemensam identitet växer fram. Detta gäller inte minst för demokratins skull. Claudia Wiesner påpekar i ett av bokens viktigaste kapitel att demokratiseringen av EU förvisso kan inledas, men lär knappast bli framgångsrik utan en europeisk identitet. Wiesner antyder att om man lyckas skapa en europeisk demokratisk identitet så är det möjligt att övervinna de skiljelinjer som målats upp ovan. Dock skapas ett svårlöst dilemma. Samtidigt som ett europeiskt demokratiskt demos kan växa fram enbart genom tolerans gentemot skillnaderna inom Europa så måste man också sluta upp kring gemensamma värderingar.

Constructed Identities in Europe ger uppenbarligen upphov till många intressanta frågor och tillhandahåller också en del tänkvärda

svar. Många av bidragen är mycket välskrivna och intressanta. Fullt medveten om de svårigheter det innebär att hålla samman en antologi samt de praktiska projektbetingelser som förmodligen ligger bakom antologin vill jag ändå hävda att boken spretar betydligt mer än nödvändigt. Läsaren saknar en tydlig röd tråd att följa vilket förtar något av bokens intressanta ambitioner. Det i början uttalade syftet att studera framväxten av en europeisk identitet med betoning på EU, samt konsekvenserna av detta, är inte i fokus i de mer empiriska delarna av boken. Bara tre av de åtta empiriska kapitlen berör EU-länder. Om man inkluderar icke-medlemsländer (nuvarande «andra», men potentiella «vi»), så varför utesluta viktiga stater som USA och Turkiet? Och varför ägna hela tre kapitel åt Serbien? Dessutom behandlas inte relationen till Europa eller «Europeanness» systematiskt i alla kapitel. Detta gör det svårt att relatera dem till det övergripande syftet.

Vidare, förutom den gemensamma konstruktivistiska ansatsen på metanivån, saknar man ett tydligt gemensamt analytiskt ramverk på lägre analysnivåer. Detta kunde ha skapat mer stringens mellan kapitlen och därmed underlättat läsningen och förståelsen. Pami Aaltos utmärkta kapitel om neofunktionalism, intergovernmentalism, den engelska skolan inom IR-forskningen, konstruktivismen och identitetsforskning kunde med fördel ha placerats i början för att rätta till detta. Wiesners kapitel om europeisk identitet och demokrati inom EU, vilket framstår som en av de viktigaste konsekvenserna av de frågor som ställs i boken, borde rimligtvis placeras i slutet enligt min mening.

Boken fokuserar till stor del på elitperspektivet, det vill säga nationsbyggarna, men saknar i stort det bredare folkliga perspektivet – mottagarna. Det saknas också en systematisk analys av strukturella faktorer såsom globaliseringen som en förlängning av moderniteten. En diskussion om eliternas försök att skapa ett europeiskt «imagined community» borde rimligtvis ses i ljuset av modernitet, som har varit en central del av så många förklaringar av identitetsskapande. Boken saknar också en sammanfattande analys, vilket också bidrar till det rapsodiska intrycket.

Denna kritik till trots vill jag ändå framhäva bokens positiva sidor. Frågeställningarna är mycket intressanta och tankeväckande. Som separat läsning bjuder bokens olika kapitel läsaren också i långa stunder på mycket god forskning och läsning.

Det lysner i øst – vejen til et helt Europa

Uffe Ellemann-Jensen

København: Gyldendal 2006

282 s., ISBN 9788702054873

Recenserad av **Li Bennich-Björkman** [professor i statsvetenskap vid Uppsala universitet]

Uffe Ellemann-Jensens senaste bok, *Det lysner i øst – vejen til et helt Europa*, kretsar kring en av de allra viktigaste processerna i vår samtid, Europeiska Unionens (EU) östutvidgning. I hög grad är boken också en intresseväckande och kunnig presentation av länderna i det «nya» Europa, både av dem som blivit medlemmar, de som kan vara på gång och de som vill – men kanske inte får. Från en stapplande och förhållandevis sval start i 1990-talets början har utvidgningsfrågorna växt till att utgöra ett helt eget policyområde med en egen inneboende dynamik. När Berlinmuren fallit och Sovjetunionen kollapsade var det främst tre länder som var av intresse för EU, inte som medlemmar men väl som handelspartners: Polen, Ungern och Tjeckoslovakien. Dessa så kallade Visegradländer befann sig geografiskt mitt i Europa, de delade historia och kultur med viktiga länder som Tyskland, Österrike, ja även Frankrike. Successivt och under press från de nya demokratierna själva växte fokus till att omfatta också det osannolikt framgångsrika Slovenien (under våren 2008 ordförandeland i EU), de tre baltiska staterna som efter självständigheten 1991 visade ett målmedvetet intresse att «tillhöra Europa», och de båda Balkanländerna Bulgarien och Rumänien.

Köpenhamnskriterierna slogs fast 1993 och 1997 presenterades de fem första tidigare kommunistiska staterna som skulle få börja förhandla: Polen, Tjeckien, Ungern, Slovenien och Estland. I dag är det framförallt relationerna till de nya, instabila staterna på Balkan som står i centrum för kommissionens intresse. Sedan Bulgarien och Rumänien erövrade sitt efterlängtnade medlemskap i januari 2007, har Kroatien och Makedonien tagit deras plats som så kallade kandidatländer, något som få trodde var möjligt för bara ett par år sedan. Ellemann-Jensen varnar samtidigt, enligt min mening helt korrekt, för att i de processer som EU inleder med dessa och andra länder ligger också en inneboende logik såtillvida att «belöningen» måste falla ut någon gång. Nu används utvidgningskortet som ett medel för att stabilisera regionen i första hand, men kandidatstatus

som inte förknippas med förhandlingar – en väg som EU tidigare valde när det gällde Turkiet och nu Makedonien – är en farlig lösning. Parallellt med stabiliseringsambitionerna på Balkan har EU dessutom utvecklat en grannskapspolitik som riktar sig till de många stater som i och med utvidgningarna nu kommit att utgöra gränsländer till unionen; Ukraina, Moldova och Georgien, för att bara nämna några.

Om allt detta har alltså den entusiastiske europén, Danmarks utrikesminister 1982–93 och ordförande för de Europeiska liberallerna 1995–2000, Uffe Ellemann-Jensen skrivit en bok. Det är en utmärkt översikt över både själva utvidgningsprocessen och dess olika komponenter och de nya, och kanske blivande, medlemsstaternas historia och politiska och samhälleliga profil idag. Det är heller ingen tvekan om att Ellemann-Jensen är en kunnig analytiker av rang, och som aktiv politiker och deltagare i de internationella förlopp han beskriver, påminner han om en brittisk eller amerikansk statsman, vilka ofta rör sig ganska fritt mellan rollen som aktör och som analytiker. Att texten ofta ackompanjeras av personliga betraktelser och iakttagelser när det gäller en Vaclav Havel, en Kazimiera Prunskiene eller en Toomas Ilves, skänker liv och spänning till boken.

Till bokens stora styrka hör att Ellemann-Jensen vägleds av ett aldrig sviktande liberalt patos, ett patos både för den europeiska integrationen i sig och för välsignelserna av det kapitalistiska system som inte minst Europa stått fadder för. Övertygelsen om det goda som det europeiska enandet för med sig får man nog söka i Ellemann-Jensens tidiga erfarenheter och intresse av Europas östra delar: «Som ung begyndte jeg også at rejse bag Jerntæppet, der dengang delte Europa. Jeg blev fascineret af Europas mangfoldighed,» skriver han i förordet. Att efter det att kommunismen fallit försöka ge dem som ställdes utanför Europas exceptionella välfärdsutveckling del av kakan uppfattar han som självklart. Samtidigt är perspektivet hos Ellemann-Jensen att EU ska förstås inte som en ekonomisk union, utan en freds- och stabilitetsbyggande organisation. Det är i hög grad värt att framhålla det, därför att i såväl gamla som nya medlemsländer tenderar den övergripande aspekten av unionens tillblivelse ofta att tappas bort.

Jag sympatiserar i hög grad med Ellemann-Jensen på dessa punkter. Det är utan tvekan så, och historien talar här ett närmast övertydligt språk, att kol- och stålunionen och dess fortsättning inneburit ett effektivt stopp för krig i de delar av Europa som varit indragna. Det är också utan tvekan så att EU:s möjligheter att «locka

med» integration i en gemenskap som inte minst symboliseras av ekonomisk och materiell välfärd bidragit till att förstärka och göra demokratiska och statliga reformprocesser i de nya demokratierna i öst liksom tidigare i Spanien, Portugal och Grekland, uthålliga. EU-effekten är stark och otvivelaktig och har motiverat att hårda villkor, en konditionalitet som inte sällan uppfattats som «orättfärdig» av kandidatländerna, parat med en inblandning i inre angelägenheter, trots allt accepterats förvånansvärt enkelt av de politiska eliterna runt om i det «nya» Europa.

Det finns emellertid också baksidor. En sådan, som drabbat också gamla demokratier som Sverige eller Finland när medlemskapet var ett faktum, är att det sker en tydlig maktförskjutning från den legislativa till den exekutiva makten nationellt på grund av det sätt på vilket beslutsfattande inom EU går till. I nyblivna demokratier som Estland, Litauen eller Ungern, där de folkvalda församlingarna just började vänja sig vid att de hade någon makt, har den förskjutningen kommit olyckligt i tid och möjligen haft en negativ effekt på demokratin. Vidare ställs allt oftare frågan om den anpassning som i många stater skedde i till exempel minoritetsfrågor under förhandlingarna bara var ögontjäneri som nu när man är «inne» kan komma att bli mindre prioriterat just genom att det uppfattades som något pålagt utifrån.

Alla sådana frågor är viktiga och förtjänar uppmärksamhet. Men man ska heller inte glömma bort att den dagliga verksamheten som samtliga medlemsstater är indragna i, i sig har en starkt normerande karaktär och formar nya värderingar och nya identiteter. Så var till exempel utan tvekan fallet i de mycket EU-skeptiska svenska politiska och byråkratiska kretsarna under åren efter inträdet. Framträdde efter några år politiska aktörer med en betydligt mer cementserad europeisk identitet.

Om det patos och den brist på tvivel och tveksamheter som vilar över Ellemann-Jensens bok utgör dess styrka så är det emellertid på samma gång något av bokens analytiska svaghet. I mina ögon blir det en alltför förenklad, och tudelad, bild som tecknas av å ena sidan den totala hopplöshet som det kommunistiska Europa fick erfar under tiden fram till befrielsen 1989–90 och den andra världen, det fria och rika Västeuropa. «Og at vi ikke svigter dem, der har levet et langt liv østen for solen, mens vi andre kunne leve i frihed på Europas solside» (s. 9). Det är självfallet inte så att jag förnekar allvaret i bristen på inflytande, på reella friheter och konsumtionsmöjligheter. Planekonomin och avsaknaden av dynamik och kreativitet i det kommunistiskt styrda systemet ledde till stag-

nation som inte gagnade någon. Under Stalins välde innebar det sovjetiska styret också ett fullständigt godtycke och brist på respekt för alla mänskliga rättigheter. Men på samma gång utgjorde denna verklighet livet och vardagen under decennier för många miljoner européer. Det utformades parallella ekonomier, och «förhandlingar» med myndigheterna om civila aktiviteter, utlandsresor och besök från Väst blev en del av den verkligheten. Kort sagt: här pågick också ett liv och skildringen av detta i så svart-vita termer som blir fallet här tenderar att leda fel.

Men inte heller den nya kapitalistiska ordningen, det privata ägandet och nedmonteringen på många håll av de statliga skyddsnät som trots allt fungerande, har inneburit allas frälsning. En stor del av de samhällen som växt fram i kommunismens kölvatten präglas idag av stark polarisering av ekonomiska och sociala vinnare och förlorare. En marknadsimperialism har slagit rot som definitivt har sina avigsidor. Det, hävdar många, är en nödvändig men plågsam konsekvens av en omvandlingsprocess av det slag som Öst- och Centraleuropa genomgått och fortfarande genomgår. Men den polariseringen och den besvikelse som fötts har gett upphov till en önskan om att vända tillbaka eller – som i Ukraina – att återförstatliga egendom och företag. Sådana reaktioner blir obegripliga om inte också vissa avigsidor hos de nya marknadsekonomierna diskuteras.

De kapitel som presenterar de enskilda länderna finner jag mest intresseväckande i boken och ytterst värdefulla för en nordisk publik som ofta inte närmare känner till många av dessa stater. Någon gång – vilket förmodligen är oundvikligt med en så omfattande materia att täcka in – smyger sig ett och annat sakfel in. Så till exempel ägde Ukrainas berömda «orangea revolution» rum i november och december 2004, inte 2005. Och visserligen finns det, som Ellemann-Jensen framhåller i boken, i ukrainsk politik en dimension som i förenklad form kan beskrivas som «pro-rysk» respektive «pro-väst». Men distinktionen är just en stark förenkling, som av de politiska aktörerna själva accentuerades i dramaturgiskt syfte under den orangea revolutionen. I själva verket finns hos både den orangea och den «blå» koalitionen i Ukraina ett intresse och stöd för ett närmande till EU, liksom en förståelse för att Ukraina kulturellt och historiskt är starkt knutet till den ryska civilisationen. Men detta är randanmärkningarna och illustrerar att Ellemann-Jensens kunskaper om, och engagemang i, de baltiska och centraleuropeiska staterna, där jag sällan eller aldrig har något att invända, är så goda att man förväntat sig samma handlag precis hela vägen. I kapitlet om grannskapspolitiken, där Ukraina ingår, blir genomgångarna emellertid

litet mer pliktskyldige og bundne till ursprungskällorna.

Pedagogiskt upplagd, men också logiskt och kronologiskt sammanhängande, är *Det lysner i øst* en källa till kunskap både för den som följt utvidgningen och demokratiseringen litet på avstånd och för den som – i likhet med mig – ägnat dessa frågor mer ingående uppmärksamhet. Att få trådarna som här samlade är högst tilltalande och boken borde kunna användas på utbildningar både för «praktiker» och för studenter.

Modernisation in Russia since 1900

Markku Kangaspuro & Jeremy Smith (red.)

Studia Fennica Historica 12

Helsingfors: Suomalaisen kirjallisuuden seura 2006

331 s., ISBN 9789517468541

Omtalt av **Åsmund Egge** [professor, Institutt for arkeologi, konservering og historie, Universitetet i Oslo]

Den russiske «tilbakeleggenhet» i forhold til Vesten har vært en mer eller mindre konstant hodepine for russiske herskere siden Peter den store – om ikke enda tidligere. Nederlag i krig fikk russiske tsarer til – om enn motvillig – å akseptere reformer som tok sikte på å modernisere det russiske samfunn: Aleksander II etter Krimkrigen og Nikolaj II etter den russisk-japanske krig. Under sovjetperioden var ledere som Lenin, Stalin og Khrusjtsjov besatt av tanken og troen på muligheten av å «ta igjen og gå forbi» de vestlige kapitalistiske land. Og da denne troen mistet sin kraft under «stagnasjonstiden» under Brezjnevs, var dette en hovedårsak til Gorbatsjovs forsøk på en omstrukturering av sovjetisk økonomi og samfunn. Det endte som kjent med sovjetsystemets sammenbrudd og en helt ny strategi for modernisering av Russland.

Modernisering i Russland i det 20. århundre er temaet for denne antologien redigert av Markku Kangaspuro, forskningsleder ved Aleksanteri-instituttet ved Helsingfors Universitet, og Jeremy Smith, som er knyttet til Centre for Russian and East European Studies ved University of Birmingham. De to redaktørene har fått med seg en rekke framtrede spesialister på moderne russisk historie, de fleste knyttet til Birmingham-miljøet. I tillegg er det flere bidrag fra finske forskere.

Antologien har en bred tilnærming til moderniseringsproble-

matikken. Modernisering ses ikke bare som et økonomisk prosjekt i snever forstand, men inkluderer politiske, sosiale og kulturelle endringer. Det diskuteres momenter som belyser årsaker til og karakteren av moderniseringen, så vel som moderniseringens følger på ulike områder.

Etter en innledning av de to redaktørene er de øvrige bidragene til antologien delt i to hoveddeler – «Perspectives» og «Case Studies» – uten at skillet mellom de to synes særlig klart. Den første delen innledes med en historiografisk orientert oversikt over moderniseringsframstøt i tiårene forut for revolusjonen i 1917. Forfatteren, Peter Gatrell, den kanskje fremste ekspert på russisk økonomisk historie i denne perioden, gir en utmerket introduksjon til og oversikt over *state of the art* innenfor dette emnet. Deretter følger en drøfting av bolsjevikenes moderniseringsprosjekt av Markku Kangaspuro. David Lane diskuterer betydningen av endringer i sosial struktur for modernisering, særlig betydningen for Gorbatsjovs *perestrojka*. Nestoren i britisk forskning om sovjetisk økonomisk historie, R.W. Davies, tar for seg moderniseringen av sovjetisk økonomi i mellomkrigstiden. Dessverre bærer dette kapitlet noe preg av venstrehåndsarbeid. Bidraget fra den amerikanske historikeren Mark B. Tauger er derimot antologiens viktigste. Tauger ser på moderniseringen av sovjetisk jordbruk med vekt på kollektiviseringen i 1930-årene. Han kritiserer metodologiske svakheter i tidligere framstillinger, både i tradisjonelle verk og hos historikere som har vært kritisk til disse, så som Moshe Lewin, Sheila Fitzpatrick og Lynn Viola. Taugers bidrag er «revisjonisme» på sitt beste – utfordrende og kontroversielt, men ikke til å komme utenom.

Sari Autio-Sarasmos artikkel om teknologioverføring fra Vesten til sovjetisk økonomi gir også ny kunnskap. Hennes funn tyder på at teknologioverføringen var mer omfattende enn det som er vanlig antatt og at den hadde ringvirkninger for sovjetisk forskning. Artikkelen bringer også interessante opplysninger om finsk-sovjetiske forbindelser. Philip Hanson tar for seg økonomiske institusjoners (formelle og uformelle) betydning for økonomisk vekst og drøfter den postsovjetiske økonomiske utvikling i lys av dette. Hanson hevder at det har foregått betydelige institusjonelle forbedringer i løpet av de siste årene, men peker samtidig på at den såkalte Yukos-affæren viser at rettssikkerhet og forutsigbare rammebetingelser fortsatt ikke fullt ut ligger til grunn for den økonomiske aktiviteten i Russland, noe som kan true fortsatt økonomisk vekst.

Melanie Ilic behandler moderniseringens følger for sovjetiske

kvinner. Hun konkluderer med at det sovjetiske moderniseringsprosjektet trakk kvinnene inn i den offentlige sfære – når det gjaldt politikk så vel som sysselsetting – men at samfunnsstruktur og kulturelle forhold ikke har kunnet hindre at utviklingen av likestilling mellom kjønnene lå etter utviklingen i de vestlige land. Richard Sakwa drøfter det han kaller modernisering av lederskap, fra Gorbatsjov til Putin, og finner at også på dette området viser Russland tilbakeliggende trekk. Slik Philip Hanson pekte på betydningen for økonomien av mangelen på rettssikkerhet, understreker Sakwa svakhetene i det politiske system ved at regimet ikke er underkastet kontroll av lover og konstitusjonelle regler.

Del to innledes med en artikkel av Tomi Huttunen om postrevolusjonær russisk kultur. Deretter følger artikler om modernisering av helsevesen (Christopher Williams), utdanning under Khrusjtsjov (Jeremy Smith), transport (Katri Pynnöniemi) og offentlig administrasjon (Stefanie Harter). Linda Trautman tar for seg modernisering av Russlands «last frontier»: Arktis og den nordlige sjøruten. Til slutt drøfter Julian Cooper betydningen av Internett som drivkraft for modernisering i dagens Russland. Harter og Cooper behandler den postsovjetiske utviklingen, mens de fleste øvrige artikler konsentrerer seg om sovjetperioden. Trautmans artikkel sammenlikner 1930-årenes satsing på å utvikle Arktis med den postsovjetiske modernisering i dette området. Christopher Williams viser hvordan sovjetregimet hadde store vyer om et utviklet helsevesen, uten å være i stand til virkelig å prioritere dette. Til tross for kvantitativt sett betydelige resultater var kvaliteten på helsetjenestene overveiende langt dårligere enn i vestlige land. På utdanningsområdet var situasjonen bedre, men Jeremy Smith viser at også her kom vyene til kort overfor et tungrodd økonomisk system.

Selv ikke det som var sovjetøkonomiens styrke, muligheten for å konsentrere ressurser om prioriterte prosjekter, førte alltid fram. Pynnöniemi og Trautman gir eksempler på enkeltsatsinger i sovjettiden (BAM-prosjektet og satsingen i Arktis) som ikke ga de resultater man forventet. Og omfattende felt som helse og utdanning måtte, til tross for store visjoner, vike for andre områder som ble ansett som viktigere for Sovjetunionens sikkerhet, slik som industri og jordbruk – og selvfølgelig ikke minst den militære sektor.

Som nevnt er artiklenes tilnærming til modernisering forskjellig. Redaktørenes moderniseringsbegrep er vidt og deres ambisjon omfattende (jf. f. eks. s. 15). Spørsmålet er om ikke moderniseringsbegrepet er *for* vidt og ambisjonene *for* store. Bidragene blir svært sprikende. Det ville kanskje vært en fordel om antologien

hadde fokusert mer på én eller noen få sentrale problemstillinger. Et eksempel kunne ha vært noe Jeremy Smith peker på i sitt bidrag – det han kaller et av de fundamentale paradokser i den sovjetiske modernisering: Mens den sentrale kommandoøkonomien kan ha vært funksjonell for den ekstensive industrielle veksten i 1930-årene, ble den umulig å tillempe til de krav som en høyteknologisk tidsalder stilte. Dette er en allment akseptert oppfatning. Men hvorfor var det slik?

Innvendingen om uklart fokus og sprik i tilnærmingen skal likevel ikke skygge for at denne boken inneholder mange gode artikler og alt i alt utgjør et viktig bidrag til diskusjonen om modernisering i Russland.

Soviet People with Female Bodies. Performing Beauty and Maternity in Soviet Russia in the mid 1930–1960s

Yulia Gradszkova

Stockholm studies in history 2007:89

Stockholm: Acta Universitatis Stockholmiensis, Stockholm University 2007

347 s., ISBN 9789189315716

Recenserad av **Maija Jäppinen** [pol.mag., hum.kand., doktorand vid Samhällspolitiska institutionen/Aleksanteri institutet, Helsingfors universitet]

Skönhet og moderskap är ofta väsentliga aspekter när kvinnlighet produceras og definieras. Hurdana normer og beteenden i fråga om skönhet og moderskap hade man i Sovjetunionen? Bevarades skönhetens og moderskapets nära og «naturliga» koppling till kvinnligheten efter revolutionen i Ryssland, då könssystemet blev föremål för omdefiniering? Hur förändrades beteenden og normer under decenniernas lopp?

I sin insiktsfulla avhandling *Soviet People with Female Bodies* undersöker Yulia Gradszkova hur skönhets- og moderskapsrelaterade normer og praktiker påverkade både hur kvinnlighet producerades og hurdana uppfattningar om kvinnlighet som förekom i Sovjetunionen. Forskningen tar sin utgångspunkt i den foucaultska tanken att diskursiv praxis formar uppfattningen om vad som är normalt – og också vad som är onormalt. Avhandlingen granskar hur skönhet og moderskap formas i normaliserande vardagspraktiker. Skönhet og moderskap ses som en del av kroppens politik, og genom detta är det möjligt att forstå de mekanismer med vilka

kvinnlighet produceras. Med moderskap förstås här den praxis som hänför sig till graviditet, förlossning och vård av ett spädbarn, med skönhet den som hänför sig till utseendenormer samt till vård av kroppen, håret, kläderna och skorna.

Gradskova har avgränsat tidsperioden för sin forskning till att omfatta tre och ett halvt årtionde, från 1930-talets mitt till 1960-talets slut – «sovjetstatens 'mellersta stadium', som börjar med att socialismen proklamerar ha segrat och slutar i ett skede då tecknen på systemets förfall inte ännu var synliga», såsom hon motiverar avgränsningen. Forskningsmaterialet består av både tryckta källor och intervjuer. De tryckta källorna är såväl handböcker som riktar sig till kvinnor och behandlar hur det är att vara kvinna, som damtidningsartiklar, planscher och tidningsfotografier. Intervjumaterialet består av intervjuer med kvinnor från tre olika ryska storstäder: Moskva, Saratov (vid Volga) samt Ufa (huvudstaden i Basjkortostan). De intervjuade kvinnorna var unga under den tidsperiod som undersökningen omfattar. I materialet ingår även fotografier ur deras familjealbum som de låtit forskaren ta del av. Gradskova kallar intervjumetoden för «kökssamtal».

Genom analysen bygger författaren upp en mångsidig och nyansrik bild av skönhets- och moderskapsrelaterade normer och vardagspraktiker, och presenterar hur dessa förändrats under den tidsperiod som undersökningen omfattar. Bruket av olika slags forskningsmaterial gör att undersökningen blir både mångstämmig och mångfasetterad. I verkets första del analyserar författaren det tryckta materialet, enligt vilket de skönhets- och moderskapsrelaterade normerna och praktikerna framställs som rätt så enhetliga. I verkets andra del presenteras intervjumaterialet, som ger en mycket mera varierande och heterogen bild av ämnet: De intervjuade kvinnorna omfattade och reproducerade endast en del av sovjetideologins skönhets- och moderskapsrelaterade diskurser; andra förkastades. Bland det bästa i undersökningen är när forskaren ställer olika material mot varandra så det uppstår en dialog. Tidningsartiklarna om fabrikenas amningsrum framstår i en ny dager när ingen av de intervjuade minns att det skulle ha funnits några sådana. Däremot minns de hur otroligt svårt det var att ordna med barnavård och hur bröstmjölken förvarades mellan fönsterrutorna där det var svalt, så att mor- och farmödrar eller andra familjemedlemmar kunde mata babyen medan mamman själv var tvungen att återvända till arbetet strax efter förlossningen.

I materialet som Gradskova analyserar definieras moderskapet som kvinnans naturliga uppgift, en uppgift som varje kvinna åtrår.

Barnafödandet ses också som kvinnans plikt gentemot sovjetisk samhället. Moderskapet granskades under den tidsperioden med «naturlighet» och «socialt moderskap» som referensramar. Moderskapet och i synnerhet barnafödandet definierades ända från 1920-talet av diskursen om «hygien», som var förknippad med *kulturnost*-ideologin och framstegstanken. Förlossningarna flyttade till sjukhusen. De trygga, hygieniska förhållandena framställdes som statens omsorg om mödrarna, en omsorg som enligt Gradskova också användes till att legitimera abortförbudet som trädde i kraft år 1936. Moderskapet «medikaliserades». I pressen framställdes medikaliseringen som en sovjetregimens prestation. Många av de kvinnor som Gradskova intervjuade upplevde det dock som en del av den repression och kontroll som staten utövade. Enligt deras erfarenheter var vården ofta av dålig kvalitet och gav inte individen några valmöjligheter.

Jämfört med moderskapet hade skönheten en marginell status i den officiella sovjetiska diskursen. Viktiga diskurser i produktionen av skönhet var bland annat «god smak», «funktionalitet», «hygien/hälsa», «mode» och «anspråkslöshet». För att uppnå ett kvinnligt yttre krävdes en ständig kamp mot den bristfälliga tillgången på kläder, kosmetik och skönhetsjänster. Gradskova påvisar att skönhetsrelaterade färdigheter, som till exempel att sy och göra om kläder hemma, länge spelade en betydande roll. Därtill förekom också tysta praktiker som saknades i den officiella diskursen, som *blat*, utnyttjandet av inofficiella nätverk för att skaffa varor och tjänster, eller *fartsovka*, köp av utländska kläder som förts in i Sovjetunionen olagligt, till exempel av utländska studerande på studenthem.

Utgångspunkten för studien är delvis en kritik av att forskningen om det sovjetiska könssystemet länge har fokuserat på könskontraktet och idén om «den förvärvsarbetsande modern». Gradskova vill tillföra denna bild fler nyanser, och hon gör det bra. Det nya perspektivet på sovjetisk kvinnlighet är fruktbart även när det gäller internationella jämförelser, och gör det möjligt att se likheter vid sidan av olikheterna. En av undersökningens slutsatser är också att de sovjetiska diskurserna om skönhet och moderskap i många aspekter inte skiljer sig radikalt från de diskurser som förekom i Europa under motsvarande tidsperiod.

Författaren behärskar väl analysen av både det tryckta materialet och intervjuerna. Det är ett ämnesområde där forskningen har nytta av att utnyttja den muntliga historian vid sidan av arkivmaterial, eftersom det tillför både djup och nya perspektiv, och därmed ökar forskningens validitet. Analysen av de olika materialen kunde dock ha sammanbundits i högre grad. Det intressanta greppet jag

beskrev tidigare, att låta olika material föra en dialog, kunde det ha funnits mera av – nu sker analyserna av det tryckta materialet och intervjuerna huvudsakligen i olika kapitel.

Forskningens val av teoretiska verktyg är också lyckat. Genom att använda sig av verktyg från genusforskningen och vardagsforskningen tar Gradskova avstånd från tanken på de sovjetiska kvinnorna som en enhetlig och likformig grupp, och tränger in bakom bilden av den «genomsnittliga» sovjetiska mamman för att undersöka diskursernas och praktikernas mångformighet. Som en speciell merit vill jag lyfta fram att författaren beaktar och synliggör de etniska och regionala skillnaderna. I såväl insamlingen av materialet som i dess analys fäster författaren speciell uppmärksamhet vid Sovjetunionens regionala, etniska och religiösa mångfald. Materialet har insamlats i tre olika städer, och förutom etniska ryssar har författaren intervjuat basjkirer, tatarer, judar och vitryssar. I sin analys behandlar Gradskova på ett lyhört sätt skillnaderna i etnisk och religiös bakgrund, och även skillnaderna mellan generationer och social ställning. Som teoretiskt/begreppsligt verktyg använder hon begreppet «intersektionalitet», som fäster speciell uppmärksamhet vid olika sociala kategoriers reciprocitet, makt och sociala hierarkier. Efter att ha analyserat intervjuerna drar författaren den slutsatsen att skönhets- och moderskapsrelaterade praktiker visade sig vara mycket olika beroende på personens boningsort, utbildningsnivå, yrke samt hennes personliga tolkningar av «kultur» och etniska eller religiösa traditioner.

Till arbetets meriter hör även de mångsidiga bilagorna, som bland annat innehåller en ordlista över de termer som hänför sig till Sovjetunionens historia, information om den familje- och moderskapsrelaterade lagstiftningen under nämnda tidsperiod, tilläggsinformation om intervjuerna samt ett rikligt utbud fotografier som använts som material. Som en helhet utgör verket ett viktigt nytt perspektiv inom forskningen i det sovjetiska könssystemet och kvinnligheten, och även inom forskningen i den sovjetiska vardagen.

Life as Exploit: Representations of Twentieth-Century Sainly Women in Russia

Elina Kahla

Kikimora Publications Series A: 16

Helsinki: Kikimora Publications 2007

308 s., ISBN 9789521037900

Recenserad av **Kirsti Ekonen** [lic.phil., forskare, Tammerfors universitet]

I Elina Kahlas sammanläggningsavhandling *Life as Exploit: Representations of Twentieth-Century Sainly Women in Russia* är forskningsobjekten de kvinnor som Rysslands ortodoxa kyrka på senare år har helgonförklarat och de helgonbiografier, «neohagiografier», som skrivits över dem. Kahla konstaterar att «a saint is a ‘constructed figure’ whose sanctity depends on the opinion of others. One is never a saint except for other people» (s. 44). Denna utgångspunkt ger författaren möjlighet att genom de heliga kvinnorna behandla inte bara kyrkans och den kristna verksamhetens historia utan också den ryska kulturen, historien, det ryska samhället och särskilt den nationella självförståelsen ur en fräsch synvinkel.

Life as Exploit är den första vetenskapliga undersökningen som skrivits om nya ryska kvinnohelgon. Verket är därmed banbrytande och fungerar som en inledning till kommande forskning. Tidmässigt täcker arbetet hela 1900-talet. Kahla har som sitt material valt sex kvinnohelgon, som representerar olika tidsperioder och olika former av ävlan.

Efter sin make storfursten Sergej Aleksandrovitjs död grundade storfurstinnan Jelizaveta Fjodorovna (1864–1918), den sista kejsarinnans syster, Martas och Marias välgörenhetssamfund (*Marfo-Mariinskaja obitel’ miloserdija*). Kahla granskar Jelizaveta Fjodorovnas verksamhet och påvisar till exempel hur hon förenade den modernistiska (symbolistiska) konstens och den ortodoxa trons ideal. Jelizaveta Fjodorovna införde också luthersk tradition i sitt samfund genom att bland annat inrätta en tjänst för diakonissor. Martas och Marias samfund är därför både reforminriktat och traditionsbundet. Kahla påvisar också hur historieskrivningen som behandlar Jelizaveta Fjodorovna är delad: beroende på författare framställs hon ibland som kommunismens martyr, ibland som brobyggare mellan öst och väst. I allmänhet skildrar hagiografierna sina objekt schematiskt, såsom genren kräver. Kahla konstaterar dock att historieskrivningen och hagiografierna har mycket gemensamt, inte minst med tanke på den nationella självförståelsen.

Schemanunnan Nila (1902/04–1999) och hennes hagiografier kan jämföras med Rysslands nationella lidanden. Utöver detta påvisar Kahla deras betydelse för den enskilda människans livsfrågor. Nilas helgonbiografi visar hur hagiografen är en hybridgenre som har många olika funktioner. Till uppsvinget för de nationella och religiösa värderingarna i det nutida Ryssland anknyter också Moder Dunjas (Jevdokija Sjikova, 1856–1919), Moder Matronas (Matrona Nikonova, 1881–1952) och Moder Makarijas (Feodosija Artemjeva, 1926–1993) biografier. Alla tre representerar den förflutna tiden i Sovjetunionen: de var utbildade människor från landsbygden, vilka för sin religiösa övertygelses skull blev utan medborgerliga rättigheter. De verkade utanför både samhället och de regler som normerade det sociala beteendet och förde på det sättet vidare traditionen med dårskapen i Kristus (*jurodstvo*). I sovjetsamhället hade de – särskilt under Stalins tid – en stor betydelse för kyrkans överlevnad.

En nästan motsatt levnadsskildring till de ovannämnda utbildade kvinnornas är skildringen av Moder Maria Skobtsova (1891–1945), född Jelizaveta Kuzmina-Karavajeva. Skobtsova började som författare inom symbolismens krets. Hon emigrerade till Paris, där hon publicerade både filosofiska och skönlitterära texter. Centralt för hennes tänkande var en betoning av Rysslands idé och den ryska messianismen i Aleksej Chomjakovs, Fjodor Dostojevskijs och Vladimir Solovjevns anda. Skobtsovas personliga ävlan kom till ända i nazisternas koncentrationsläger år 1945. Kahla jämför olika versioner av Skobtsovas biografi. Skobtsova uppfattas ibland som socialradikal, ibland som filosof, modernistförfattare eller religiös martyr. Den intressantaste av dem alla torde ändå sovjetuppfattningen om Skobtsova vara; den är som en negation av helgonbiografen, fastän dess funktion i sovjetsamhället var likadan som hagiografen i kyrkan.

Vid granskningen av hagiografierna och biografierna är begreppet «topos» centralt: fastän texterna berättar om helgon som verkat under olika tider på olika sätt förenas de av konventioner. Särskilt intressant är den uppfattning som författaren för fram om hur mycket gemensamt två kanoniska grenar på 1900-talet, helgonbiografierna och den socialistiska realismen, har. De biografier över nya helgon som granskas i undersökningen upprepar den socialistiska realismens och sovjethjältens mytiska gestalt. Kahla visar att biografierna över 1900-talets kvinnohelgon förenas också av det draget att skildringen av den samhällseliga-nationella uppgiften höjer sig över skildringen av individen. Ju mer officiell skrivgenre det är

fråga om desto mer schematisk är skildringen och desto starkare framträder idealiseringen av objektet. Neohagiografierna i sin helhet både upprepar och förnyar den klassificering av kvinnohelgon som etablerats i kyrkan.

Kahla närmar sig sin forskningsuppgift tvärvetenskapligt, vilket är en av arbetets största förtjänster. Forskningen visar hur många olika teman och samhällsområden helgonen anknyter till. Forskningsgreppet gör det också möjligt att granska den kulturellt «höga» och «låga», kvalitets- och underhållningslitteraturen, parallellt. Författaren rör sig smidigt i filosofins, konsthistoriens, litteraturens och idéhistorians kontexter. Tack vare synvinkeln skildrar verket nyreligiositetens fenomen utförligt och grundligt. Moskva/Tartu-skolans kultursemiotik fungerar väl som metodiskt angreppssätt i denna undersökning och författaren blir inte fånge i dess typiska metaspråk. Kahla skriver insiktsfullt, även om det associativa skrivsättet ibland för henne in på sidospår.

Däremot förblir begreppet representation, som lyfts fram också i titeln, oklart. Visserligen analyserar och jämför författaren biografier och hagiografier – representationer av heliga kvinnor – men hon granskar också de ovan presenterade heliga kvinnornas verksamhet på ett sätt som i själva verket skapar representationer. Det hade varit nödvändigt att klargöra begreppet representation och författarens egen position. Nu förblir det öppet för läsaren om man med representation förstår all skildring av de heliga kvinnornas verksamhet som framställs i boken (författarens egen medräknad) eller endast de biografier över dem som skrivits i enlighet med olika genrens konventioner.

De allvarligaste bristerna i arbetet är dispositionens oklarhet, som utgör ett hinder för att följa författarens tankegång. De tidigare publicerade artiklarna (del II i boken) är intressanta undersökningar men den teoretiska delen (del I i boken), som skrivits som företal till dem, känns som ett delvis påklistrat bevis på en sådan vetenskaplighet som genren kräver av en doktorsavhandling. Det är rentav irriterande att slutsatserna presenteras redan i slutet av del I innan den egentliga saken har behandlats. Orsaken är naturligtvis den att det är fråga om en sammanläggningsavhandling där de egentliga artiklarna närmast blir till bilagor till de resultat som presenteras i den första delen.

Arbetets andra problem uppstår genom att författaren inte motiverar varför forskningsmaterialet enbart består av kvinnor, vilka representerar en mycket marginell grupp i de kanoniserade nya helgonens skara. Kahla avböjer att granska sitt forskningsobjekt ur ett genusperspektiv (s. 24). Men eftersom könet är kriterium

för valet av material, borde det beaktas också i granskningen av materialet och i de slutsatser som dras. I varje artikel lyfter författaren fram omständigheter som är intressanta uttryckligen ur genustematikens synvinkel: För Jelizaveta Fjodorovna erbjöd till exempel änkeståndet en möjlighet till självständig verksamhet. För Dunjas, Matronas och Makarijas del konstaterar författaren hur den kvinnliga svagheten förbyts till en maktfaktor när kyrkan och dess officiella prästerskap var föremål för förföljelse eller blev tvingade till kompromisser. Eftersom forskningen också utöver de här uppräknade erbjuder många ur genusperspektiv intressanta resultat, är det beklagligt att författaren inte utvecklat dem ända till slutsatser. Viktigare än att skapa en typologi över kvinnohelgon skulle jag ha ansett det vara att t.ex. reflektera över vilka slags möjligheter till religiös verksamhet de olika formerna av ävlan erbjöd för de helgon som här granskas och uttryckligen för dem som kvinnor, för vilka den ortodoxa kyrkans ämbeten var och är slutna.

Som helhet erbjuder dock boken en synnerligen intressant synvinkel på rysk religiositet under 1900-talet och på nutidens samhälle i Ryssland, särskilt med tanke på den nationella självförståelsen. Författaren lyckas vidga ett delområde av det religiösa livet till en del av både samhällelig aktivitet i sig och av dess representation – skildring och bearbetning för samhällets behov.

Översatt från finskan av Bernhard Åström.

Russian Power Structures – Present and Future Roles in Russian Politics

Jan Leijonhielm & Fredrik Westerlund (red.)

Stockholm: FOI, Totalförsvarets forskningsinstitut 2007

181 s., ISSN 16501942

Omtalt af **Flemming Splidsboel Hansen** [ph.d., forskningskoordinator, Forsvarsakademiet]

Som et af de seneste resultater af en imponerende produktion har det svenske Totalförsvarets forskningsinstitut udsendt et værk om magtstrukturerne i russisk politik. Det drejer sig bl.a. om de såkaldte *siloviki*, om «magtministeriernes» rolle som et redskab for den russiske stat, og om det russiske forsvars udvikling i årene fremover. Det er et uhyre vigtigt emne, og ethvert bidrag, som kan

øge vores forståelse af disse svagt belyste problemstillinger, skal bydes velkomment.

Desværre lever bogen ikke helt op til mine forventninger. Dertil er flere af de i alt otte bidrag for dårlige og deres stil for uensartet. Værket er resultatet af en konference afholdt i Stockholm i oktober 2007, og som anmelder må man desværre ofte konstatere, at det er vanskeligt at få en sammenhængende publikation ud af en samling konferencepapirer. I sidste ende er skylden nok redaktørernes, om ikke andet så fordi de bør gøre det klart for skribenterne, hvad der forventes, og hvorledes niveauet og stilen vil være.

Som nævnt indeholder bogen otte kapitler, og disse er ind delt i fem afsnit. Det første afsnit ser på magtinstitutionerne og det politiske liv, og det indeholder bidrag af Aleksandr Golts og Carolina Pallin. Golts er, sammen med Pavel Felgengauer, måske Ruslands mest kendte og citerede journalist inden for det militære område. Han leverer det, han kan, nemlig en journalistisk analyse af militærets indflydelse på det politiske liv i Rusland. Det er deprimerende læsning, men det er også vanskeligt at vurdere, da det i høj grad er baseret på den type af overskrifter og generaliseringer, som gør Golts så populær blandt de forskere, som står og mangler en hurtig illustration af problemerne i dagens Rusland. Det er en skam, for hvis Golts' konklusion står til troende, så er Rusland i dag i en situation, hvor militæret spiller en alarmerende stor rolle i det politiske liv, og hvor militæret selv bliver misbrugt af de politiske ledere. Begge dele er uacceptable, men emnet fortjener en mere overbevisende analyse end den, som Golts præsenterer.

Så er der i stedet langt mere indhold og direkte anvendelighed i Pallins artikel, hvor hun forsøger at definere de egentlige «magtministerier». Vi er mange, som bruger denne betegnelse, men få af os har en klar definition af begrebet. En del af problemet er, som Pallin gør opmærksom på, at udtrykket «magtministerium» ofte bruges i flæng til at beskrive noget, som man ikke bryder sig om (s. 25). Pallin foreslår, at begrebet bruges som betegnelse for i alt fem ministerier, fem tjenester og to direktorater. Blandt andre eksperter vil der sikkert være modstand mod at medtage en eller flere af disse institutioner, men det er rart at se et så klart bud på, hvad der egentlig gemmer sig bag «magtministerierne». Der er megen uklarhed, og problemet illustreres – lidt ironisk – af de senere kapitler, som taler om «magtministerier» på hver deres måde og uden henvisning til Pallins klare definition.

Det andet afsnit tager læseren videre til «den militære dagsorden». Pavel Baev åbner med en diskussion af udviklingen i Nord-

kaukasus. Bæv har efter alt at dømme ikke givet artiklen megen opmærksomhed. Teksten er velskrevet, men den indeholder ikke meget nyt. Mest interessant er hans korte kommentarer om den formindskede indflydelse for Den Føderale Sikkerhedstjeneste FSB (ss. 53–54), og ændringerne i forholdet mellem forskellige klaner (s. 52). Men man skal vist til en af Bævs kommende værker for at læse mere om dette.

Vitalij Sjlykov følger efter med en opsummering af status for den forkromede russiske militærreform. Det er et mundtligt oplæg, som er indleveret i tekstform. Artiklen er nem og ukompliceret – den giver vigtige tal og datoer – men ellers er der ikke meget at hente her. Det er dog opmuntrende at læse Sjlykovs konklusion, som siger, at tiden nu er mere moden til en reform af det russiske forsvar end på noget andet tidspunkt siden 1991.

Bogens tredje afsnit ser nærmere på den militære økonomi. Afsnittet åbnes af Steven Rosefielde, som desværre har leveret en overordentlig svag og rodet artikel. Jeg har aldrig set et bidrag med så mange referencer til egne, tidligere arbejder, og Rosefielde har tydeligvis lavet et copy-paste arbejde. Resultatet er en pine at læse: Artiklen mangler en del data for at virke overbevisende, den har ingen diskussion af det russiske politiske liv og dets præferencer, og den er bestemt ikke skrevet for ikke-indviede. Dertil kommer, at den bruger et generaliserende og farvet sprog. Et eksempel er betegnelsen «Muscovy», som benyttes om dagens Rusland, og som i sig selv indikerer en tilbagevenden til noget negativt, truende og ikke-vestligt.

Pladsen tillader ikke en diskussion af svaghederne i Rosefieldes artikel, så lad mig i stedet gå til konklusionen, som (hvis hans mere grundige arbejder ellers støtter denne) er interessant: Rosefielde mener, at den statslige kontrol med den russiske forsvarsindustri vil svække landets fremtidige militære formåen. Deri ligger egentlig ikke noget overraskende. Det er sjældent de store statslige kolosser, som fører an, når det gælder udvikling og effektivitet. Men det er jo interessant, hvis den russiske stats forsøg på at styrke sig selv på længere sigt faktisk vil gøre den svagere. Militært vil Rusland måske ikke udvikle sig med den hast, som mange synes at forvente i dag.

Det er en konklusion, som også støttes af Stephen Blank i den efterfølgende artikel. I et velskrevet bidrag ser Blank nærmere på statens kontrol med forsvarsøkonomien. Han diskuterer især Den Militær-Industrielle Kommission, som sidder som en edderkop midt i spindet og derfra kontrollerer selv de fjerneste grene af militærindustrien. Blanks konklusion er, at den politiske ledelse under Putin

har «in effect recreated the Soviet Ministry of Defence Industry» (ss. 124–25). Det vil give landet problemer, for «it cannot compete as a major military power with a closed autarchic and archaic defence sector and state management of the economy» (s. 125).

Problemerne fortsætter for det russiske forsvar i det fjerde afsnit, som består af blot en artikel, nemlig Murray Feshbachs diskussion af den russiske befolkningsudvikling. Desværre leverer Feshbach slet ikke den information, som kunne have givet det fornødne perspektiv på emnet. Hans artikel er simpelthen for rodet og upræcis, og den synes, som også Rosefieldes, at være sat sammen af tidligere artikler. En illustration kan findes i diskussionen af aids i forsvaret; vi får at vide, at «the number of AIDS deaths in the first 6 months of 2007 exceeded the annual total for 2006» (s. 134), og at «it is no surprise that so many became ill or died with AIDS last year» (s. 135). Men han giver ikke nogle tal eller henvisninger – dem skal man selv finde i appendix IV 26 sider længere fremme... Faktisk havde artiklen været stærkere, hvis teksten var blevet skåret ned og statistikkerne trukket meget længere frem.

Feshbachs konklusion, som i øvrigt ikke er særligt tydelig, er, at den russiske befolkning forsvinder i alarmerende hast. Det skaber naturligvis en enorm udfordring for det russiske samfund generelt – og det skaber problemer for det russiske forsvar, som vil få vanskeligt ved at finde tilstrækkeligt personel. Alene i perioden 2006–07 faldt antallet af mulige værnepligtige med 70.000 (s. 146). En midlertidig løsning kan være at lade frivillige fra SNG-området fylde hullerne, men på længere sigt er det russiske forsvar nødt til at ændre sin tænkning, så det kan klare sig med færre styrker.

Heldigvis sluttet bogen af på fornem vis af Dmitri Trenin, som leverer en fin lille kommentar. Der er ikke tale om egentlig forskning, men snarere en lidt causerende kommentar. Ifølge Trenin er det ikke de officielle magtstrukturer, som kontrollerer Rusland men derimod et uofficielt netværk af tidligere KGB-medarbejdere anført af Putin (s. 167). Heri ligger måske en mulighed for, at dette netværk lettere kan skubbes fra magten, f.eks. efter skiftet fra Putin til Medvedjev?

Trenin beskriver et system, som ønskede en ekstern fjende, og som fik den af den politiske ledelse. Denne fjende er naturligvis USA (s. 169). Trenin ser dog ikke nogen større risiko ved denne udvikling; USA er for stærkt, Rusland er for svagt og pragmatisk, og den ideologiske konflikt er fraværende. Rusland er ikke, som han udtrykker det, «the Soviet Union 2.0» (s. 179). Der er mange uheldige og negative udviklingstendenser i Rusland i dag, men vi

forstår måske landet forkert, hvis vi forsøger at presse det ned i en skabelon fra den kolde krig.

Trods flere gode og sobre bidrag lever bogen som nævnt ikke helt op til mine forventninger. Redaktørerne har utvivlsomt kæmpet for at få omsat de ofte lidt uforpligtende mundtlige præsentationer til egentlige artikler. Det er kun lykkedes i enkelte tilfælde. Efter endt læsning savner jeg et overblik over de russiske magtinstitutioner og deres forhold til det politiske system. Hvilken indflydelse har de egentlig? Hvorledes får og bevarer de deres indflydelse? Hvilke typer forhold eksisterer mellem magtinstitutionerne og de forskellige politiske institutioner, vigtigst naturligvis præsidentembedet?

Jeg mangler desuden en diskussion af udviklingen efter Putins tilbagetræden. I oktober 2007 måtte bogens forfattere trods alt forvente, at Putin ville forlade posten som præsident. Spørgsmålet er så, hvilken betydning dette vil få for bogens emne? Det bliver desværre ikke diskuteret. De russiske medier er allerede begyndt at se en mulig udvikling, hvor Medvedjev fjerner sig fra de traditionelle magtinstitutioner eller det uofficielle netværk, som Trenin peger på i sin artikel. Hvis dette sker, og især hvis Medvedjev på sigt måske endog løsriver sig fra Putin, kan de russiske magtinstitutioner blive skubbet væk fra centrum af det politiske liv. Det bliver spændende at følge denne udvikling.

The Dynamics of Energy in the Eurasian Context

David Dusseault (red.)

Aleksanteri Series 3:2007

Helsinki: Kikimora Publications 2007

160 s., ISBN 9789521040191

Omtalt av **Indra Øverland** [leder for Energiprogrammet, NUPI]

Det finske Aleksanteri-instituttet har nylig utgitt *The Dynamics of Energy in the Eurasian Context*, redigert av David Dusseault. En av denne bokens største styrker er dens ikke-politiserte tilnærming til Russland som petroleumsprodusent og internasjonal energiaktør. Ellers dynges vi i dag gjerne ned av kaldkrigsretorikk, ikke minst i forbindelse med publikasjoner på energiområdet. For eksempler på denne tendensen i vestlig analyse, se Vladimir Socors tallrike artikler i *Jamestown Eurasia Daily Report* eller en av Robert Larssons fyldige rapporter om energitrusselfen fra øst.

Dusseault og hans medforfattere unngår altså denne fallgruven og lykkes i å gi analyser som verken demoniserer eller glorifiserer den fremvoksende russiske energimakten. I stedet gir de en kald og klar analyse av dens forskjellige dimensjoner. Det fortjener de honnør for. Utgivelsen bekrefter også renommeet til det finske Aleksanteri-instituttet, hvor boken har sitt utspring, som et av de sterkeste og mest pragmatiske miljøene for studier av det postsovjetiske området. I tillegg har de fått med seg blant andre Philip Hanson, en av de tyngre forskerne ved Royal Institute of International Affairs, et institutt som ellers ikke utmerker seg ved å ha russlandsstudier som et av sine sterkeste områder.

Boken er spekket med interessante – og noen ganger uvanlige – poeng og fakta om den eurasiske energisektoren. Noen eksempler: I 1994 var 70 prosent av Gazproms ansatte og flertallet av styremedlemmene ukrainere, noe som reflekterte den sovjetiske gassindustriens opphav i Ukraina og at Ukraina fortsatte å være sentrum for sovjetisk gassvirksomhet (s. 15). Finland importerer hele sitt forbruk av naturgass fra Russland, men dette utgjør bare 12 prosent av landets totale energiforbruk (s. 19–20). Russland har subsidiert de andre SUS-landene med energi tilsvarende 100 milliarder amerikanske dollar siden 1991 (s. 17); 75 prosent av Russlands vannkraftpotensial ligger i Øst-Sibir og Det fjerne østen (s. 142).

Hvis man skal ta utgangspunkt i forordet, har Dusseault og hans medforfattere ambisjoner om å utvikle og anvende teori på energiområdet. Slik sett er det en meget betimelig bok. Det er i dag et stort gap mellom den betydelige forskningsoppmerksomheten som blir postsovjetiske energispørsmål til del og fraværet av samfunnsvitenskapelig teoretisering innen dette feltet. Hvis man skal dømme ut fra de utallige publikasjonene som nå pøses ut om gass, olje, elektrisitetssektorreform og andre energispørsmål i Russland og Kaspiregionen, er dette et sentralt samfunnsvitenskapelig vekstområde. Men dessverre fremstår denne litteraturen stort sett som løsrevet fra tidligere teoretisering og utgjør heller ikke noe forsøk på å bygge nye teorier. Slik sett forblir postsovjetiske energistudier en fattig del av det samfunnsvitenskapelige universet. Kanskje er noe av grunnen til dette at mange av dem som skriver om energirelaterte problemstillinger i det postsovjetiske området, har ambisjoner om å drive konsulentvirksomhet for oljeselskaper og andre bemidlede sponsorer, og at slike oppdragsgivere primært er interessert i empirisk orientert analyse.

Til tross for de lovende ambisjonene skissert i forordet, makter allikevel den foreliggende boken i liten grad å fylle gapet mellom

eurasisk energianalyse og akademisk teoretisering. Forfatterne demonstrerer en god forståelse av eksisterende teori, inkludert tenkningen rundt transisjon, institusjonalisme og det geopolitiske perspektivet på eurasiske energi. De velger også gode utgangspunkt for sin egen teoribygging – en kombinasjon av Giddens-aktige strukturering (*structuration*) hvor både agens og struktur får spille en rolle, Wendts videreutvikling av denne for studiet av mellomstatlig samhandling samt vektlegging av kombinasjonen av intenderte og uforutsette konsekvenser av sosiale aktørers handlinger. Dette rammeverket legges frem i første kapittel, forfattet av Markku Kiivinen. Etter hvert som man leser gjennom resten av boken, vokser imidlertid følelsen av at forfatterne ikke helt har lykkes i å fullføre dette prosjektet. Dette er kanskje heller ikke så forbausende når man ser på spennvidden til kapitlene, som dekker temaer så forskjelligartede som Bakus oljeboom rundt 1900 (Jeremy Smith), oljesøl i Østersjøen (Timo Hellenberg) og tyske persepsjoner av Russland og Norge som petroleumsleverandører (Mattias Spies).

Mer ressurser kunne også vært satt inn på å forbedre språket i flere av kapitlene, hvor forfatterne stadig snubler i små språklige problemer. Her påligger det redaktøren et spesielt ansvar. Alt i alt er boken, på tross av ovennevnte svakheter, allikevel en interessant samling tekster som det vil kunne være nyttig for de aller fleste som jobber med energispørsmål i tilknytning til det store eurasiske rommet å ta en kikk på. Spesielt for nordiske kolleger kan det være verdt å gjøre seg kjent med hva som kommer ut av Aleksanteri-instituttet. Når det er sagt, kan man også spørre seg om ikke redaktøren og forfatterne kunne ha vært litt mer ambisiøse, jobbet litt hardere for å realisere de teoretiske ambisjonene, dratt kapitlene litt strammere sammen, utvidet og polert tekstene og fått boken utgitt på et eksternt forlag. Det får bli anbefalingen for neste forsøk.

Support, Resistance and Pragmatism. An Examination of Motivation in Language Policy in Kharkiv, Ukraine

Margrethe B. Søvik

Stockholm: Department of Slavic Languages and Literatures, University of Stockholm 2007

350 s., ISBN 9789185445660

Omtalt af **Allan Have Larsen** [cand.mag. i russisk og religionsvidenskab]

Denne bog er resultatet af en doktorafhandling og er et på alle måder solidt akademisk arbejde – man mærker tydeligt, at forfatteren, Margrethe B. Søvik, er på hjemmebane. Stedet som Søvik har valgt til sine feltstudier, er den overvejende russisksprogede østukrainske by Kharkiv med 1,5 mio. indbyggere. Objektet for forfatterens feltarbejde har været studerende, akademikere og andre, der kunne forventes at skulle bruge sprog meget i forbindelse med kommunikation med publikum, klienter, læsere etc. Der er således ikke nødvendigvis tale om et repræsentativt udsnit af befolkningen i Kharkiv. Emnet er dog velvalgt, da spørgsmålet om forholdet mellem ukrainsk og russisk ser ud til at være aktuelt i Ukraine en rum tid endnu (jf. bystyret i Kharkivs beslutning af 6. marts 2006 om, at russisk skulle have status af «regionalsprog» dvs. at sproget skulle kunne bruges på lige fod med ukrainsk).

Søvik argumenterer for, at man ved at fokusere på sprogpolitik kan få et indblik i et samfund i forandring. Feltarbejdet, der omfattede både interviews og spørgeskemaundersøgelser blev udført i oktober 2003, august 2004 og marts 2005. Arbejdet med afhandlingen afsluttedes i begyndelsen af 2005. Derfor bliver forholdene omkring orangerevolutionen kun perifert berørt. En central og uden tvivl rigtig påstand i bogen er, at der ofte ligger mere end lingvistiske mål bag sprogpolitik. Stat og religion kan rimelig let adskilles, hvorimod det er langt sværere at holde stat og sprog adskilt. En stat har brug for et sprog at kommunikere på. Det sprog som staten vælger at kommunikere på, vil altid være det mest privilegerede sprog i en given stat.

Grundlæggende ser Søvik tre konsekvenser af sprogpolitik: Den kan medvirke til, at status quo bevares, hvorved der ikke ændres på de givne magtforhold. Sprogpolitik kan være et middel til reformer, hvorved nye grupper får mulighed for at deltage i samfundslivet. Endelig kan den også være revolutionerende og afstedkomme, at en elite afløses af en anden. Det er på grund af dette potentielle konkurrenceelement, at sproglige problemstillinger ofte er forbundet med konflikt.

Historisk har der ofte været et spændt forhold mellem russisk og ukrainsk i den russisk/sovjetisk-dominerede del af Ukraine, af hvilken grund sprogpolitik ofte handler om alt muligt andet end sprog. Diskussionen om forholdet mellem russisk og ukrainsk er nært knyttet til historieskrivningen og således stadig politisk meget sprængfarlig. Grundlæggende er der to store – og ofte modstridende – fortællinger, der kæmper om sjælene i Ukraine. Den ene er den russisk-imperiale, der understreger det fælles mellem russisk og ukrainsk, og det at russere og ukrainere begge har rod i Kiev-Rus. Den anden fortælling er en ukrainsk national fortælling med vægt på de gange Ukraine har været en form for selvstændig stat, dvs. Kiev-Rus, kosakrepublikkerne og selvstændighedsbestrebelseerne under og efter 1.verdenskrig.

Set fra et ukrainsk synspunkt var der derfor meget, der skulle repareres på, da Sovjetunionen begyndte sin opløsningsproces. I Ukraine startede postsovjetisk sprogpolitik på mange måder 28. oktober 1989, da der blev vedtaget en lov «om sprog i den ukrainske sovjetrepublik». I denne lov fik ukrainsk status som det eneste statssprog i Ukraine. Brugen af russisk blev dog også garanteret i loven. Bestrebelseerne på at gøre Ukraine mere ukrainsktalende må i det store og hele siges at være lykkedes. Markant flere mennesker i byen Kharkiv hævder nu, at de kan ukrainsk end ved 1989-folketællingen, hvor kun 62,5 % hævdede at de talte ukrainsk flydende. I 2001-folketællingen opgav 81,7 % af befolkningen, at de talte ukrainsk flydende.

Denne politik har imidlertid medført stor utilfredshed i den overvejende russisktalende del af landet. En af anstødsstenene har for eksempel været, at der i efteråret 2003 blev indført en lov, der forbyder reklamer på andre sprog end ukrainsk. Heller ikke alle ukrainere mener, at alt, der har med Rusland at gøre skal kastes over bord. Således kommer det til udtryk i et af interviewene, at også ukrainere kan se det som et tab, at de ikke længere har del i den «store russiske kultur» og at de ikke længere kan sige, at Dostojevskij, Tolstoj og andre er «vore».

Søviks undersøgelser viser, at flertallet af de, der går ind for statslig regulering af sprogforhold er ukrainere. Man kunne forvente større pro-russiskhed i en by som Kharkiv end tilfældet er. Ikke desto mindre har ca. halvdelen af de adspurgte givet udtryk for, at de støtter statslig regulering af sprogforholdene i Ukraine, hvilket betyder en eller anden form for støtte til ukrainsk. Dette forklares med folks skræk for forandringer og det, at unge mennesker ofte er mere pro-ukrainske end ældre mennesker.

For mange studerende med russisk som modersmål, forekommer ukrainsk ofte at være funktionstomt. Det er bedre at lære vestlige fremmedsprog end at lære ukrainsk. Det fremgår også af forfatterens undersøgelser, at ukrainsk i mange sammenhænge er et lavstatusprog i forhold til russisk. Alle er dog enige om at *surzjyk* (et russisk/ukrainsk blandingssprog) er det ultimative lavstatusprog i Ukraine. Forholdet mellem russisk og ukrainsk kan dog også være mere kompliceret end som så. Et eksempel på det er Julia Tymosjenko. Da hun gik fra business til politik, skiftede hun også sprog og begyndte udelukkende at tale ukrainsk. Formålet med dette skifte var at trække på forestillingerne om, at folk, der taler ukrainsk, er mere uskyldige og «uspolerede» end russisktalende.

Selv om Søvik vælger et enkelt geografisk sted som forskningsobjekt, får hun frem hvordan Østukraine på ingen måde er homogent, da de samme personer sagtens kan tale russisk i nogle sammenhænge, og ukrainsk i andre. Forfatteren hævder selv, at variationerne var større end hun først selv havde antaget, og mener, at det er en af de centrale opdagelser i afhandlingen. Generelt er det vigtigt i Ukraine-forskningen at være klar over, at der inden for en enkelt region kan være mange forskellige og ofte overlappende nationale identiteter. Mange mennesker er egentlig udmærket tilfredse med status quo, og er ikke interesserede i yderligere konflikt, hvis resultat kan være svært at forudse. De generationer, der husker tiden omkring Sovjetunionens opløsning, er mest skeptiske: efter at have været meget pro-ukrainske, blev de midt i 1990'erne skuffede over udviklingen. Helt unge mennesker, der ikke husker den tid, er mere positive over for det ukrainske sprog. Tuzla-konflikten i 2003 kan også have skærpet en anti-russisk holdning på tidspunktet for interviewene.

Bogen henvender sig selvsagt til alle med interesse for Ukraine og i særdeleshed hvis interessen går i retning af forholdet mellem ukrainsk og russisk i Ukraine. Der er dog ikke tale om nogen let læst bog. Den meget detaljerede kapitel- og afsnitsinddeling med mange ganske korte afsnit i det enkelte kapitel gør imidlertid bogen mere læsevenlig og muliggør også, at det er let at orientere sig i bogen, således at man blot kan læse det/de afsnit man ønsker uden nødvendigvis at læse hele bogen.

Andra världskrigets utbrott. Hitlers anfall mot Polen 1939

Marco Smedberg & Niklas Zetterling

Stockholm: Norstedts 2007

390 s., ISBN 9789113015972

Omtalt af **Kay Lundgreen-Nielsen** [dr.phil., lektor, Institut for Historie, Kultur og Samfundsbeskrivelse, Syddansk Universitet, Danmark]

Både Marco Smedberg og Niklas Zetterling har tidligere udgivet bøger med militærhistoriske emner. Zetterling arbejder ved Forsvarshögskolan, og Smedberg er både historiker og officer. Denne baggrund præger de to forfatters udvalg af temaer. Hovedparten af denne udmærkede bog handler om de polsk-tyske krigshandlinger, men der er også korte afsnit om Sovjetunionens angreb fra den 17. september 1939. Forfatterne benytter en omfattende international litteratur. Meget af den nyeste litteratur på tysk og engelsk er blevet brugt. Forfatterne anvender især tyske arkiver (Militærarkivet i Freiburg), men inddrager også oversatte polske kilder fra arkiver som Sikorski Instituttet i London. Der bruges mest hærrapporter (fra begge sider), men også breve fra soldater, der kan belyse enkeltpersoners oplevelser.

Bogen er således, på trods af den forreste del af titlen, ikke en grundig analyse af Anden Verdenskrigs udbrud, men en nøje rekonstruktion af de militære begivenheder, med gennemgang af frontbevægelserne, der følges i stor detaljerigdom. En række kort illustrerer udmærket grafisk disse detaljerede skildringer. De mange slag gøres levende ved indskud af enkeltpersoners oplevelser. Denne brug af forskellige kildetyper belyser således de samme begivenheder fra flere sider, og giver et realistisk billede af denne nye krig. Krige er jo ikke kun højdramatiske slag, men også for mange menige soldater stor kedsomhed, uvirksomhed og venten på begivenheder, der så pludselig sker. Det er træthed, sult, mangel på søvn og lange marcher hen over det flade Polen. Der bruges en meget fortællende stil, også med omtale af kuriøse detaljer om enkeltbegivenheder og inddragelse af livlige erindringer i citat. Mange samtidige fotografier er gengivet.

Med den valgte tilgang skal man ikke forvente at finde nøje analyser af stormagternes diplomatiske spil før og under krigen. De korte beskrivelser af forhistorien er den svageste del af bogen. Afsnittet om 1933–39 (s. 21–33) indeholder en del fejl eller upræcise udsagn. Tjekkosllovakiet erobrede i 1919 ikke hele Teschen, men en stor del af de polskeboede områder. Pilsudski foretog godt nok fra maj

1920 et storangreb mod øst, men ikke mod Ukraine, som tværtimod var hans allierede, men mod Sovjetunionen. I øvrigt havde der været polsk-sovjetiske kampe lige siden februar 1919, så det var ikke nyt i 1920. Piłsudski var 1918–22 ikke præsident, men statschef – præsidenter fik man først med 1921 forfatningen. Piłsudski blev dog aldrig præsident, da han anså denne post for for svag. Fortolkningen af den polske politik i Münchenkrisen er også meget mangelfuld.

Derimod er bogens hoveddel om de militære bevægelser en god og præcis fremstilling, og med fin forståelse for debatten om krigens karakter. Forfatterne er sig bevidst, at samtidens tyske propaganda har præget visse forestillinger om krigen som ved nærmere eftersyn ikke er så enkle endda. Krigen var ikke planlagt som en Blitzkrieg, med nøje samarbejde mellem tanks, fly og fodfolk. Det blev udviklet under krigshandlingerne. Det fremstilles sådan, at det tyske militær ikke var så fremragende, som nazisterne dengang påstod det, men at deres hurtige sejr også skal ses på den baggrund, at de stod over for en materielt svagere modpart – det er snarere en historie om halvgode tyskere og halvdårlige polakker. Mange af de tyske soldater var uerfarne. Der manglede samarbejde mellem de tyske værn, og forsyningstjenesten kunne ikke altid følge med den hurtige tyske fremrykning.

Forfatterne lægger ikke skjul på det polske militærs ringere tilstand, men fremhæver dog de polske soldaters tapre indsats, der f.eks. gav tyskerne uventet stor modstand i de langvarige kampe om Westerplatte ved Danzig. De forklarer også polakkernes brug af rytteri. Det var ikke et tegn på national særhed i form af mangel på realisme, men en fornuftig disposition i et land med få gode veje, men store flade strækninger, hvor heste gjorde god fyldest, især til rekognoscering. Erfaringerne fra den polsk-sovjetiske krig i 1920, der modsat Første Verdenskrigs stillingskrig var en bevægelseskrig, viste også, at heste stadig havde en vigtig rolle i krigsførelsen. De påviser endvidere, at den tyske hær ligeledes havde et stort forbrug af heste. De forklarer om kendte episoder med rytteriangreb mod tyske tanks – et klart vanvid! – at det ikke var planlagte aktioner, men afværgereaktioner, når polsk rytteri blev overrasket. Forfatterne fremhæver også, at det polske flyvevåben ikke øjeblikkeligt blev slået ud.

Polens militære situation var dog ret håbløs. Tysklands militære kapacitet var meget større, og Polen havde en meget lang grænse til Tyskland, der var svær at beskytte. Den polske planlægning regnede med støtte fra Frankrig og England imod Tyskland, men der kom ingen reel hjælp. Tværtimod blev Polen i en kritisk fase endog angrebet fra øst af en ny modstander, Sovjetunionen.

Forfatterne skildrer detaljert de forskjellige geografiske front-afsnit, med særlige afsnit om forsvaret af Warszawa. Den polske regering og overkommando blev hurtigt geografisk opsplittet, hvilket kombineret med store kommunikationsproblemer svækkede en effektiv ledelse af slagene.

Først i det sidste korte kapitel kommer forfatterne ind på den debat, som den internationale litteratur i de sidste år især har ført om tyske krigsforbrydelser i forbindelse med den nye krigsførelse i september 1939. Helt modsat dette værk, der drejer sig mest om krigshandlingerne bredt set, har en række bøger næsten kun beskæftiget sig med den tyske hærs og tyske politienheders folkeretsstridige adfærd i denne krig. Det drejer sig om det af forfatterne anvendte værk af Alexander B. Rossino (2003), men også om Edward B. Westermann (2005) om de tyske politienheder og Jochen Böehler (2006) om hærens rolle i Polen. Nazistisk ideologi og gamle preussiske fjendebilleder om østfolk forenedes hos mange officerer, menige og politifolk til en forestilling om polakker som undermennesker og ærkefjender, der kunne behandles uden respekt for krigens regler, med hyppige henrettelser af civile uden rettergang og henrettelser af krigsfanger imod folkeretten. Disse bøger gør meget ud af den nazistiske ideologis betydning for krigsførelse og især for SS/politienhedernes rolle.

Smedberg og Zetterlings bog indeholder i øvrigt også en meget kort skildring af sovjetiske og polske overgreb. Som helhed kan bogen stærkt anbefales som en nøgtern, kildebaseret skildring af de polsk-tyske krigshandlinger i september 1939.

Milošević i krig og i Haag – en dokumentasjon

Kjell Arild Nilsen

Oslo: Sypress Forlag 2007

460 s., ISBN 9788291224404

Meld av **Jan Erik Skretteberg** [masterstudent, bosnisk/kroatisk/serbiske kulturstudier, Universitetet i Oslo]

Slobodan Milošević var den enkeltpersonen med størst ansvar for tragedien som ramma Jugoslavia på 1990-talet. Dei fire krigane (frå den kortvarige krigen som endte opp med Slovenias lausriving i 1991, gjennom krigane i Kroatia og Bosnia-Hercegovina frå 1991 til 1995 og vidare til Nato-bombinga av Jugoslavia som fylgje av

krigen i Kosovo i 1999) førte til over 100 000 drepne og millionar av flyktningar. Det var den største flyktningstraumen Europa hadde sett sidan andre verdskrigen, og freden på Balkan er framleis skjør.

NTB-journalisten Kjell Arild Nilsen har i boka *Milošević i krig og i Haag* samanfatta store delar av den dokumentasjonen International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY) nytta i saka si mot den jugoslaviske ekspresidenten etter at Milošević vart arrestert av jugoslavisk politi i mars 2001 og seinare utlevert til Dei sameinte nasjonar (SN). Det er fyrste gongen denne dokumentasjonen er samanfatta på dette viset og samla mellom to permar, slik at også vanlege døydelege har sjansen til å setja seg inn i det omfattande tilfanget som vart presentert i saka mot Milošević.

Den serbiske dominansen i Jugoslavia etter Titos død i 1980 er tidlegare godt dokumentert. Nilsen byrjar boka med å gå gjennom korleis Milošević utnytta dette på eit nytt vis. Frå at den serbiske dominansen berre spegla seg gjennom relativt godt tildekkta maktstrukturar, var denne politikken open frå Milošević' kjende tale på Kosovosletta 28. juni 1989. Her framstilte Milošević det serbiske folket som eit offer både for sosialismen og kompromissa dei serbiske leiarane hadde gått med på i det sosialistiske Jugoslavia, og for dei andre nasjonane sin trong til ekspansjon av eige territorium på Balkan. Med dette snudde Milošević den offisielle politikken i landet frå å vera tufta på «brorskap og einskap» (*bratstvo i jedinstvo*) til å dreia i nasjonalistisk retning. Når sant skal seiast, vart den serbiske minoriteten i Kosovo diskriminert, noko som nok var den utløysande faktoren til at Milošević valde å stå fram med denne lina nett på 600-årsfeiringa av slaget på Kosovosletta. Likevel skulle denne vendinga i politikken få dramatiske konsekvensar.

Nilsen går mot å leggja skulda på EF si (ofte utskjelte) anerkjening av Slovenia og Kroatia som utløysande faktor for krigane på 1990-talet. Heller er det den i løynd planlagde serbiske framstøyten for å sikra seg «Lebensraum» som er årsaka, hevdar Nilsen. Dette er ein påstand som er verdt eit studium i seg sjølv. Men Nilsens bok er som tidlegare nemnt konsentrert rundt det veldige tilfanget i saka mot Milošević med vekt på krigen i Bosnia-Hercegovina (som både var den lengste krigen i det tidlegare Jugoslavia og den største humanitære katastrofen). I tillegg tek forfattaren føre seg rolla til dei internasjonale aktørane som freista bidra til å løysa flokene på Balkan. Han er mellom anna sterkt kritisk til SNs opptreden i konfliktane, men meir positiv til EF og EU si rolle. Dette er ikkje eit uvanleg syn mellom folk som har teke føre seg krigane på Balkan.

I tilfanget som ICTY samla, finst mellom anna avlytta telefon-

samtalar mellom Milošević og den bosnisk-serbiske politikaren Radovan Karadžić. Her kjem det fram at det var til dels kraftig usemje mellom desse to i fleire spørsmål. Særleg var det dei internasjonale framlegga til løysingar som var årsak til denne usemja. Milošević meinte at å godkjenna Vance-Owen-planen i 1993 ville vera å få godteke internasjonalt dei serbiske framgangane, medan den bosnisk-serbiske leiinga ville halda fram krigen. Nett denne dokumentasjonen har for vane å forsvinna inn i skuggedalen i andre verk om dette temaet.

Mellom alle folka på Balkan finn me mange som er frustrerte over at Vesten ser på heltane deira som krigsforbrytarar. Særleg mellom serbarane finst det ein tendens til å sjå på seg sjølve som offer for vestleg aggresjon og mislukka stormaktsspel. Forsåvidt innser mange i dag at serbarar har gjort seg skuldige i grove brotsverk, men hevdar samstundes at det er urimeleg mange serbarar frå alle sider av dei noverande grensene som er brakt inn for ICTY. Kan henda er dette sant. For Balkans framtidige stabilitet er det ein veikskap at det aldri har vore det same fokuset på krigsbrotverk utført på ikkje-serbisk side. At mange kroatar har trykt general Ante Gotovina til sitt bryst og at det tilsvarande har skjedd med tidlegare statsminister Ramush Haradinaj i Kosovo, er ikkje med på å betra tilhøva på Balkan – tvert imot. Eit brotsverk er eit brotsverk, og det er ingen grunn til å gjera dei ansvarlege til nasjonale heltar.

Sjølv om boka til Nilsen ikkje er med på å retta opp dette, er det ei grundig, lettlese og objektiv samanstilling av det veldige tilfanget som vart presentert i rettssaka mot Milošević fram til han døydde 11. mars 2006. Dersom ein skal peika på feil og manglar i boka, er ho i nokon grad skjemd av manglande diakritiske teikn ved serbiske, bosniske og kroatisk namn. Verre er det at EF og EU i nokre tilfelle er blanda saman, då dette også kvalitativt er to ulike einingar. Men det trekker i svært liten grad ned det heilskapleg positive inntrykket av boka.

Nye bøger i Norden

DANMARK:

Clausen, Kai Ørnfeldt

**Bjørnen vågner: Virksomhed-
sledelse og mennesker i USSR og
Rusland 1990–1999**

København: Handelshøjskolens Forlag
2007

200 s. ISBN 9788762903388

*Klüwer, Per Vingaard, Helle I.M. Sigh &
Espen Kirkegaard Espensen (red.)*

**Rusland efter Sovjet: nye rammer
– nye skel**

Århus: Den jyske historiker 2008

206 s. ISBN 9788791261176

Kulavig, Erik

**KGB: de russiske sikkerhed-
stjenester fra Ivan den Grusomme
til Vladimir Putin**

København: Aschehoug 2007

286 s. ISBN 9788711300589

Larsen, Inge Marie

**Da smør var guld: sibirisk smør-
produktion og -eksport 1895–1905**

Århus: Aarhus Universitetsforlag 2007

418 s. ISBN 978 8779343023

Nielsen, Thomas

**Østeuropa til fods fra Tallinn til
Istanbul**

Odense: Forlaget Skulkenborg 2007

450 s. ISBN 9788788475296

Poulsen, Niels Bo

**Den store fædrelandskrig: stats-
magt og mennesker i Sovjet-
unionen 1939–55**

København: Høst & Søn 2007

439 s. ISBN 9788714298913

Rasmussen, Karl Aage

Svjatoslav Richter, pianist

København: Gyldendal 2007

401 s. ISBN 9788702034301

Rosenfeldt, Niels Erik

**Lenin: en revolutionær funda-
mentalist**

København: Høst & Søn 2008

276 s. ISBN 9788763803717

Seierstad, Åsne

**Englen i Groznyj: historier fra
Tjetjenien**

Oversat fra norsk af Peter Nielsen

København: Gyldendal 2008

368 s. ISBN 9788702064834

Tsyppkin, Leonid

En sommer i Baden-Baden

Oversat fra russisk af Ole Husted
Jensen

Roskilde: Batzer & Co 2007

227 s. ISBN 9788790524753

FINLAND:

Aav, Marianne, Harri Kivilinna & Eeva Viljanen (red.)

Embroidered Paradise: Central Asian Embroideries: from the Collection of Tair A. Tairov

Helsinki: Designmuseo 2007
159 s. ISBN 9789529878543

Baschmakoff, Natalia, Paul Fryer & Mari Ristolainen (red.)

Texts and Communities: Soviet and Post-Soviet Life in Discourse and Practice

Aleksanteri Papers 4/2007
Helsinki: Aleksanteri Institute 2007
171 s. ISBN 9789521040771

Collis, Robert

The Petrine Instauration: Religion, Esotericism and Science at the Court of Peter the Great, 1689–1725

Turun yliopiston julkaisu, Sarja B, Humaniora 306
Turku: Turun yliopisto 2007
532 s. ISBN 9789512934379

Elo-Valente, Maarit (red.)

Maramureş – a Travel Guide to Romania's Region of Wooden Churches

Helsinki: Metaneira 2007
502 s. ISBN 9789529917211

Iivari, Pekka

Geopolitical Argumentation: Intelligence Perceptions in a Spatio-Temporal Context in Russia in 1991–2006

Nordia Geographical Publications
36:3

Oulu: Geographical Society of Northern Finland, Department of Geography, University of Oulu 2007
350 s. ISBN 9789514286766

Jauhola, Esa A.

Navigator, Strategist or Tactician? Planning and Control in North-Russian Firms

Acta Universitatis Lapponiensis 128
Rovaniemi: University of Lapland
2007
351 s. ISBN 9789524841795

Kangas, Anni

The Knight, the Beast and the Treasure: a Semiotic Inquiry into the Finnish Political Imaginary on Russia, 1918–1930s

Acta Universitatis Tamperensis 1283
Tampere: Tampere University Press
2007
320 s. ISBN 9789514471568

Kemppainen, Ulla

Ninth-Grade Adolescents' Health Behavior in the Pitkäranta District (Russian Karelia) and in Eastern Finland: a Comparative and Predictive Cross-Cultural Study

Kuopion yliopiston julkaisu, E, Yhteiskuntatieteet 146
Kuopio: Kuopion yliopisto 2007
149 s. ISBN 9789512708055

Lamberg, Marko (red.)

Shaping Ethnic Identities: Ethnic Minorities in Northern and East Central European States and Communities, c. 1450–2000

Helsinki: East-West Books 2007
354 s. ISBN 9789529959235

Mikkonen, Simo

State Composers and the Red Courtiers: Music, Ideology, and Politics in the Soviet 1930s

Jyväskylä Studies in Humanities 78
Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto 2007
336 s. ISBN 9789513929909

Mäkinen, Sirke

Russian Geopolitical Visions and Argumentation: Parties of Power, Democratic and Communist Opposition on Chechnia and NATO, 1994–2003

Acta Universitatis Tamperensis 1293
Tampere: Tampere University Press 2008
369 s. ISBN 9789514472190

Pasti, Svetlana

The Changing Profession of a Journalist in Russia

Acta Universitatis Tamperensis 1265
Tampere: Tampere University Press 2007
303 s. ISBN 9789514471001

Pearson, M., P. Ojanen, M. Havimo, T. Kuuluvainen & H. Vasander

On the European Edge: Journey through Komi Nature and Culture

Helsingin yliopiston metsäekologian laitoksen julkaisuja 36
Helsinki: University of Helsinki 2007
216 s. ISBN 9789521038983

Sahlberg, Reinhold Ferdinand

En resa kring jorden 1839–1843: anteckningar från Sydamerika, Alaska och Sibirien

Utgivna av Patricia Berg
Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 701
Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland 2007
531 s. ISBN 9789515831545

Sakharova, Olga, Isaac Gurovic & Kristian Wahlbeck

Mental Health Indicators in Russia: a Study of the Availability of European Indicators for the MINDFUL Project

Reports/Stakes 13/2007
Helsinki: National Research and Development Centre for Welfare and Health 2007
117 s. ISBN 9789513320256

Stebel, Kerstin, Guttorm N. Christensen, John Derome and Ilona Grekelä (red.)

State of the Environment in the Norwegian, Finnish and Russian Border Area

The Finnish Environment 6/2007
Rovaniemi: Lapland Regional Environment Centre 2007
98 s. ISBN 9789521125904

Toivanen, Päivi (red.)

Bulgarien och Rumänien

Översättning till svenska: Christina Tallberg
Eurooppa-tietoa 190b
Helsingfors: Utrikesministeriet, Europainformationen 2007
84 s. ISBN 9789517246019

Vanhala-Aniszewski, Marjatta & Lea Siilin

Voices and Values of Young People: Representations in Russian Media

Aleksanteri Series 6/2007
Helsinki: Kikimora 2007
231 s. ISBN 9789521040948

Železnik, Danica

Self-Care of the Home-Dwelling Elderly People Living in Slovenia

Acta Universitatis Ouluensis. Series D, Medica 954
Oulu: Oulun yliopisto 2007
109 s. ISBN 9789514286360

NORGE:

Andresen, Rolf-Inge Vogt & Cecilie Sendstad Andresen

Russisk forsvarsmakt og forsvarsøkonomi: mål og midler

FFI rapport; 2007/02564
Kjeller: FFI 2007
66 s. ISBN 9788246412801

Beevor, Antony

Berlin: nederlaget 1945

Oversatt av Arne-Carsten Carlsen
Oslo: Damm 2007
545 s. ISBN 9788204143402

Duffy, Peter

Bielski-brødrene: beretningen om en jødisk partisangruppe under annen verdenskrig

Oversatt av Per G. Damsgaard
Oslo: Schibsted 2007
304 s. ISBN 9788251621458

Egert, Joanna, Anna Kozurno-Królikowska & Bozena Leszkowicz (red.)

Budapest

Hovedbidragsytere Barbara Olszanski, Tadeusz Olszanska; oversettelse Stein Gabrielsen; norsk tilpasning Ebba og Jens Holmboe
Gyldendals reiseguiden
Oslo: Gyldendal 2007
272 s. ISBN 9788205361362

Haugstad, Aleksandra Witczak

A Discipline Divided. Polish Economists and the Communist Regime, 1945–1960

Trondheim: NTNU, Faculty of Arts, Department of History and Classical Studies
336 s. ISBN 9788247189788

Ingebrigtsen, Erik

Revisjonismens fortsettelse med andre midler: Rockefeller Foundation og folkehelsen i Ungarn, 1920–1941

Doktoravhandlinger ved NTNU; bind nr: 2007:42
Trondheim: NTNU, Det historisk-filosofiske fakultet, Institutt for historie og klassiske fag
332 s. ISBN 9788247109000

Jacobsen, Alf R.

Nikkel, jern og blod: krigen i nord 1939–1945

Billedredaksjon: Rune Rautio og Erling Skjold
Aschehoug Pocket
Oslo: Aschehoug 2007
281 s. ISBN 9788203234835

Kula, Marcin

Messages of Stones: the Changing Symbolism of the Urban Landscape in Warsaw in the Post-Communist Era

Trondheim Studies on East European Cultures & Societies 20
Trondheim: Program on East European Cultures and Societies 2007
55 s. [uten ISBN]

Lunde, Ingunn & Susanna Witt (red.)

Terminal Øst. Totalitære og posttotalitære diskurser

Oslo: Spartacus 2008
319 s. ISBN 9788230400340

Nilsen, Kjell Arild

Milošević i krig og i Haag: en dokumentasjon

Oslo: Syppress 2007
460 s. ISBN: 9788291224404

SVERIGE:

Bodin, Per-Arne

Eternity and Time: Studies in Russian Literature and the Orthodox Tradition

Stockholm Studies in Russian Literature
Stockholm: Stockholm University
2007
268 s. ISBN 9789185445745

Ericson, Claes

Ryssland

Stockholm: Ersatz 2008
192 s. ISBN 9188858499

Holmberg, Carl

Managing Elections in Russia. Mechanisms and Problems

FOI-R-2474-SE

Stockholm: Swedish Defence Research Agency 2008
116 s. ISSN 16501942

Jungman, Ann

Belägring

Illustrationer: Alan Marks; översättning: Maria Fröberg
Örnsköldsvik: Argasso 2007
73 s. ISBN 9789185071371

Leijonhielm, Jan & Fredrik Westerlund (red.)

Russian Power Structures. Present and Future Roles in Russian Politics

FOI-R-2437-SE
Stockholm: Swedish Defence Research Agency 2007
197 s. ISSN 16501942

Malmqvist, Olle & Irene Welander Larsson

«De oändeligt förbannade sluparna». Episoder från sjöstriderna mot Ryssland 1808–1809

Illustrationer och kartor: Iréne Welander Larsson
Forum navales skriftserie 25
Karlskrona: Statens maritima museer 2008
167 s. ISBN 9789197692328

Montefiore, Simon Sebag

Den unge Stalin

Översättning: Per Nyqvist
Stockholm: Prisma 2007
481 s. ISBN 9789151845456

Politkovskaya, Anna

Rysk dagbok

Översättning: Hans Björkegren

Stockholm: Ordfront 2007

370 s. ISBN 9170373256

Radzinsky, Edvard

**Alexander II: den siste store
tsaren**

Översättning från ryska av Staffan

Skott

Stockholm: Norstedt 2007

423 s. ISBN 9789113014968

Sommelius, Sören

**Sanna historier om flickan i
Auschwitz**

Lund: Historiska media 2007

127 s. ISBN 9789185507139

Stjernfelt, Bertil & Klaus-Richard

Böhme

**Hitler anfaller Polen: Wester-
platte 1 september 1939**

Hallstavik: Svenskt militärhistoriskt
bibliotek 2007

157 s. ISBN 9789185789115

Sätre Åhlander, Ann-Mari

**Vild kapitalism och gammal
byråkrati: om småföretagare i
Ryssland**

Stockholm: Premiss 2007

153 s. ISBN 9789185343416